ESÉLY

TELJESSÉGÜGYI ÉRTESÍTŐ 6. SZÁM 1991. TAVASZ ÁRA: 89 Ft

Kedves Barátunk, Olvasónk!

Lapunk anyagilag csődben van (csöndben).
Ugyanakkor kedveltsége egyre növekvőben. Hm..., bizony még terveink is vannak és jobbnál jobb kézirataink.

Első évünk során a szerzők, szerkesztők és a kiadó több mint egymillió forint értékű (jókedvű!) munkával próbálta röppályára juttatni folyóiratunkat. Mindez kevés volt annak az ellensúlyozására, hogy nincs tőkénk, csődben a terjesztés is, és hogy a százalékos terjesztői díjak büntetőadóként kerülnek a fölsorolt gondokra. Pályázgattunk az Eötvös-, Táncsics-, Osvát-, Soros- és egyéb alapítványoknál, de nem nyertünk figyelmet. Kis lap lévén hirdetést sem igen kapunk.

Mégis itt az új szám. Ez a Kiadó csekély és véges magántartalékainak mozgósításával történt. Bár jobban szeretünk hasznos dolgokat csinálni, mint pénzkereséssel foglalkozni, mégis belevágott a Kiadó egy vállalkozásba, amely siker esetén eltarthatja a 3. Partot. Azonban addig is...

Ha tennél valamit a 3. PART továbbéléséért, az alábbiak közül választhatsz:

- Továbbra is előfizeted, megveszed és erre másokat is buzdítasz. (Kérésre ingyenes mutatványszámot küldünk.)
- Tőkével társulsz vállalkozásunkhoz. Információk a Kiadótól kaphatók.
- Csatlakozol a Harmadik Part Alapítványhoz és erre másokat is biztatsz (jogi- és magánszemélyeket). A csatlakozás összege az adóalapból leírható, ehhez igazolást adunk.
- stb...

Tájékoztatásul elmondjuk, hogy pillanatnyi gondjainkra hozzávetőleg hatszázezer forint adna enyhülést. Kellemes szórakozást kívánunk ezen és következő számainkhoz. Személyesen is üdvözöl:

Maurer György főszerkesztő-kiadó

U.I.: Töredelmesen elnézést kérünk azon olvasóinktól, akik hírdetéseink alapján könyvet rendeltek, de nem kapták meg. Mi követtük el a hibát: azt hittük, hogy az Akadémiai Kiadó kereskedelmi osztályvezetőjével kötött szóbeli megegyezésünket betartja a kiadó.

Ahogy eddigi életemre, harminc évem utóbbi tíz-tizenkét esztendejére visszatekintek, lelki életem legalapvetőbb történését abban látom, hogy, egyedül vagy valakivel, szenvedélyesen kerestem egy nézőpontot, szemléletet, ami módot adna utat találnom e fájdalmasan és gyönyörűségesen változatos világ rejtett szívébe. Gyökeréig át akartam érezni és látni a világot, valami arra ösztönzött, hogy túljussak, átolvadjak a dolgokon, oda, „ahol" mind a megjelenő, mind a gondolati valóság egy még hatalmasabb, élő és ragyogó realitást látszott többé-kevésbé eltakarni. Eggyé akartam válni ezzel a titokkal, az életemet jelentette, hogy találjak egy szellemi megoldást, nem képletszerűen, hanem a „megoldás" szó legszorosabb értelmében. Kimeríthetetlen forrást kerestem, hegycsúcsot, tisztást a rengetegben, ahonnan kilátni, föl, az égbe, s a horizontig. Meg akartam hódítani magamban, ami csak az enyém, hogy igazán adhassam bárkinek. Ez az élményekkel tarkított keresés – 1981-ben félbeszakított díszlet-, jelmeztervezési tanulmányok után néhány évvel – egyre szisztematikusabbá vált. Különböző régi világmagyarázatok vizsgálatába fogtam: a tradicionális metafizika impozáns romjai közt sétálgattam (hinduizmus, buddhizmus, Tarot, asztrológia, arithmológia, qabbalah), majd a már ifjabb korom óta kezem ügyében lévő Evangéliumot fedeztem fel újra: szelleme ekkor vált bensőségesen elevenné számomra. Mintegy ebből fejlődött ki természetes orientációm az antropozófiai szellemtudomány felé (R. Steiner, M. Scaligero, G. Kühlewind), amelyre idővel minden fenntartás nélkül igent tudtam mondani, mert korhű és gyakorlati, azaz a dolgok és az ember belső természetének megfelelő, felfogásmódjának köszönhetően megértettem, általa mi az ember, hogyan fejlődött máig, és mit kell tennie, ha valóban a jövő és önmaga teljessége felé akar továbbfejlődni. Az antropozófia rokonértelműnek látszott azzal, ami egy huszonkét évesen lejegyzett kérdésemben bújt meg: „Hol az a pont, amelyen keresztül élet és gondolkodás összefuthat, találkozhat anélkül, hogy az életet megmerevítené a gondolkodás, vagy a gondolkodást elnyomná az élet?" Felismertem, hogy az életet a gondolkodásban kell megtalálnunk, hogy az élet élet legyen, s ha megtaláltuk, megérthetjük azt is, amit Szt. Tamás, a kételkedő és megbizonyosodó apostol írt evangéliumában: „Boldog az, aki már van, mielőtt lett volna."

Tóth Csaba

6. SZÁM

PART

1991. TAVASZ

4 Sebeők János
A KÖRNYEZETVÉDELEM CSAPDÁJÁBAN
Hiba azzal az érvrendszerrel védeni a Természetet, hogy részei vagyuk a Természetnek. De a katasztrófa-retorika sem alkalmas az értékek védelmére. Mire alapozhatunk hát egy olyan magasabb erkölcsi rendszert, amely a Bioszféra és a Humanoszféra legnagyobb autonómiáját adja?

12 Grabócz Gábor
SPROTNI
„Megint lendül a bot, és ... dum-dádádá-dum – döngő kamionvonulás nyomja el az idilli racsnikrekkegést."

15 Hajnal István
ÚJ TÖRTÉNETSZEMLÉLET
„Kezdetleges kultúrformák, ha az élet minden oldalát egyaránt szolgálják, termékeny fejlődésnek indulhatnak. Magas kultúrformák hirtelen felszökkenés után elszáradnak, széjjelomlanak, ha nem vezet hozzájuk az élet teljessége."

21 Lakatos László
AZ ÉLET ÉS A FORMÁK
Hajnal István történetszemléletéről

28 Bartos Tibor
VÍZKERESZT, VÉRKERESZT, VÁGYKERESZT
„Nem fért Elekünk fejébe, hogyan lehet 'szedett-vedett embert festeni'."

32 Halász Tünde
IN MEMORIAM NICARAGUA
„A Szentszűz nem támogatja a burzsoáziát."

34 Bartók Júlia
KOLOZSVÁR ÉS BUDAPEST KÖZÖTT

37 Halász Tünde
HIÁNY? SZAKADÁS?

37 Hámori Attila
TAVASZ TÁJÁN

38 **A HOLNAP ÉRDEKLŐDÉS HIÁNYÁBAN ELMARAD**
Anarcho-Punk oldalak

44 Kalmár Gergely
TAKARGATOTT ZÖLDSÉGEINK
A „méreg-drága" primőrökért drágább árat fizetünk, mint gondolnánk: kosarunkban a vélt C vitamin helyett nagy adag szermaradványt és nitrátot cipelünk haza. Agromérnök szerzőnk balsejtelmeinket fölülmúló magyarországi adatokat közöl.

48 **EZ VAN**
Gaia-hírek

50 Tóth Csaba
NÉHÁNY MEGJEGYZÉS A MAI SZELLEMI IRÁNYOKRÓL
„... az ember szellemi mivoltát elfedve istenítik a hagyományokat vagy a természeti életet, vagyis mindazt, ami a tudat tartalmává tehető, de ami nem a tudat életadó principiuma."

53 Rudolf Steiner
A BENSŐ KONCENTRÁCIÓRÓL

54 Massimo Scaligero
KONCENTRÁCIÓ

55 Fábián Ildikó
A TELJESSÉG ÉS A TEREMTÉS ARÁNYSZÁMA

58 Hamvas Béla
MEDITÁCIÓ
„Tudomásul kell venni, hogy egyetlenegy lehetőség van más ember életébe beleavatkozni és ez az, ha az illető ember engem erre felszólít."

61 Zaja Péter
ÖKOFALU HELYZETJELENTÉS

62 **EGYMÁSRÓL**
Hírek-kezdeményezések

66 Martin Heidegger
MIÉRT MARADUNK VIDÉKEN? (1933)

65 Draskóczi Magda
HEGYKÉNT GONDOLKODNI
Könyvismertetés

68 Eberhard Arnold
A HUTTERI TESTVÉREK TÖRTÉNETE
A hutteri testvérek keresztény-kommunisztikus alapon álló közösséget képeznek, amely több mint négy évszázada él.
Ma hozzávetőleg háromszáz (egyenként 2-300 lelkes) falut alkotnak, nagyrészt Észak-Amerikában. Hosszú történetük fontos szakasza az egykori Magyarországon játszódik.

11 57 75 KÖNYVEK

MUNKATÁRSAK

Bartos Tibor
Halász Tünde
Kilián Imre
Maurer György (főszerkesztő)
Simonyi Gyula
Sípos Gyula
Tolnay Imre
Tóth Csaba

Megjelenik: Tavasszal – Nyáron – Ősszel – Télen.
Kiadja: Harmadik Part Alapítvány
H-1124 BUDAPEST Németvölgyi út 120. Tel.: 115-4430
Számlaszám: MHB 323-10528

Terjeszti a Magyar Posta és számos könyvesbolt (TÉKA, Művelt Nép)
Készült az OSZK Nyomdaüzemében
Vezető: Burány Tamás

A Harmadik Part által közölt anyagok tartalmi torzítás nélkül szabadon közölhetők. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén értesítést vagy tiszteletpéldányt.

The materials published by the THIRD SHORE can be re-published free, without distortion of contents. The editorial board hereby asks for notice or complimentary copies in case of re-publication.

Felelős kiadó: Maurer György
ISSN: 0865-3704

Az olvasók támogatásával készült.

Sebeők János

A KÖRNYEZETVÉDELEM CSAPDÁJÁBAN

(ELŐJÁTÉK EGY KÉSZÜLŐ KÖNYVHÖZ)

1. AZ INKUBÁTOR KARBANTARTÁSA, VAGY AZÉRT ENNÉL TÖBB?

Miben különbözik a bioszferikus filozófia a környezetvédelemtől? Ezt sohase tudhatjuk meg, ha előbb nem tudatosítjuk, hogy tulajdonképpen mi is a környezetvédelem. Nos, a környezetvédő gondolkodási mód fölismerte azokat a veszélyeket, melyek jelenleg az emberiség további fönnmaradását veszélyeztetik. E veszélyek értelmezését azonban épp a hozzájuk vezető retorika kereteibe csomagolja. Igen, az, hogy a környezetvédelem mindmáig nem vált zárt erkölcsi rendszerré, arra vezethető vissza, hogy az ipari civilizáció érvrendszerébe burkolja önmagát, és az ipari civilizáció érvrendszerével próbál az ipari civilizáció által keltett hatások ellen föllépni.

A környezet szó önmagában véve egy veszélyes szó. Mihez képest környezet? Inkább ezt a kérdést kéne föltenni. A „mihez képest": vonatkoztatási rendszertől függő kérdés. A környezet szó viszont lappangó módon egy emberközpontú elemet tartalmaz, így alkalmazzuk. Ami a rajtunk kívüli világ, az: környezet. Ezt a környezetet veszélyeztetjük, ezt a környezetet terheljük túl. A környezet eszerint végül is arra volna való, hogy akár valami nagy inkubátor, eltartsa az emberiséget, és ahogy az ember karbantartja a kocsiját, ugyanígy – mondja a zöld filozófia – karban kell tartani a Földet is.

Nomármost meg lehetne kérdezni erről a felfogásról egy oroszlánt, vagy egy pókot, azt mondanák, hogy épp az ember a környezet. Ha gondolkodó lény volna bármelyikük, akkor nekik a város volna a környezet, s ha egy őserdő gondolkodni tudna, akkor ő semmiképp se környezetként, hanem élő közösségként aposztrofálná önmagát, és azt mondaná, hogy mi nagyon rossz környezet vagyunk hozzá képest.

Ha tehát egyenjogú partnerségre törekszünk a Bioszférával, akkor nem degradálhatjuk környezetté. Márpedig a környezetvédelem ezen az úton halad, így kíván a technokrácia előtt „szalonképes" maradni.

Miképpen érvel például egy fakitermelő vállalat igazgatója? Azt mondja, „kell a fa" – hát ez egy logikus érv. Következésképpen irtsuk az őserdőket, mert hisz kell a fa. S hogyan válaszol erre a környezetvédő? Deklarálja, hogy az oxigén is kell. Megnevez egy másik terméket, ami szintúgy kell az embernek. Ugyanaz a stílus, a különbség csak hangsúlynyi.

De vajon minémű drámai következményekhez vezet az etika nélküli természetvédelem; környezetvédelem? A tudósok például fölvetették, hogy a kiirtott őserdők helyén nagyobb oxigéntermelő képességű fajok telepszenek meg. Kaptam olyan levelet, hogy miért védendők egyáltalán az erdők, elég volna néhány nagy oxigéngyár. Lehet-e kárhoztatni a levélírót? Aligha. Hisz nem volt védve szellemileg egy ilyen agyrém ellen. Ez az agyrém törvényszerűen következik abból a típusú haszon-, következmény- és célorientált környezetvédelemből, ami a jelen közgondolkodásra jellemző.

2. A SZÜKSÉGSZERŰSÉG NEM VÉD ÉS NEM VÉDHETŐ

A jelen közgondolkodás bizonyítani szeretné, hogy a létező fajok szükségszerűek. Egyrészt szükségszerűek az ökológia rendszerén, másrészt pedig szükségszerűek az ember rendszerén belül. Védjük meg tehát az amazóniai selyemmajmocskát, mert esetleg valamely mirigyváladéka jó lesz a reumára. Kérdés, hogy kér-e az ilyen védelemből a selyemmajmocska, vagy ő ezt saját személyi, állati jogainak a meggyalázásaként élné meg. Ez utóbbi – szerintem – valószínűbb. Bebizonyíthatjuk-e azt, hogy szükség van a fajokra? Bebizonyíthatjuk-e azt, hogy maradéktalanul szükség van a Természetre?

Leírható-e szükségletként a Természet? Vagy pedig nem? Nos, ha kiirtjuk az egész Természetet, ha az utolsó erdőt is elpusztítjuk, ha a végletekig elszennyezzük a tengereket, akkor – ilyen szélsőséges körülmények közt – bebizonyítható talán, hogy szükség

van rá, de ennél kisebb szintű természetirtások esetén maradéktalanul ez nem bizonyítható. És itt hangsúlyozni kell, hogy *maradéktalanul* nem bizonyítható be. Csakhogy, ha kiderül, hogy nagyon jól meg tudunk élni őstulok nélkül, akkor homokszem került a szükségszerűséggel érvelő gépezetbe. Ha én bebizonyítom: erre és erre a lényre semmi szüksége nincs az embernek, felmerül a kérdés, akkor vajon miért védje meg? A jelenlegi környezetvédelem nem tudja megmondani, hogy miért, mert rossz helyről indul ki.

Ráadásul a muzeáló típusú természetvédelem, amely egyszerűen fajok lexikografikus gyűjteményének tekinti a Természetet, magától a Természettől is idegen.

A Természet ti. nem abszolút értelemben konzervatív, hiszen sok faj kipusztult különböző okok miatt a földtörténet során. Tehát a Természet maga sem tekinti szükségszerűnek a fajok teljes „létszámát". Ha szükségszerűnek tekintené, és egy faj kipusztulása valóban akkora tragédiához vezetne, mint ahogy azt sokan sejtik, illetve sejtetik, akkor már nem volna élet a Földön, hisz olyan katasztrófák is bekövetkeztek, melyek a fajok 70-80 százalékát kipusztították. És mégis: az élet regenerálni tudta önmagát.

Ebből az következne, hogy nyakló nélkül irthatjuk az őserdőt, pusztíthatjuk a fajokat, lehetünk a géngenocidium és az ökoholocaust kollektív Mengeléi? Nem! Épp a Bioszféra tanít bennünket arra, hogy nem. A Bioszférát ért radikálisan fajcsökkentő jellegű behatások ti. mindig a Bioszférán kívülről érkeztek. Maga a Bioszféra mindig is arra törekedett, hogy megújítsa önmagát, s ha benne néha fajok természetes okból is kipusztultak, akkor ez oly módon történt, mint ahogy a levelek is lehullanak ősszel a fáról, de ezt igencsak nagy hiba volna úgy értelmezni, hogy meghalt a fa.

3. KOZMIKUS DEMOKRÁCIA ÉS GLOBÁLIS DIKTATÚRA

A Bioszféra mindig egyértelműen arra törekedett, hogy a benne levő sokszínűséget, a benne levő kozmikus demokráciát, a benne levő biodiverzitás fokát a maximumon valósítsa meg, amiből az következik, hogy a Bioszféra értékrendje ellentmond annak, ahogyan mi a Természetet látjuk. Mi azt látjuk belőle legtöbbször – talán Darwin nyomán –, hogy tápláléklánc, erőszak, verseny. Nem erről van szó. Az, hogy az „erősebb" győz a „gyenge" fölött: a darwinizmus egy rossz interpretációja. Gondolkodjunk csak: miképpen vezethet az erőszak oda, hogy jelenleg az egész Kozmoszban a Bioszféra a legsokszínűbb rendszer? A tápláléklánc nem a Bioszféra lényegi mondanivalója, csak önmegvalósítási módja. Ha pedig a Bioszféra lényegi arculata nem olyan, mint amilyennek föltételezzük, akkor a hozzá való viszonyt is át kell hangolnunk. Értsük meg: a Bioszféra egy saját sokszínűségét növelni és saját életföltételeit konzerválni, illetve javítani kényszerülő rendszer, míg az emberi faj saját és a környezete életföltételeit rontó faj és a sokszínűséget, a másságot, a különbözést, az eltérést – sem a tőle mint emberi fajtól való eltérést –, sem pedig a benne való eltérést tolerálni képtelen rendszer. Intoleráns jellegű irányzatok jellemzőek szinte az egész történelmi emberiségre. A Történelem nem a diverzitás értékrendjére, hanem a monoteista, az Egy, a Fogalom primátusát hangsúlyozó értékrendre alapul, ezért gyökeresen különbözik a Bioszféra saját értékrendjétől.

Két teljesen különböző gondolkodásmóddal állunk szemben tehát. Egy diktatórikus gondolkodásmóddal – ez az ember gondolkodásmódja –, és a kozmikus demokrácia gondolkodásmódjával, amely a Bioszféra gondolkodásmódja. Ha realisták akarunk lenni, tudomásul kell vennünk, hogy a Bioszféra az első olyan alulról szerveződő, öntevékeny társadalom, amely megvalósította önmagát és benne a valószínűség szintjén a sokszínűség, az eltérés, a szokatlanság, az abszurd, a maga teljes pompájával megnyilvánulhat. Másfelől viszont ez gazdaságilag a lehető legszigorúbban gazdálkodó rendszer, a legökonomikusabban, a legenergiatakarékosabban gazdálkodó rendszer. Az emberi társadalom itt is negatív tükörképként fogható fel, mert túl azon, hogy a sokszínűséget saját rendszerében nem tűri, túl azon, hogy monokultúrákat telepít a diverz kultúrák helyére és intoleránsan viselkedik az egyéniséggel szemben, túl azon, hogy az egyéniséget eltaposa, még gazdaságilag is irracionális és irreverzibilis. Ha valaki benne egy szokatlan gesztust művel, ha szokatlan ruhában jár, akkor azt a képzelt törvény erejével eltiporja, viszont ha valaki pazarol, ha valaki az ökológiai törvényszerűségek ellen él, s „visszaél", azt támogatja.

4. A BIOSZFÉRA KULTÚRA ÉS NEM ERŐFORRÁS, MÉG CSAK MEGÚJULÓ SEM

Összefoglalva tehát: filozófiai érvénnyel nem bebizonyítható, hogy a Bioszféra minden egyes formációja szükségszerű. Ha tehát valaki az érvrendszerét arra építi föl, hogy – akár az ember, akár a saját létéhez – a védendő az szükségszerű és megsemmisülése valami beláthatatlan katasztrófához vezet, akkor nem áll szilárd talajon, annak ellenére, hogy sok tudományos részigazságot tud kimondani. Filozófiailag viszont ez olyan, mintha a költészet létét, a színház létét, a festészet létét úgy próbálnánk meg bebizonyítani, hogy kijelentjük: ezeknek a kultúrtermékeknek, vagy kulturális létformáknak a hiánya katasztrófához vezet.

Helyes-e, ha valaki úgy érvel, hogy népdal nélkül nem élhetünk? Ez olyan érvelés, mint a jehovista érvelés, amely mindig meghirdet egy időpontot: „ekkor és ekkor lesz a világvége", mely aztán csak nem akar jönni. Meghirdeti, hogy ekkor és ekkor lesz a katasztrófa, utána megfulladunk, nem lesz oxigén. A közvélemény pedig tapasztalja, hogy azért augusztusban csak kellemes dolog a napfürdő, azért csak megy ez az egész, csak megy a „normális kerékvágás" és Istennek sem akar jönni az igazán nagy katasztrófa.

A katasztrófa-retorika nem alkalmas az értékek védelmére. Az értékek védelmére egy olyan filozófia alkalmas, amely nyíltan ki meri mondani, hogy az értékek igenis esendőek, igenis elpusztíthatók, és az értékek, az igazi értékek nem szükségszerűek. A társadalmon belül nem a kenyér, a víz, a só az igazi érték. Az emberből sem az az igazi érték, hogy eszik, táplálkozik, ürít, gyermeket nemz. Ahol az ember kezdődik, az ennél több. S föl kell fedeznünk, hogy a Természet is ott kezdődik, ahol több a rá jellemző alapvető biológiai funkcióknál. Tehát az a nagybetűs Természet, amiről beszélünk, és amiről a filozófiakönyvek beszélnek, nem létezik.

A filozófusok voltak a legnagyobb tömeggyilkosok. Azért voltak a legnagyobb tömeggyilkosok, mert „Lét, Tudat, Nem-lét, Valami, Semmi" – ezekkel a kategóriákkal operáltak és nem tették föl azt a filozófiai kérdést, hogy ki a pók? Föltenni a kérdést, hogy ki Isten, mi a Lét – szalonképes kérdések. Elfogadni viszont immanens jelentésű valóságnak egy fajt? Ehhez bizony már egy magasabb rendű bioszferikus gondolkodásmód kell. Ehhez az kell, hogy elismerjem értéknek, méghozzá felsőbbrendű értéknek, az elpusztíthatót, a törékenyt, a megsemmisíthetőt, értékesebbnek az elpusztíthatatlannál, a megsemmisíthetetlennél, úgymond az alapvetőnél.

Ismét összefoglalva: a genetikai diverzitás, a Bioszféra nem erőforrás, hanem kultúra. A klasszikus zöld gondolkodásmód ott téved, hogy a Természetet egy kategóriába helyezi a kőolajjal, a földgázzal, a szénnel. Tehát erőforrásnak tekinti a Természetet. A természetvédelem ebben a filozófiai rendszerben a környezetvédelem egy része, és hogy ez mennyire igaz, elég csupán a Környezetvédelmi Minisztérium fölépítését megnéznünk, ahol a környezetvédelemé az elsőbbség, illetve a „területfejlesztésé", s nem a természetvédelemé. Ezen nem csodálkozhatunk, mert amikor hajlandók vagyunk besétálni az ipari civilizáció érvrendszerének a csapdájába, amikor hajlandók vagyunk egy olyan rendkívüli komplexitású élő közösséget, amilyen egy erdő, egy láp, egy mocsár, ugyanabba a kategóriába „bealázni", amibe beleteszszük a szenet, a kőolajat, a földgázt, holott ezek halott anyagok, akkor csak magunkra vethetünk.

Ráébredni, hogy maga a Bioszféra is egy kultúra, aminek abszolút szükségszerűsége ugyanúgy nem bizonyítható be, mint ahogyan a népdal, a vers, a költészet abszolút szükségszerűsége sem bizonyítható be; ez a bioszferikus filozófia lényege.

5. DEGENERÁCIÓ ÉS NEM KATASZTRÓFA

Persze, ha elvonják a verset, ha elvonják a kultúrát tőlünk, akkor, noha nem halunk meg, de mégis sérülünk, degenerálódunk. És ez veszélyesebb. Degenerálódni sokkal veszélyesebb, mint elpusztulni egy rövid katasztrófa által. Mi szükség van tehát a kultúrára? A kultúra nem életszükséglet. Ám ha a kultúrától egy népet megfosztanak, ha egy indián törzset hiedelmeitől megfosztanak, akkor az prostituálódni fog, rákap a tüzes vízre, bádogvárosban fog lakni a város szélén. S ha – amint tapasztalhattuk az utóbbi 40 év alatt – egy nemzetet megfosztanak az identitásától, megfosztanak a történelmétől s a történelmi tudatától, akkor ugyancsak degenerálódik, de életben marad. Ezalatt a 40 év alatt is életben maradtunk. Nem pusztultunk el. De degenerálódtunk.

Az ember tehát egy üres edény, egy kiürülő, üres, degenerált edény, ha a kultúrától megfosztják. Az élet ugyanúgy egy üres kategória a benne levő sokszínűség, a benne levő biodiverzitás nélkül, s attól megfosztva ugyancsak degenerálódik, akár az AIDS-es fókák és erdők. Tehát az, amit mi úgy írunk le, hogy Bioszféra, nem más, mint a gének kultúrája.

6. KÉT KULTÚRA – KÉT SZFÉRA

Két informatikai rendszer létezik a Földön jelenleg. Az egyik a humán kultúra. És ez azért informatikai rendszer, mert információt tudott hagyományozni a következő nemzedékekre. Az informatikai rendszer bizonyos kibernetikai törvényekkel rendelkezik. Például a nyelv eleget tesz ezeknek az informatikai-kibernetikai törvényeknek. Meghatározott rend ismétlődésével jelentést közöl. A genetikai kód ugyanígy egy kibernetikailag tökéletesen működő informatikai rendszer és a genetikai kód nyelvén manifesztált gondolatok maguk az élőlények.

Talán eljön egy olyan kor, amikor lesz művészi genetika. Ez kissé sci-fi-szerű elképzelés, de nem lehetetlen. Semmiféle olyan biológiai törvény nem létezik, amelyik tiltaná. Mi is volna tehát a művészi genetika? Művészi genetika volna az, hogy valaki elképzel egy lényt, és megpróbálja létrehozni genetikai úton. Valaha Bosch vizionált egy lényt, és megfestette – most pedig elvileg elképzelhető, hogy valaki vizionál egy lényt, és létrehozza, avagy egyszerűen játszik a génekkel és létrehoz különböző lényeket. Művészi genetika ugyan nem létezik, de létezik génmanipulácó. Ez már realitás. Ha viszont a gének nyelvén én elvileg elgondolhatok egy lényt, akkor kérdés, hogy ki gondolta el azokat a lényeket, amik

spontán megvalósultak? A bioszferikus filozófiában a spontán evolúció folyamata egy kollektív kultúrának minősül.

Itt különbözik tehát a bioszferikus filozófia a buddhizmustól. A buddhizmus elvileg jogalanyisággal ruházza föl az összes élőlényt, mondván, hogy minden egyes élőlényben potenciálisan egy valamikor emberivé válható lélek található. Emberszámba venni az állatot viszont mindig is problematikus illúzió volt. Ha viszont rádöbbenünk arra, hogy a spontán evolúciós folyamat egy kollektív gondolkodásmód, de a gének gondolkodásmódja, ha rádöbbenünk, hogy itt egy kozmikus kultúra nyilvánította ki önmagát a gének által, akkor már van egyenjogú partnerünk, akkor már nem a csimpánzzal kell leülnünk tárgyalni, hanem bizonyos értelemben nekünk a saját tudatunk által kell megszemélyesíteni ezt a kozmikus kultúrát, annak ellenére, hogy a kétféle sík, a Humanoszféra és a Bioszféra értékrendje különbözik, s épp abban különbözik, hogy a Bioszféra a kollektív statisztikai jogokat az egyéni jogok fölé helyezi, következésképpen nem ismer egyéniséget. Az, hogy X Y antilop fönnmaradjon, a Bioszférában nem cél, noha az antilop számára nagyon is cél. Az antilopcsapat viszont könnyedén tudomásul veszi azt, hogy most adóztunk egy antiloppal az Oroszlánnak, és esze ágában sincs küzdeni az illető antilop személyi jogaiért. Vagy képzeljük el, hogy mily hihetetlenül kegyetlen dolog vergődni egy pókhálóban! Ha belefutunk egy pókhálóba, már az is kissé kellemetlen, de a pillangó számára ez hasonló, mint amit Krisztus érezhetett a kereszten. Egy nagy pillangószárny a pókhálóban nem tud mozdulni, nem tud repülni és körbefogja a pók elevenen, utána kiszívja, hosszas kínhalál, haldoklás. Bizonyos kígyók pedig úgy nyelik le áldozatukat, hogy hosszú ideig életben marad az áldozat.

A személyi jogok tiszteletének az a dimenziója, ami az emberi társadalmon belül elvileg érvényesül, az ökológiai rendszereken belül nonszensz.

7. KOZMIKUS SZEKULARIZÁCIÓ

Tehát az őserdő, a láp: a Bioszféra föláldozza az egyed jogát, és ezáltal egy rendkívüli erejű statisztikus jogot biztosít minden létező életforma számára. Az ember ennek a fordítottja: itt az életformák joga nincs biztosítva, viszont létezik emberi személyiség. Tehát vannak személyi jogaink, és ezek ellentmondanak a statisztikus törvényszerűségeknek. Mindaz, amit humanizmus néven ismerünk, nem egyéb, mint az ökológiai törvényszerűségek elleni szüntelen, szakadatlan küzdelem. Ha a humanizmus történetét azonosítjuk az orvostudomány történetével, akkor világossá válik, hogy a humanizmus menthetetlenül kontraszelektív. Menthetetlenül törekszik a biológiailag alkalmatlan életbentartására. Inkubátorokat csinálunk a koraszülötteknek. Arra törekszünk, hogy olyan sántákat, bénákat, vakokat, süketeket tartsunk életben, akik abszolút alkalmatlanok volnának biológiai értelemben az életre. Arra törekszünk, hogy a természetes körülmények közt elpusztuló öregeket is életben tartsuk. Klinikailag halott embereket tudunk hosszasan konzerválni. Viszont az vesse az első követ a humanizmusra és az orvostudományra, aki úgymond ezekkel a lehetőségekkel nem kívánna élni. Én saját magam is mindenki előtt bátran vallom, hogy biológiai selejt vagyok.

Hitler adott egy kis ízelítőt abból, hogy milyen az ökológiai gondolkodásmód a társadalmon belül, hogy milyen a szociáldarwinizmus. Eszerint például leírható a Tiennanen téri vérengzés úgy is, hogy egy hangyányit lassult a kínai demográfiai robbanás. Hiszen demográfiailag az az ezer halott bizony nulla, egyetlen nap alatt ennél sokkal több kiskínai születik Kínában. Ez nem egy komoly probléma a kínai népesség számára, ha biopopulációnak fogjuk föl a kínai népességet. Lehet-e arról beszélni, hogy tragédia volt a második világháború? 50 millió halott? Ez egy fricska a demográfiai robbanás iszonyatához képest. Hiszen 150 millió többlete van az emberiségnek évente. Tehát egyetlen esztendő alatt az az embermennyiség, amely a második világháborúban elesett, háromszorosan termelődik újjá. Ha tehát a lemmingekre alkalmazott erkölcsi rendszerrel viszonyulok az emberhez, akkor az összes történelmi tragédia nem minősül tragédiának. Viszont érezzük ösztöneinkben, hogy mégis tragédia volt az első világháború. Tragédia volt a második világháború. Tragédia, ha egy ember szenved. Nem lehet az ökológia nevében hagyni, hogy emberek meghaljanak, hogy emberek fájdalomcsillapítás nélkül esetleg gyötrődjenek.

Az ember által egy új típusú jogalany jött létre. És nekünk, amikor igazán természetvédők vagyunk, akkor vállalni kell saját fajunk misztériumát, vállalnunk kell azt, hogy itt, az emberi társadalmon belül más jellegű törvények érvényesülnek, mint a Természetben. Ez a vállalás a kozmikus szekularizáció. Emlékezzünk csak, mi a nyugati demokráciák útja? A szekularizáció. Úgy mondják, hogy a hit egy olyan immanens értékrend, ami nem terhelhető rá a közvetlen társadalmi valóságra. Tapasztalatunk szerint igen nagy bajokhoz, keresztesháborúkhoz, vallásháborúkhoz, gulagokhoz, auschwitzokhoz vezet az, ha a transzcendens ideológiai szféra és a mindennapi gyakorlat összekeveredik. A kettőnek szekularizálódnia kell: a Humanoszféra és a Bioszféra értékrendje nem konvertibilis. Nem konvertálható. Ha bármelyik értékrend megjelenik a másikon belül, akkor az az illető rendszert fölrobbantja. Mi sem volna károsabb ti., mint kiszabadítani a pókhálóból a pillangót, s politikai áldozatoknak tekinteni mindazokat a növényevőket, amelyek vagy akik zsákmányként végzik. Az

olyan képek, ahol a növényevő a jó fiú és a húsevő a gonosz, jellemzőek az egész mesevilágra – a propaganda e fölöttébb hatékony módjára. Ha ezt az antropomorf indítékú, filantrop jellegű személyi jogvédelmet próbálnánk megvalósítani a Természeten belül, akkor a legnagyobb jóindulattal – de hisz tudjuk: a pokol útjai jószándékkal vannak kikövezve – válnánk a kollektívum tömeggyilkosává. Mert ha minden egyes áldozat, minden egyes pókhálóba röpülő pillangó, minden egyes elejtett egér vagy gnu – ad abszurdum – bírósághoz fordulhatna és föllebbezhetne, hogy „engem erkölcsi jogsérelem ért, elejtettek, nem élek, életem vették, föllebezek, följelentem az oroszlánt, hát megölt kérem szépen, bűnöző, fogják el, körözzék". Ha tehát egy ilyen társadalmi rendszer felé törekszem a Természeten belül, akkor a Természet egész rendszerét akaratlanul a szó legszorosabb értelmében megsemmisítettem, nincs többé Bioszféra.

Ha viszont a Természet gondolkodásmódját az emberre próbálom alkalmazni és kijelentem, hogy túl sokan vagyunk, hát akkor elő a ritkítóollóval, 3-4 milliárd ember stornó, de rögtön, hisz csak így állhat helyre a demográfiai egyensúly, akkor bizony tüstént tömeggyilkos diktátorrá váltam. Nem vettem figyelembe az emberre jellemző immanens törvényeket.

8. A JOGALANY BIOSZFÉRA

Mi a feladat tehát, mi következik ebből? Az, hogy egyik kultúra, egyik nagy erkölcsi rendszer sem kényszerítheti rá magát erőszakkal a másikra és mind a kettő abban az értelemben, mint ahogy egy nemzet, egy nép, vagy egy kultúra: jogalany, vagyis a Bioszféra jogalanyiságáért kell küzdenünk. Azért kell küzdenünk, hogy a spontán evolúció folyamata, mint a Bioszféra története, és a Bioszféra, mint ennek a történetnek az aktuális formája jogalannyá váljon, vagyis maga az evolúció tudja a saját immanens szuverenitásán belül eldönteni azt, hogy melyik faj maradandó, melyik kiszórandó, s melyik átalakítandó. A nemzetek belügyeibe sem illő – hacsak jogsértések nem történnek – beavatkozni. De ha én odamegyek Amazóniába, és azt mondom, hogy most a Xingu folyjon más felé, mert ide egy gát kell, akkor, mivel a Bioszféra még nem jogalany, képtelen – általunk – protestálni, s felkiáltani, hogy beavatkoztak a belügyeimbe, helyettem akarják eldönteni, hogy mi fontos, mi nem. És ha a Bioszféra: jogalany, akkor már nem érv az, hogy eddig is kipusztultak fajok. Persze, hogy kipusztultak fajok, hiszen egy kollektív kultúra mindig autoszelektív. Attól, hogy egy íj elveszett valamely indián törzsnél, még az a kultúra nem halt meg. Úgy érvelni, hogy ez az indián kultúra „rossz", mert elveszett benne egy íj, vagy széttört egy-két fazék, helytelen érvelés.

9. HOMO POST HUMUS?

De mi egyébben különbözik a Humanoszféra és a Bioszféra? A Bioszférának nincs ára. Ebben. Tehát azt, hogy a Bioszféra létezik, nem nekünk kell megfizetni. Ugyanakkor azt, hogy mi létezünk, megpróbáljuk a Bioszférával megfizettetni. És ez a probléma! Tehát teljes transzcendens jelleggel a kérdés a következő: hogyan valósítható meg egy olyan gazdasági rendszer, amely képes artikulálni a Bioszféra lényeinek igényeitől eltérő jellegű személyi, emberi igényeket anélkül, hogy ezt a Bioszférával kellene megfizettetnünk. Ez jelenleg rejtély, mert rá vagyunk kényszerülve arra a szintre, hogy a Bioszférával fizettessük meg önmagunk árát, ami egy fölöttemód megkérdőjelezhető cselekedet, viszont ha eljutottunk már a kérdés ilyetén föltevéséig, akkor talán eljutunk a válaszig is – és a válasz – szerintem az, hogy az ember nem egy kialakult faj. Az ember átmenet valami felé.

Ma sok hipotézis firtatja, hogy miképpen alakult ki az élet, ám egzakt leírás nincs és talán elvileg sem lehet. Az élet keletkezése ti. sok, egyenjogú elmélettel jellemezhető. Nem tudhatjuk viszont, hogy közülük az élet melyik úton járt. Ezt az egyet sohasem tudhatjuk meg, ha nincsenek konkrét bizonyítékok. Márpedig ősnemzési korból fosszíliák nem maradtak ránk. A fosszíliák nyomán már viszonylag kész életformákat ismertünk meg, ám azt a finom átmenetet, amikor átment az élettelen élőbe, ennek konkrét útját nem ismerjük, mert olyan élőlény, amelyik épp az ősnemzést hajtaná végre, nincs. Ami tehát a lényeg: nem tudjuk, hogy miképpen keletkezett az élet, ám föltehetőleg volt egy igen viharos küzdelmektől tarkított átmeneti kor, aminek a végén mégiscsak azt tapasztaljuk, hogy van élet, van egy egyezményes nyelve az életnek, 20 aminosav, 4 nukleotid – a 21-ik aminosavként fölfedezett szelenociszteinről, s arról, hogy a midokondriumokban a DNS rituáléja eltér a sejt rituáléjától, tehát más aminosavnak más nukleotid bázistriplet felel meg; nem beszélek, mert ami mindebből a lényeg, az nem más, mint hogy végbement egy forrongó és ismeretlen folyamat, ami egy kritikus állapoton keresztül új stabil állapotba vitte az anyagot, és ez az állapot az élet.

Hitem szerint hárommilliárd évnyi kumuláció után az ember egy újabb – csak az élet kialakulásához hasonlítható jelentőségű – fázisátmenet akaratlan képviselője. Föltételezem tehát, hogy az ember és az összes eddigi élő forma között olyan elképesztő arányú hasadék van, mint amilyen hasadék az élettelen és az élő közt volt, ami korántsem jelenti, hogy az élőben nincs benne az élettelen. Hiszen jól tudjuk, hogy az élő elválaszthatatlan összhangban van a nem élővel, arra épül rá; a szupernovákból keletkezett vas atomjai segítenek hozzá, hogy hemoglobinjaink által lélegezhessünk –, ezért kell vasbor a vérszegényeknek.

Tehát a kozmikus múlt az élőben is benne van, az élő nem azt jelenti, hogy megtagadta az élettelent. Antropomorf elképzelés, hogy az élő győzött az élettelen fölött, az élő nem akart győzni az élettelen fölött, viszont azt saját részjelenségévé szervíti. Az élettelen része-e az élő, vagy az élő része-e az élettelen? Mennyiségileg nyilván az élő csak töredéke az élettelen állapotú anyagnak, minőségileg viszont az élő része az élettelen, mint ahogy az alapvetőbb is része a bonyolultnak, a kvark az atomnak, az atom a molekulának.

Nem vagyunk tehát többé minőségileg részei a Természetnek, hanem a Természet lesz a mi részünk immáron. Amiképp élőnek része az élettelen minőségileg. A lehető legnagyobb hiba azzal az érvrendszerrel védeni a Természetet, hogy részei vagyunk a Természetnek. Ez nem igaz. Magunkra kell csak nézni! Nem vagyunk a Természet részei. Valami másnak vagyunk részei. Hogy minek? Azt még nem tudjuk. De abban a pillanatban, amikor ezzé a mássá alakulni kezdtünk, föl kell ismernünk, hogy a Természet viszont a mi részünk, mint ahogy regényhősömnek, Iririnek is része az egész Természet, és amikor ez a hős, a Médium című regény hőse azt érzi, hogy valahol valami pusztul, akkor tüstént hiánytünetek, elvonási tünetek jelentkeznek rajta.

10. A HÓD MEGÉPÍTENÉ BŐS-NAGYMAROST

Ha mi csak egy rész vagyunk a Természetben, hát akkor nem legitimálható, hogy ránk miért vonatkoznak más erkölcsi törvények. Ez csak a kozmikus szekularizáció alapján legitimálható. Ha mi csak egy rész vagyunk, akkor feltolul a kérdés: a hód építhet gátat, bezzeg az ember nem? Miért? Ha a Természet részei vagyunk, akkor mondjuk, hogy a hód felépít egy kis gátat, mi meg egy nagyot – Bős-Nagymarost. Istenuccse, ha hatalomra jutna a hód, bizony mondom, megépítené Bős-Nagymarost. Vagy itt az oroszlán. Ő vadászhat, mi meg nem? Miért? S a madárka építkezhet nádból? Nekünk meg nem szabad fából? Igaz, nekünk fél Amazóniányi fa kell, a madárnak meg csak csipetnyi nád, de sebaj, mindketten a Természet részei vagyunk. Micsoda önámítás! Ugyan miért különbözik a nemi erőszak a házasélettől? Közösülés az egyik, közösülés a másik. És ha a feleségemet megragadom és leteperem, az nemi erőszak, vagy házasélet? Tehát vannak fizikai és erkölcsi fázisátmenetek, és ideje tudomásul vennünk, hogy ez a fázisátmenet az ember esetében most megy végbe, tehát többé nem áltathatjuk azzal magunkat, hogy a Természet részei vagyunk, ami egy másodpercig sem jelenti, hogy nem vagyunk változatlanul biológiai lények. De ha minden biológiai lény természeti lény, akkor a kétfejű borjú, a broyler-csirke, a pincsi-kutya is a Természet része, mert biológiai lény. Igaz ugyan, hogy nem szilícium-alapú élet a broyler-csirke, mégsem természeti lény, mert természetellenes szelekció révén jött létre. „Szerzői jogilag" a broyler-csirke nem a spontán evolúció gondolata, hisz mi gondoltuk el.

11. AZ ÖNHÁZIASÍTÓ ÉLŐLÉNY

Ami igazán rejtély, hogy miképpen válhatott egy lény auto-kontraszelektívvé: hogyan háziasíthatta az ember saját magát. Ez a kérdés. Mert létrejött egy olyan háziasított lény, aki önmagát háziasította. Ilyen lény több nincsen. Csak az ember. Az ember biológiai értelemben autodomesztikált élőlény. Következésképp nem a Természet része, hanem annak a része tán, aki háziasította? Hát itt kezdődik az igazi rejtély; nem tudjuk, hogy ki domesztikált bennünket. Nem tudjuk tehát, hogy minek a része vagyunk. Nem tudjuk, hogy mit testesítünk meg. De tudjuk már, hogy azt, amit megtestesítünk, nem szabad a Bioszférával megfizettetnünk. Ezt az egyet tudjuk.

12. AZ EUKARIÓTA PÉLDÁZAT

Ki meri állítani ezek után, hogy az emberi faj biológiai fejlődése véget ért? S milyen lehet az az életforma, ami az ember által létre fog jönni? Nos, mi ugyanúgy öntudatlanul „állítjuk elő", mint ahogy a zöldmoszatok is öntudatlanul szállascsinálói voltak az állatoknak. Amikor a zöldmoszatok elkezdtek oxigént termelni, nem föltételezhető róluk, hogy azt mondták: „Hát elég ebből az erjedésből már, mert itt eddig csak erjedés volt a Földön. Most már valami ennél forradalmibbat csináljunk, például oxigént." Föltehetőleg nem így gondolkodtak a zöldmoszatok. Nem tudhatta az első klorofil, hogy az ő életfunkcióinak, az ő jelenlétének milyen drámai következményei lesznek. Az első élő organizmus sem tudta, hogy ő úgymond mihez vezet.

Jelenleg nincs elég fantáziánk ahhoz, hogy elképzeljük, miképpen próbál általunk továbbmenni az élet. Egyet tudhatunk csupán: hogy az előző szinteket csak relatív jelleggel veti el. Tehát nem úgy pusztítja el az előző szintet, hogy legyőzi, hanem úgy, hogy integrálja önmagába.

Ezt jól lehet látni az eukarióta élőlények kialakulásánál. Hiszen az eukarióta élőlények: szimbionta élőlények, mai fölfogásunk szerint. Az élet mindig integrálta az előzőt – akár az élettelent –, és oly módon integrálta, hogy az integrált autonómiája megmaradt. Vagyis nem úgy, mint ahogyan mi a kultúrákat „integráljuk".

Esélyünk csak akkor van, ha képesek leszünk anélkül megszemélyesíteni egy magasabb erkölcsi

rendszert, hogy végül is tudnánk, mi az. Ha tehát önmagunkat lehetőségként testesítjük meg, ha önmagunkból a jövőt védjük meg, tehát ha önmagunkban annak szolgálunk, akikké lehetünk, annak, „aki" által autodomesztikálóvá váltunk. Ha nem azt védjük, akik vagyunk, hanem azt a lehetőséget, hogy egy, az élethez képest ugyanannyival magasabbrendű entitást fogunk valamikor létre segíteni, mint amennyivel magasabbrendű az élet az élettelennél, s ha így teszünk, akkor a jövő egy nagy, szeretetteljes sejtmembránná válik – mely mindazt, ami eddig volt, integrálja „maga mögé". Paradox módon a jövőből élni csak úgy tudunk, ha előbb a múltat hozzásegítjük önmagához – s a legkevésbé sem „végképp" eltöröljük – mint tettük –, félreértés ne essék, nem negyven, hanem jó ötezer éven át. Paradox módon épp ettől a pillanattól kezdve nem fogunk már tudni élni a Bioszféra nélkül igazán, hiszen a Bioszféra vált ebben a pillanatban a mi részünkké. És a Bioszféra gondolkodásmódja ettől a pillanattól kezdve a mi gondolkodásunk olyképp, amiképp a sejttől eltérő mitokondrium genetikai gondolkodásmódja is a sejt része, annak ellenére, hogy a sejt maximális módon garantálja a mitokondrium autonómiáját. Ha a sejt győzni akarna a mitokondrium fölött, akkor elpusztulna. Ha függetlenek és szabadok akarunk lenni, akkor a Természetnek, a Bioszférának kell mindenekelőtt maximális autonómiát biztosítanunk.

Már most megrendelhető!

SEBEŐK JÁNOS:
A LÁZADÓ BIOSZFÉRA
című könyve, amely a Kossuth Könyvkiadónál az Ünnepi Könyvhétre jelenik meg. Az előrendelők – és csakis az előrendelők – a könyvet bioszférikus Ex Librissel díszítve kapják kézhez.

Ára: kb. 190,- Ft.

Rendelési cím: Kossuth Könyvkiadó, 1054 Bp., Steindl I. u. 6.

Saját és a könyv adatain kívül tüntesse fel, hogy személyesen kívánja-e átvenni (a kiadónál, vagy Bp. XIII., Pozsonyi u. 53-55. alatti boltban), vagy postai utánvéttel. Utóbbi esetben a postaköltség Önt terheli.

DR. KISS TAMÁS:
BIOINDIKÁTOROK A ZUZMÓK ÉS TÁRSULÁSAIK

Életstratégiák alkalmazása a környezetminőség meghatározásában

„BÁZIS" Budapest, 1990. 135 oldal és 68 táblázat; példányszám: 300
Ára: 300,- Ft

Kizárólag a Harmadik Part Alapítványtól, megrendeléssel kapható, a postaköltség felszámításával.

Nem érdemes tovább halogatni azon tény kimondását és elismerését, hogy az ökológia, a biocönológia és az evolúciókutatás módszertani, továbbá lét- és ismeretelméleti válságokkal küszködik.
A jelen könyv szerzője által többkötetesre tervezett sorozat nem titkolt célja, hogy paradigmatikus megújulást idézzen elő az említett tudományterületeken. Ezen értekezés feltárja Nyugat-Magyarország tényleges környezetminőségét és megrajzolja az említett régió szennyeződési térképét.

STING AMAZÓNIÁBAN

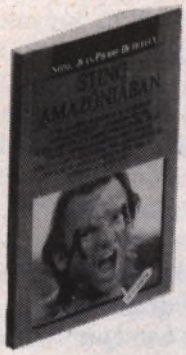

Sting –
Jean-Pierre Dutilleux
STING AMAZÓNIÁBAN
Fordította: Soltész Judit
GONDOLAT, Budapest, 1990. 93 old.
98,- Ft
Megrendelhető a kiadótól a 3. PART szelvényén (63. old.)

De nem utolsósorban a szégyen volt a gyűlöletük oka. A szégyen a gúnyolódás miatt, hogy meztelenül járnak, és nem akarnak pénzt keresni. Szégyen azok miatt az indiánok miatt, akik „integrálódtak", akiket állatokként teherautókra raktak, a városok környéki nyomorúságos táborokba szállítottak, hogy ott „jó indiánokká" váljanak. Így nyugodtan elfoglalhatták a földjeiket, s ingyen dolgoztatták őket, amíg tüdőbajban vagy alkoholmérgezésben meghaltak.

Ezen a napon a kajapók tizenegy favágót ütöttek agyon. Az áldozatok analfabéta parasztok voltak, akik az őserdőben dolgoztak, és ez volt az egyetlen lehetőségük, hogy a családjukat fenntartsák. Ők maguk is még félig indiók voltak.

GAIA A FÖLDI ÉLET EGY ÚJ NÉZŐPONTBÓL

Tizenkét évvel az eredeti megjelenés után Lovelock inspiráló művét magyarul is kézbe vehetjük. A szerző a földi élet mibenlétéről gyökeresen új nézőpontot vetett fel, amely azóta viták kereszttüzében áll. Közérthető, olvasmányos stílusban, ám tudományos szigorral mutatja be az olvasónak, hogy maga a Föld, mint az élet bölcsője, szabályozott életjelenségeket mutat. Földanya-hipotézise, a GAIA (ejtsd: gája) a környezettudatos közgondolkodás alapfogalmai között foglal helyett.

J.E. Lovelock
GAIA
A FÖLDI ÉLET EGY ÚJ NÉZŐPONTBÓL
Fordította: Ifj. Árkos Antal
GÖNCÖL Kiadó, Budapest, 1990. 207 old.
129,- Ft
Megrendelhető a kiadótól 20% ÁRENGEDMÉNNYEL a 3. PART szelvényén (63. old.)

Gaia-elmélet

Az elmélet feltételezése szerint a földfelszín, a légkör és az óceánok fizikai és kémiai állapotát magának az élővilágnak a jelenléte tartja – aktívan – az élet számára megfelelő és kellemes szinten. Ez ellentétben áll a hagyományos gondolkodásmóddal, amely szerint az élet alkalmazkodott a bolygón uralkodó környezethez, miután egymástól függetlenül létrejöttek.

P.E.T. A SZÜLŐI EREDMÉNYESSÉG TANULÁSA

Thomas Gordon könyve az elmúlt két évtizedben megjelent egyik legsikeresebb pedagógiai bestseller. A szerző „Gordon-módszerrel" avatja be a szülőket, hogyan változtathatják meg a gyerekekhez fűződő, sokszor egyoldalú, hatalmi tekintélyen alapuló, érzelmileg megromlott viszonyukat egyenrangú, szeretetteli, megértő, örömöt hozó kapcsolattá.

Thomas Gordon
P.E.T. A SZÜLŐI EREDMÉNYESSÉG TANULÁSA
Fordította: F. Várkonyi Zsuzsa
GONDOLAT, Budapest, 1990. 255 old.
120,- Ft
Megrendelhető a kiadótól a 3. PART szelvényén (63. old.)

A szülők – szinte kivétel nélkül – durván három csoportba oszthatók: „nyertesek", „vesztesek" és „ingázók". Az első csoportba tartozó szülők keményen védik azt az álláspontjukat, hogy joguk van tekintélyüket és hatalmukat gyakorolni a gyerek felett. Ha szülő és gyerek igénye egymással konfliktusba kerül, ezek a szülők mindig úgy oldják meg a helyzetet, hogy ők győzzenek és gyerekeik veszítsenek.

A második csoportba tartozó szülők – akik talán valamivel kevesebben vannak, mint a „nyerők" –, általában nagy szabadságot adnak gyermekeiknek. Ha konfliktus támad, akkor többnyire a gyerekek nyernek és a szülők veszítenek, mert az ilyen szülők úgy gondolják, hogy árt a gyereknek, ha igényeikkel falba ütköznek.

A legnagyobb csoportot valószínűleg azok alkotják, akik miközben egy „igazságos keveréket" keresnek, tulajdonképpen ide-oda cikáznak a kettő között: hol szigorúak, kemények és korlátozók, hol engedékenyek, könnyedek és előzékenyek, hol nyernek, hol veszítenek.

Grabócz Gábor

SPROTNI

Laboda úr az ágy fölé kunkorodott, és csókot csirregett Rózsika álomolajos homlokára. Nyikk-nyekk – köszönt el tőle a parkett osonó léptei alatt, aztán tisztelettudóan becsukódott mögötte az ajtó.

Szombat reggel volt, ezért nem köszönt rá senki a kongó lépcsőházban. Pedig ha Subhauerné most reá jóreggeltezik, bizonyára fénylőn megvigyorogja a szomszéd marcona horgászosságát: bambuszbotját kötszer óvja, csálé vállán kopott tarisznya csüng, kajlán zöldellő kalapja alatt piros mákdaráló-orr csavarodik méla ártatlansággal. Mindenki tudja a házban, mitől szökkent szárba Laboda úr orra: még lurkó volt, mikor Lieb asztalos büntetésből a satupad enyves pofái közé fogta Antika Szipogóját, mert a kópé a mester többszöri dorgálása ellenére sem szűnt meg szöcskelábakat hajigálni a politúrba.

De most tappancsos biztonsággal ereszkedik lefelé a Mártírok útja irányába, koppanó lépteire ide-oda liffenő nadrágszára leng metronómos ütemet.

Dürüdüdü-dömdöm – vár ki egy elsuhanó 6-os villamost a kereszteződésben. Pállott Duna-szagot hoz a szél, s amint megcsapja Laboda úr mákdaráló-orrát, térde megroggyan az elérzékenyüléstől. Piros-sárga-zöld: szabad az út a túloldal felé, s már gurul is kurta lábain egyenesen be a szemközti csemegébe. Harciasan kiráncigál egy kosarat, majd kénytelen engedni a tömeg bősz sodrásának, melyből csak a konzerves pult előtt tudja kitépni magát. „Sprotni, sprotni, sprotni!" – pergeti szájában nyálmirigy-ajzó vágyát, miközben meredő mutatóujja a polcsorokat pásztázza. Hopplá! – csípi nyakon áldozatát, és patty, bele a kosárba. Most a kassza irányába nyomuló embermasszába préselődik, mert kenyérről Rózsika már este gondoskodott, míg ő a tévé előtt pöffedezett ragadós műbőr foteljében.

Aprót szusszantott, amitől egy kunkori vöröses szőrszál bukkant elő vadregényes orrüregéből. A körötte nyomakvóknak ez nem szúrhatott annyira szemet, mint az a két pírrózsa, mely Laboda úr orcájára szökkent a ritka Sprotni-fogás örömére.

Mikor Rózsika még álomcsatakos szemekkel hunyorog fürdőszobai tükörképébe, és tátogó ujjaival belebeletúr galagonyabokor-hajzatába, Laboda úr már a Duna-parton nyekereg repedtes cipőjében. Palintázó tarisznyája tompán pufog, ahogy vissza-visszaér bal fara tömpe mélyedésébe. Csobban-loccsan a kifolyó – megérkezett.

Óh, a Duna! Szerelme, édene, mindene. Reggelente, mikor ibolyás bögréjébe bambulva szürcsölészi zavaros cikória-löttyét, a Duna vizét látja. Ha zuborog a vécé, ott érzi magát a langy-lehű kifolyónál. Kopasz hátú, lila papagájának nyekergése fülének harsány sirálysikoly. Lucskos délutánokon, ha nikotinmállásos pocsolyába toccsan, sokatmondó mosoly kunkorodik ajkára: „No lám! Miből lesz a nagy folyó?!..."

Csak az értheti ezt meg, aki már látta Laboda urat a Margit-híd budai végénél lobogni a szélben, amiként most is. A nyákos víz szélén reszkető várakozással bontogatja botját. Mire a három bambuszrészt összeilleszti, bensője úgy ficánkol, mint csíkos angolna a horgon. Fölkerül az orsó: csillog-villog, mint a pesti éjszaka, krekkeg, akár a rakparton éppen tovadübörgő ZIL. Ám Laboda úr se lát, se hall, csak csontatja töpszli ujjaival a bújtatókon át meg át a damilt. Föl az úszót, föl a horgot, egy csontkukacot keresztben, egyet meg hosszában zsupsz, rákanyarú. Elő a laposfogót, a dobozkából a borsszem ólmokat: nyimm-nyomm-nyumm, s halra kész a szerelés. Ígéretesen ágaskodik, lendül a bot: giri-giri-plütty, csobban, gyűrűzik a víz, s felbukik az úszó.

Kis tömeg levegő szusszan ki Laboda úr tüdejéből kielégülése jeleként: a bot mered, az ökörnyál-damil leng a szélben, a piros fejű úszó vígan bucskázik a vizen. Laboda úr most kezd csak ráeszmélni a körülötte durrogó, tülkölő, szörtyögő-szortyogó világra. Hajszáleres tekintetét diadalittasan hordozza végig a Margit-híd és a Parlament között, vadregényes orrlikán át pedig szívja-szívja befelé az ólomcsillámos dunai levegőt.

Pic-pic – pöccen meg az úszó. Laboda úr megkapaszkodik a botban, megveti lábát a kátrányos lépcsőfokon, és vár előremeredve. Bukk-bukk-bukk – majd bevág. Feszesen indul meg a damil... Laboda úr nyárfa-lábai zizegnek, tarkójáról lávafolyam zúdul jeges hátára: megvan! Víz fölött lifeg a vörös szárnyú „olajoskeszeg". Maga hívja így az „olajpszichózisban" – szintén az ő szavajárása – szenvedő kopoltyú-

sokat, melyekben csupán annyi élet maradt, amennyi a békés agonizáláshoz elég. Laboda úr örömén azonban ez mit sem kurtít: minden féldög olajoshalat a szákjába csúsztat, mondván, ezek hozzák meg a szerencsét!

Immáron ketten népesítik be a Margit-híd tövét, ő meg a szákban ringó exites keszeg.

„Csúszkálsz, féregje?!" – sziszergi fogköves szemfoga alól, de csak sikerül nyakon csípnie egy feszes húsú csontkukacot. A horogra aztán mesteri ujjtartással csusszintja rá. Mintha legényest ropna, úgy suhint két keményet a lábára, a kukacnyálkát így a nadrágjára ruházva át.

Megint lendül a bot, és... dum-dádádá-dum – döngő kamionvonulás nyomja el az idilli racsnikrekkegést. Plütty – bukik föl fürgén az úszó.

A szellő nyalakodik, a vén folyó licseg-locsog, a bohócsipkás úszó kacéran illegeti magát a vízben. Olyan pillanat ez, melyben aligha lehet közönyösen lubickolni. Dalra is gyújt Laboda úr amúgy rögtönzősen: „Fenekezüüünk, méélyre megyüünk, algááák sötét biro-birodalmáába!" Pillanatnyi hatásszünet után ismét belefog a bohókás melódiába, oly megkapónak érzi: „Fenekezüüünk, mélyre megyünk, algáá...", cup-cup-cup – tünedezik el az úszó, aztán semmi. „Pedig kapás volt a javából!" – füstölög el fölszívott indulata, s oly jólesően búvik vissza lágyívű dallamába, mint vacogó házmester éjjeli kapunyitás után a meleg dunnába: „Fenekezüüünk, mélyre me...", ám ekkor kucorászni kezd Laboda úr lelke, aztán cserepes ajka, majd gyurmás álla is, mivel csacska ellentmondás lepleződik le előtte. „A szösznek énekelek én ilyet, mikor nem is fenekezem?!"

Még javában virgonckodott benne a derű, mikor pajkos tekintete hirtelen morccá rándul: „Nocsak! Mi az ott...?" – mered a nyálköpetes vízben rejtélyesen feléje tekergő csontfehér anyagra. „Álljon meg a menet!" – izmosodik meg férfiasan Laboda úr ernyedt agyveleje. „Hisz ez egy óvszer!!" – és az ereiben eddig renyhén cammagó vér, surr, mind egy cseppig a fejébe tolul. Arca szaturnuszosan vibrál, orrszínével harmonizál. „Ezt a gumit használhatták már..." – siklatja mind huncutabb vizekre burjánzó fantáziáját. Mintha millió hangya futkorászna most le s föl combja belső fertályán. Szorgos tipergésbe kezd, hogy felszámolja ezt a különös parázsjelenséget. Közben a leffegő óvszer tátogó karimája tovaúszott a fekete habokon, izgató fehér ponttá zsugorodott. Maradt a képzelet, Laboda úr képzelete, mely íves fordulattal Rózsika meddősége felé vette útját. Elé tűntek ifjúságának dúlt lepedős éjszakái, mikor torkukban száraz lihegéssel gyötrődtek – mindhiába. Végül egy orvos nyugtatta meg őket: kár az álmatlan órákért, Rózsika hajszolt anyaságát kikezdte egy gyógyszer. Laboda úr ekkor merült el végleg a pecázásban meg a tapadós tévéfotelben.

De ismét a megszokott nyugalommal csüngeti botját. Orrszíne, mint rendesen, felesel acetonos arcszínével, diszkréten véreres tekintete mélán omlik a folyóra. A keszeg félredőlve leng a vízen, kopoltyúja meg-megnyílik még, ezen kívül életjelt csak akkor ad magáról, ha egy-egy erősebb loccsanás a lépcsőhöz puffantja. A nap már bevette magát a pilisi hegyek mögé, s szelíd fénnyel mosolyog, mint aki jól végezte dolgát.

Krekk-krekk – nyekeg föl valami, s Laboda úr zsákmányt sejtve orsójához kap. De nem a racsni recsegett, hanem Laboda úr gyomra, mely ürességét megsokallván most tüntető csinadrattába kezdett. „Megéheztünk volna?" – fejti meg agya a zsigerek harsány üzenetét. „Enni kellene... reggel óta csak szelet nyelek." Elfekteti botját, megtámasztja egy ázott facsutkával, a damilt meg úszni hagyja a vízben: sosem tudhatni! Tarisznyájából előhúz egy Magyar Horgászt, meghajtogatja, és lezuttyan rá. Elő a konzervet, a nyitót meg Rózsika akkurátus kenyérszeleteit. Tenyerét, su-su-su, a nadrágjához dörzsinti. Régebben a Duna vizét használta kézmosásra, ám amióta egy kéziblítés után pikkelyes kiütések lepték el a bőrét, tartózkodik tőle. Sűrű nyeldeklések közepette húzza maga elé a Sprotnit, és már látni is véli a fényes olajban katonásan sorakozó aranybarna haldarabkákat. Mákdaráló orra izgága tekergésbe kezd, mintha máris a kedvenc füstpácos illatot szimatolná. Megtámasztja a kapavégű nyitót, erőt szippant, és, slakk, átszakad a bádog.

Fancsali csalódás gyűrődik arcára, mert nem buggyant ki az a sárgás olajér, amitől mindig tűzbe szokott jönni, benne látva megtestesülni a szaftos halkatonák előőrsét. De mint szellősuhanás röppen tova hiányérzete, s mohón folytatja a bontóműveletet: nyik-nyik-nyik – de csak nem halad. A nyitó, bár minden nyomásra behasad a fémbe, nem vág... Frúúú – prüszköli ki mérgét, és újra nekilendül: zim-zum, zim-zum – bukdácsol a nyitó, de semmi!

Mint duci kecskebőr fújtatóból, tajtékos légoszlop zubban elő Laboda úr tüdejéből. Ujjai elernyednek, a nyitó koppan a kövön. Telihold-szemgolyóján lila erecskék pulzálnak, orra izzik, mint a kunsági naplemente, bal fülének csillagsörtékkel tűzdelt cimpája meg-megremeg finoman. Lesandít a konzervre. Tekintetében a legyőzött tehetetlen dühe és a juszt is győzni akaró vad elszántsága vibrál.

Brúú – bődül föl Laboda úr oroszlánbarlang-gyomra. Megint nekigyürkőzik: zumm, nyesi-vágja, nyesi-vágja, forog-forog mancsa alatt a konzerv, ám hosszabb vágat csak nem lesz rajta.

„Visszazáródna...?" – örvénylik zavaros ártér-agya.

Tuskóvá merevült keze egyszer csak megáll. Szeme dülled-dülled, mint a paradicsompaprika, orra lobog, akár a fáklya. Homlokráncain gyöngycseppek sorakoznak, mint fehérmellényes fecskék a villanydrótokon. Kifordult alsó ajka szederjesen ráng, mellkasa ki-be ugrál. Homloka egyik mély árkából verejtékfolyam lódul meg, és, zsupsz, izzó ormányára zúdul, ahol lágy sercegéssel párává lényegül. Éhséget már nem érez, csak fortyogó zúgást a fülkagylói alatt. Megmoccan. Kipöccinti a konzervből a nyitót. És ekkor megrendül ülepe alatt a lépcső – nem tudja, higgyen-e ködös szemének: a rés halk sisegéssel beforrad a dobozon, és a konok konzerv sértetlenül fekszik előtte, csak épp a széle körben forradásos.

Laboda úr agya olyan, mint őserdő tankcsata után. Leliffent ajkai közt lágyan duruzsol a szél. Fölemeli a konzervet, megforgatja. Az alja üveg, mögötte meg mit lát...? – csöpp halacska feszít odabent hetykén, hajlott farokuszonyára támaszkodva. Szemén hegesztőszemüveg, melluszonyában pinduri hegesztőpisztoly, rézkupakos vége még bodrosan eregeti magából a füstöt.

Laboda úr forgatja, rázza, csapkodja a konzerves dobozt, mint bárgyú pávián. Nyelve hegye kipiroslik, zegzugos orrüregéből egy kíváncsi szőrszál bukkan elő. „Te... tee... te voltál háát?! Beforrasztottad, amit kinyitottam?!" És már lendül is a karja, zsupsz, repül a konzerv, neki a mosógép-örvénylésű Dunának. Platty... glu-glu... – nyelik el az olajos habok.

De nicsak! A doboz a felszínre bukik, majd csiribí, csöpp motorcsónakká változik. A ladik farában ott áll a halacska, és bőszen tekergeti a motortárcsára a zsinórt. Flakk – ránt egyet, mire, biri-biri-bí, dallamosan köpöccen a parányi masina, és a csónak virgonc hullámkákat vetve tovapöfékel.

Laboda úr mered, csak mered, horpadt tüdeje nem vesz be levegőt. Még látja, amint a kis hajó orrára felkúszik egy zászló, rajta egy horgászbotot tartó sellővel. A pecabotról egy horgász csüng, háttal a horogra akadva.

Megborzongott a szürkülő égbolt alatt. Kapkodni kezdte tarisznyájába szanaszét heverő holmijait. Nyúl a botjáért, de csak a szivacsos fadarab szikkad ott közönyösen. Brúúú – zúdul föl tájfunosan, és a szákjához hajol. A hal már kimúlt, a megbolðogultak békéjével ring a vizen. Tapp-tapp-tapp – indul meg fölfele a lépcsőn.

Otthon, miközben a morzsarögös viaszosvászon fölött csámcsorászta vacsoráját, néhány félbeharapott, rántottafröccsös szót motyogott Rózsikának valami halról, hegesztőpisztolyról, meg holmi pöfékelő csónakról.

Fekete leplet lendített a papagájkalitkára, majd nyugovóra tért, mintha mi sem történt volna.

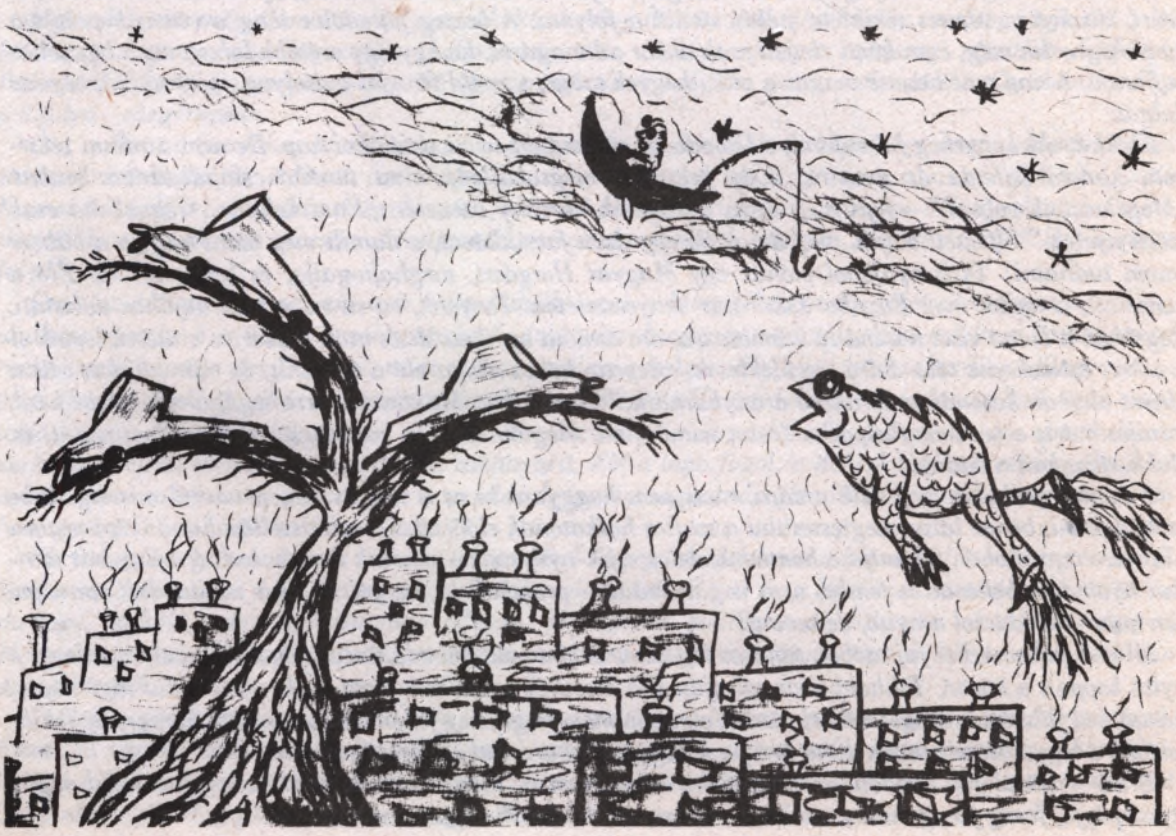

Hajnal István

ÚJ TÖRTÉNETSZEMLÉLET

1947

Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy nem akarunk *mindenáron* új történetszemléletet. Örökérvényű történetszemléletre törekszünk, mert a tudomány az igaznak keresése. Nem a mai világalakuláshoz akarunk alkalmazkodni, bár fel akarjuk használni a tapasztalatokat is, amiket az átalakulás hozott. Éppen az az egyik tapasztalatunk, hogy a tudományos tárgyilagosságtól még hatalmas világmozgalmak közepette sem szabad eltérnünk.

Fel akarjuk továbbá a figyelmet hívni arra, hogy a történelemnek végső célja a múltnak eleven megjelenítése. A törvényszerűségeket is azért keressük, hogy az igaz múltat elevenítsük meg. A naiv emberi kíváncsiság – ami minden tudománynak végső hajtóereje – arra vágyik, hogy a régi ember mint hozzánk hasonló ember jelenjék meg, aki minden pillanatban, kicsinyben és nagyban, a maga egyéniségét akarja élni. Hibája a mai történetírásnak, s még inkább a történettanításnak, hogy elment a mesélő, művészi megjelenítő kedve. A régi korszakok társadalmi, gazdasági, szellemi formáinak magyarázgatása közben elvész a szabad embernek érzékeltetése. Pedig csak így ismerhetünk rá a régi emberben önmagunkra.

Viszont kétségtelen, hogy a múlt embere korának sajátságos formái között élte életét, s hogy a társadalmi, gazdasági, szellemi formákban valamiféle törvényszerűséget lehet sejteni. Ilyen szempontból a történetírás nagyot haladt az utolsó emberöltőkben, s most még gyorsabb lépésekkel kell haladnia. Vigyáznunk kell azonban, hogy e törvényszerűségek ne tüntessék fel úgy a múltat, mint alattunk nyüzsgő anyagot és erőket; sem pedig úgy, mint embereket, akikbe valamiért beletöltődött valamiféle „szellem", például antik, vagy hűbéri, vagy barokk szellem, s e szerint lennének kénytelenek élni, cselekedni, gondolkodni.

A történetírásnak legfőbb feladata tehát, hogy átértse az embernek és a formáknak viszonyát. Ebben van a törvényszerűség, amit ma annyira keresünk. Nem világnézetből kifolyólag akarjuk megítélni a múlt kultúrformákat és társadalomformákat, hanem kutatómunkával keressük a tanulságokat. Ez a kutatómunka örökké fog tartani, mert az igazi tudománynak soha sincsen vége. De hivatkozhatunk a mai társadalomfelfogásokra, hogy a történeti formaképződések értelmét jelezhessük.

Ha valami jelenségről fogalmat alakítok magamban, vagy szóban is kifejezem: nagy segítség számomra, tudatosan kezelhetem azt a jelenséget. Szabadabb leszek. De a szó köt is, amit kifejez, arra könnyebben figyelek, azt tudatosabban használom, mint kifejezetlen élményeimet. A szókincs, amibe belenevelkedem, bizonyos értelemben irányító hatással is van életemre.

Ugyanez áll az eszközre is, ami életmódomat ma is határozza, amikor könnyíti, segíti, szabadabbá teszi. De pl. valami erkölcsi szabály, vagy matematikai képlet is ugyanilyen segítő, felszabadító eszköze s mégis meghatározója az életnek. Ugyanilyen életeszköz maga a társadalomforma is, amelyen biztos helyet találok az emberek között, amely kötelez is. Ide tartozik a művészet is, ami emberi élményekre figyelmeztet, gazdagabbá teszi belsőmet, de egyúttal vonzza is arrafelé, amit kifejez.

Mindezek az „életeszközök" úgy keletkeznek, hogy az ember megragad magában egy belső élményt és valami formában kifejezi. Ha megérzi a visszhangot másokban, boldogan érzi élménye örök emberi jelentőségét. A forma erősödik, mások is alakítgatnak rajta, közkeletűvé lesz. Mindenki életét emeli, mindenkit összeköt az emberi élmény tudatosodása által. A legegyénibb élmény sem fejeződhet ki anélkül, hogy ne vágyna hitelességre mások hozzájárulása által. Minden kifejeződésforma, minden kultúrforma: társadalomforma, embereket köt össze, segíti, emeli, irányítja életüket.

Ha nyers ösztön, érdek vezet, aligha keresgélek új formákat, hanem mielőbbi kielégülést a meglevő eszközök felhasználásával. Ha mélyen érzem belső élményemnek örökkévaló emberi jelentőségét, nem engedem elmúlni, jelet teszek rá, hogy felidézhessem. Ilyenkor érzem igazán szabadnak magamat. Ilyenkor érzem, hogy minden ember számára fejezem ki magamat. Olyan élmény ez, ami sem a lelket, sem a testet nem kényszeríti, ösztönt, érdeket, érzést, szellemet egyaránt kielégít; s minden embert. Ez az igazi alkotás. Mindennel összefüggésben kell lennie, még

ha gyakorlati eszköz is, akkor is az egész embert emelnie. Így válhat igazán közkeletűvé, társadalmiassá, így érezhetik az emberi képességek általános érvényű emelkedésének.

Kezdetleges kultúrformák, ha az élet minden oldalát egyaránt szolgálják, termékeny fejlődésnek indulhatnak. Magas kultúrformák hirtelen felszökkenés után elszáradnak, széjjelomlanak, ha nem vezet hozzájuk az élet teljessége. Minden összefügg egymással, minden kutúrforma, bárki kezében is van, a többivel összefüggésben funkcionál. Összefüggő formaszerkezetként illeszkedik az emberek közé, fölé, nyúlik bele az emberekbe. Mindenki alakítgat rajta, már azzal is, hogy él vele.

Történeti képződmény, beleszülettek abba, amit az előző generációk alakítottak. Meghatározza életemet, azzal, hogy használom életemhez. De sohasem tünteti el vágyamat, hogy a magam életét éljem. Jogomat és szabadságomat, hogy emberi méltósággal éljek. Megköt engem, még lázadozni is csak úgy tudok, hogy a meglévő formák ellen lázadozok. De nagy kultúráknak igazi végzete az, ha a tömegek, látszólag bármilyen önmegadóan is, visszavonulnak a magas kultúrformáktól, maguk között öntudatlanul is, kezdetlegesen is, emberibbet keresnek s alakítgatnak ki mindennapi életükben. Fenn a magasban nincs ez ellen mentség, sem hatalom, sem értelem nem tarthatja az idejétmúlt szerkezetet, amely önmagába roskad össze.

A tömegek mindennapi aprómunkájában megy végbe a kultúrformák kiképződése; az egyéni „alkotás" sem csupán az egyéné, mert például még egy új szerszám kialakításához is nemcsak a technikai, hanem az érzelmi-erkölcsi formák végtelen összefüggései vezetnek. A *nagy egyéniség* a kiérlelődött helyzetet érti át és fejezi ki. Elég nagy dolog ez is egyetlen ember számára. A tömeg alkot, mert a kultúrformát az egyéni életeknek és helyzeteknek végtelen változataiban használja.

A kisember hatalmasat alkot, ha nyomorúságában is az emberhez méltó formákat keresi. A „nagy embernek" az a veszélye, hogy egyoldalúságokba rántja a kultúrszerkezetet. Mindenki alkot, aki a maga egész életét akarja élni; legkevésbé az, aki csak a kultúrformák élelmes alkalmazásával teszi kényelmessé életét. Milyen jogon is vonnánk el a kicsiny emberek tömegétől az alkotó képességet? A történetírás e szempontból mindmáig torz perspektívákkal dolgozik.

Bárki is megállja egész emberként helyét a társadalomban, részt vesz a kultúrformák, kultúrjavak termelésében. A gőzgépet milliók apró élete „találta fel", amidőn évszázadokon át, kezdetleges viszonyok között is vonakodott a lélektelen napimunkától. A technika termékeny fejlődésén ma is az őrködik, aki nem hajlandó az emberi otthon egyéni melegét feláldozni semmiféle technikai csoda kedvéért sem.

Nincsen külön erkölcsi, külön szellemi, külön anyagi termelés. Rokkant technikai találmány az, amelynek formája, működése, a hozzá szükséges munkaszervezet erőszakot követ el a méltó emberi életen. A *„termelés"*: az embert segítő, felszabadító formák kialakítása. Aki táplálékot „termel", az emberi méltóságot is szolgálja, amíg az emberi méltóságot emelő munkaformákat alkalmaz. Ha lelketlen munkát, hiába termel olcsón, jót és sokat, torz fejlődésre rántja át a társadalmat.

Az „egész embernek", az „életteljességnek" fogalmával a történetírás nem elméleti módon foglalkozik; kultúrák sorsából igyekszik kiolvasni az „örök emberinek" ezt a foglalatát. Ez az örök emberi a történelemnek, a fejlődésnek, a formaképződésnek állandó hajtóereje. A legkezdetlegesebb fokon sem gyöngébb és alacsonyrendűbb, mint ma. Semmiféle emberi faj sem alacsonyabbrendű a másiknál. Csak a hibás formaszerkezet akadályozza az örök emberinek teljes érvényesülését. Nehéz ellenállani az ösztönnek, a mohó érdeknek; a zsákmányolás formája, rutinja foglalja le az egész életet. Minden más csak formákba nem öntött múló élmény és vágy marad. De az ösztönös érdeknek ez az egyoldalúsága úrrá lehet a legmagasabb kultúrán is.

A nagy kultúrfejlődések kezdete történeti probléma, amit csak nagynehezen fogunk valaha megközelíteni. Sohasem szabad okokban, hanem mindig csak struktúrákban gondolkodnunk. Az előző kultúrák szétomlott formaszerkezetében valamiként olyan helyzetbe jutnak az emberek, hogy kinek-kinek a

---

Hajnal-bibliográfiát már közöltünk a 3. PART elődjében, a LEV-LAP 1988/28. számában, de ha netán nincs kéznél:

A *Medvetánc* 1982/2-3 számában Lakatos László írt egy tanulmányt „Az elfelejtett Hajnal István"-ról. (Ennek a végén fölsorolja a legfontosabb Hajnal-munkákat és a legfontosabb róla szóló írásokat. (317.o.).

Ezután közli a *Medvetánc* e száma Hajnal „Írásbeliség, intellektuális réteg és európai fejlődés" c. tanulmányát.

Fölsorolom itt is a legfontosabb írásokat:

3. H.I.: Történelem és szociológiai *Századok* 1989. (1-32 és 137-166 o.) (Ez egy nehéz elméleti-filozófiai tanulmány. A legmagvasabb munkája, de nem javaslom az olvasását ezzel kezdeni, mert kitartás kell hozzá.) Megjelent a Rajk Szakkollégium Hajnal füzetében. Novotnik Imre szerkesztette és egy nagyon jó előszót írt hozzá. (16. füzet 1983).

4. H.I.: A technika fejlődése. *Domanovszky Emlékkönyv.* 1937. (Nagyon érdekes olvasmány a vasfeldolgozás társadalmi-történeti folyamatáról és következményeiről.)

5. H.I.: Az európai város kialakulása. *Városi Szemle* 1941/6. (Nagyon olvasmányos és szemléletes, nekem az egyik legnagyobb élményem volt. A minden szempontból kulcsfontosságú európai városiasodás életszerű folyamatát mutatja be.)

6. H.I.: Az osztálytársadalom. *Magyar Művelődéstörténet* V. kötet 1942. (Szerkesztette Domanovszky Sándor) (Ez egy konkrétabb történeti munka a magyar társadalom tagozódásáról.)

maga létét saját személyes teljesítményeivel kell kiépítenie, szomszédjaival való benső kölcsönösségben. Senki sem érdektárs csupán, mindenki mindenkit egész életformájával becsül meg, mert e formák mindenki másnak életét ösztönzik, emelik. A legnyomorultabb sorsban is sokoldalú illeszkedés, szívós kölcsönösség keletkezik. Kezdetleges, idegenek számára sokáig nehezen érthető helyi formák alakulnak ki, de súlyos életanyagot hordozva. Majd mind távolabbi vidékeken igazodnak e formák, szokások egymással, végtelen változataikkal alakítgatják, gazdagítják egymást. Éppen azért gazdagodnak, mert mindenki szilárdan élhet a maga életének formáival.

Ilyesféle kultúrkezdet lehetett a kora középkor is. „Sötét" kor, s mégis lehetetlen megtagadni tőle a termékeny alapvetést. Miből magyarázzuk vajon a későbbi európai fejlődést, ha nem kezdeteiből? Utóvégre ami ezután idegen s múlt kultúrákból közénk került, azért fejlődött itt példátlanul termékenyen, mert itt termékeny társadalomszervezetbe jutott. Nem Nagy Károly birodalmára s nem is a felső, úri hűbériségre gondolunk, amikor a koraközépkor teremtő munkájáról szólunk. Az a hűbériség, amit emlegetni szoktunk, csak már némiképp elfajult jogi-hatalmi kivirágzása volt a széles tömegéletben végbemenő folyamatnak. E tömegfolyamat: Életek tartós, megbízható, tisztességes, hűséges kölcsönössége egymással.

A földművelőnek nem volt földtulajdona, de foglalatosságának formái ránőttek a földre, amelyet minden természeti jelenségében megtapasztalt, s nem csupán üzleti lehetőségeiben, mint az oly bravúrosan dolgozó antik rabszolga. Amit a paraszt kipróbált, azt az egész emberi lét próbálta ki. Százszoros emberi formák kapaszkodtak bele a természetbe, megszállották minden zegét-zugát, otthonossá tettek haszontalannak látszó anyagokat, növényeket, állatokat is. Fölfelé védekezni kellett az önkény ellen, de a szívós, bonyolult parasztszervezetet semmiféle felsőbb erő sem bonthatta meg. Sem a pénz, sem a távoli „közérdek".

Aki valamiben különb formákat, módszereket képzett ki, annak becsülete volt e téren, képességei a (...) (A hiányzó résszel kapcsolatban lásd Lakatos László tanulmányának vonatkozó részét a 25. oldalon) állván mindenkinek hűséges kölcsönösséggel, s nem üzleti cserében. De senki semmiféle nyereséges munkaspecialitásért nem hagyta el életegész, biztos földművelő foglalatosságát. Csak akkor tért rá kizárólagosabban a specialitásra, amikor a teljes társadalmi-technikai kölcsönösséggel illeszkedett bele a falu szervezetébe. Tehát a munkamódszer emberi maradt, sokoldalú összefüggéseken felépülve, az egész életet szolgálva. Bármily nyereséges is lett volna valami lélektelen mechanikus munka, a falu gúnyja és nevetése kísérte volna azt, aki életét adta volna reá. A fizikai munka sokoldalú felszerelkedéssel, hozzáértéssel közeledett céljához a társadalommal közvetlen érintkezésben. A foglalatossághoz tartozott az utódnak, a tanítványnak képzése is, nem nyerészkedő mechanikus műveletekre, hanem a természetanyagoknak és a környező társadalomnak ismeretére. Nem a tulajdonjog, hanem csak tisztességgel, hozzáértően teljesített foglalatosság biztosította a munkahelyet, a földet és a műhelyt az utódoknak ebben a „hűbéres" társadalomrendben.

Vaskos realitássá tették a szokásos formák az erkölcsöt, illemet is s épp ezért lehetett igazi jó beépített realitássá a termelő munka minden más formája is, önmagában is, mint a társadalom rendelkezésére álló képesség. Például a faanyag megdolgozása akkor is, ha nem készáru kerül ki belőle, hanem valamely készárunak csak egy részlete. Így fejlődött például a kovácsmunka is önálló, a társadalommal közvetlen kölcsönösséget tartó foglalatossággá. A molnár nem gyártott készárut, csak egy művelettel kapcsolódott bele a társadalomba, mégis önálló hivatássá lett, míg az antik társadalom csak üzletre dolgozó őrlő-sütő kereskedő péküzemet ismert.

Ma már tudományos tény, hogy a középkor messze felülmúlta igazi technikai újításokban az antik kultúrát. Köztudomású, hogy a kézművességek a paraszti társadalomszervezetből választódnak ki. Nemcsak a mezőgazdasági munka, hanem a szövőipar, a vasipar, a bányászat-kohászat is paraszti alakítás.

Még a kezdő gépi technika is, most a vízimalom, a fonókerék, a rokka, a szövőszék is.

Nem az üzlet, hanem a sokszoros társadalmi illeszkedés műve ez. Az így keletkezett kézművessé-

---

7. H.I.: A kis nemzetek történetírásának munkaközösségéről. *Századok* 1942/1-3. és 4-6 számok (Ez a másik alapvető nagy tanulmánya. Az európai fejlődés különböző régióinak összehasonlító történetét vázolja fel az újkorig. Világszínvonalú tanulmány volt akkor. Erre épül Bibó és Szűcs Jenő: (Vázlat Európa három történeti régiójáról) hasonló témájú gondolkodása. Tartalmazza a szakkollégiumi füzet. A második felét beválogatták a *Helyünk Európában (Nézetek és koncepciók a 20. századi Magyarországon)* Magvető Bp. 1986 c. válogatás I. kötetébe 624-645. o.

8. H.I.: *Az újkor története* (Hóman-Szekfű-Kerényi szerk. *Egyetemes Történet* III. kötete. Magyar Szemle társaság Bp. 1936.) Legnagyobb szabású munkája. (Reprint kiadás: 1988-ban).

9. H.I.: *A Batthyány-kormány külpolitikája*. Gondolat Bp. 1987.

10. Ez és a többi jelentősebb írása már konkrét történelmi-empirikus vizsgálat. (Pl.: *A Kossuth emigráció Törökországban.*)

11. Legjobb előtanulmány Hajnal István megértéséhez Erdei Ferenc: Történelem és szociológia (Társadalomtudomány 1942/4-5.) c. tanulmánya, amelyben Hajnal gondolatrendszerét és legfontosabb fogalmait érthetően, világosan és pontosan összefoglalja. Ez megjelent az Akadémia Kiadó által kiadott Erdei-összes valamelyik kötetében. Sajnos ezt nem írtam fel.

Légrádi Tibor

gekben folytatódott ez a *méltó emberi léten alapuló* specializálódás, *„munkamegosztás"*. A mesterségnek, az életegész foglalatosságnak szilárd biztosítása az alapja, a képzettségnek személyies teljesítménye, mások dolgoztatásának eltiltásával. A munkamegosztás tehát nem a készáru nyereséges gyártása, hanem az anyag szakértő, társadalmiasan megbecsült feldolgozása szerint alakult ki. A természetanyagnak beható ismerete, a készárutól függetlenül is értékes anyag átalakító módszer, a technikai félgyártmányok közkeletűvé válása: ez a technikai fejlődésképességnek, s egyúttal a természettudományok kialakulásának útja is. A *„szakszerűség"* társadalmias eredetű, nem pedig, mint ma képzeljük, az üzleti gyártásfolyamat eredménye. A középkor végén nincs már technikai probléma, amelynek minden részletét a legkülönbözőbb anyagok és műveletek közkeletűsége ne támogatta volna. A „technikai csodák" korszaka, az antikhoz viszonyítva, már ekkor megkezdődött.

Az antik társadalmak elsősorban várostársadalmak voltak, a városi *értelmiségnek* földrészeken átnyúló érdekszövetségével. A földművest, a kézművest bérmunkássá tették, majd túlnyomóan rabszolgasággá. A „szellem" csodálatosan kitárult, a humanitás gyönyörű eszméi korlátozott társadalomrétegekben eleven kifejeződésre találtak. Mindez mások dolgoztatása és állandó hatalmi-gazdasági expanzió kényszerével. Lehet-e vajon ezt a szellem megvalósulásának nevezni? A szellem végsőkig felfokozott szabadsága veszedelmesen közeledik valami ösztönös, szinte érzéki gyönyörűséghez, ami áthajlik az önérdek kíméletlen jogosultságának érzésébe. Ez vajon az emberi lét méltóságának szabadsága?

A középkori „értelmiség" jóideig szinte fizikai tapasztalatokkal volt kénytelen végezni feladatát. A szokásszerű helyi viszonyokat, a foglalatosságokat, sokszoros illeszkedésüket szinte kézzel kellett végig próbálgatnia. Racionális fogalmazással kifejezhetetlen dolgok voltak ezek, csak körülírt foglalatukat lehetett adni, a többiről a „klerikus" életközel tapasztalata, társadalmilag ellenőrzött hivatásbeli hitele kezeskedett. Az alsó életnek egész formaszerkezete nyúlt bele hivatásába, mélyen átgyúrta, elmélyülésre késztette egész pszichéjét. A kézművességéhez hasonló hosszú tanulóévek voltak szükségesek erre. Az írás fizikai műveletét az antik úr nagyjából rabszolgamunkára bízta, önmaga csak a „szellemi munkát" vállalta. A középkori klerikus számára az írás nem üzleti-irodalmi technika, hanem eszköz a tények-valóságok hiteles megörökítésére, továbbfeldolgozásukra, társadalmias használatára bocsátásukra. Az írás így vált az európai értelmiségi hivatásoknak az élőszó mellett második általános gondolkodás- és kifejezésformájává. Fizikai forma, ami végtelen szerves kifejlődésre képesítette az egész európai kultúrát és társadalmat. A papirosgyártás, a könyvnyomtatás sokáig magas képzettséget és mesterségbeli tudást is kívánt egyúttal. Az európai értelmiség a fizikai munkával való legszorosabb kapcsolódásban nőtt fel. S minden európai tudománynak is a kézművességszerű értelmiségi munka az alapja; ez a leszármazás egészen kézzelfogható a természettudományok kialakulásánál.

Az értelmiségi hivatások kötelezettsége a megbízható életközel tapasztalatokra, hosszú iskolázáson alapuló szakképzettségük: a társadalommal való hűséges, tartós kölcsönösségükből következett. Az úrtól, a politikai hatalomtól való függésük is csak „hűbéri" volt: éppúgy kellett a társadalom igényeit fölfelé, mint a hatalomért lefelé szakszerűen képviselniök. Az antik szellemi munka önmagából dolgozott, mindinkább elszakítva munkaformáit az alant dolgozó fizikai munka formáitól.

A munkamegosztás fizikai és szellemi módszerek között átmenetileg nagyszerű eredményeket hozhat. Ma még lehetetlenség is elképzelni a társadalmi haladást ilyesféle munkamegosztás nélkül. Kétségtelen azonban, hogy nincs igazi alkotó szakszerű szellemi munka, amely nem érti át, nem tapasztalja ki a hozzávezető teljes társadalmi összefüggéseket. A magas szakszerűségnek alkotó pillanatai az emberi vonatkozások teljes átértéséből jönnek. A tudós nem akkor alkot örökkévalót, ha a haszonra, hírnévre gondol, hanem ha egész embernek, tehát szabadnak érzi magát.

Nem kísérjük tovább az európai fejlődést, formaszerkezetének további kitárulását, az állítólagos „szellemi munka" fokozatos „felszabadulását", azaz a gyors eredmények kedvéért, és az állítólagos közérdek kedvéért is, a fizikai munka alkotó jellegének megvonását. Még sokáig, s még ma is hatalmas szerkezetek kötelezik az értelmiségi munkát a fizikai munkával való kölcsönös kapcsolódásra, szolgálatra.

A formaszerkezetet katasztrófa nélkül nem lehet széjjelszakítani. Mihelyt a szellem nem valósul meg maga is anyagias formákban, üres vagy romboló játékká válik.

Hiszen az erkölcsi-szellemi és az anyagias erők nem valami valamiként átsugárzó hatásokkal mozgatják az embereket és a társadalmat, hanem mindig konkrét, érzékelhető, tehát anyagias formák közvetítésével. Az erő maga örök emberi élet; a forma emeli ki az ember belsejéből, fejezi ki, közvetíti, s a formaszerkezet mineműségétől függ ugyanazon erőnek kisebb vagy nagyobb hatása. Két ember nem hathat egymásra egymásnak személyes érzékelése, vagy pedig anyagias formaközvetítés nélkül. Az emberek testi együttléte is anyagias forma; hatását, szerepét variálják, segítik egyéb formák, amelyeknek részben maga az emberi test az anyaga: kifejező mozdulatok, arckifejezések, hangok. Nem puszta külsőséges közvetítő technika ez. Az ember belső élményei keresik benne a megrögzítés, az újrafelidézés, a tárgyias birtokbavétel eszközeit. Ha az arcvonásokra kiülnek az

élményeknek, foglalatosságoknak formái, úgy ez nem valami arcrólkisugárzása a léleknek, hanem testi átalakulás, az izmokban, idegekben. Az arcon történő átváltozások pedig bizonyára csak folytatásai a test szerveiben végbement valamiféle természetű anyagias átformálódásoknak. Az arcizmok, idegek és a test ilyen formálódása nem csupán „nyoma" az élménynek, hanem emlékeztető, felidéző funkciója is van. „Beidegződnek", át- és átjárják egész testünket az ilyen formák, az ember mint valami csodálatos finomsággal felszerelt műszer mozog az életben és viszonyul másokhoz.

Szakadatlan érzékelhető-anyagias összefüggéssel származnak át ezek a formák emberről-emberre, nemzedékről-nemzedékre. A beszéd elhangzik, de testi szerveinkben beidegződve megmarad bennünk a hangcsoportok formája, továbbadjuk környezetünknek, gyermekeinknek. Egy-egy szó hangcsoportja megszakítatlan anyagias érzékelhető folytonosságban húzódik át évszázadok életén, mint valami áramvezeték, amelynek érintése bizonyos hatásokat vált ki. Nem a puszta ösztön, hanem a formaszerkezetben való közösség tartja össze a családot s minden más társulásformát is. A szerszámhoz, a géphez is az egész társadalomnak, minden embernek belső-külső formaszerkezete vezet. De a legelvontabb gondolathoz, erkölcsi vagy tudományos szabályhoz is; érzékelhető kifejezésforma nélkül nincs létük, a formaszerkezetbe való beilleszkedés nélkül nincs hatásuk.

Az első pillanatra talán ijesztő gondolat: az emberiség sorsának anyagias vázhoz való kötöttsége! A szellem függetlenségének, sugárzó, teremtő hatalmának megtagadása! Az emberiségnek anyagias formaszerkezetben, mint valami majomketrecben, kell fokról fokra feltornásznia magát, hogy kultúrmagaslatokra juthasson!

Kétségtelenül „történeti *materializmusról*" van itt szó, bizonyos értelemben. Anyagi alkatrészek beépítéséről az emberi, a társadalmi életbe. De alkatrészek, amik éppen a nyers érdeknek és ösztönnek érvényesülését állítják meg s eszközök arra, hogy az életnek nemes élményei is kézzelfogható, kikerülhetetlen realitásokként érvényesüljenek.

A tanulság mindebből az, hogy a történeti kutatásnak nem szabad az erők vizsgálatánál maradnia, hanem mindenekelőtt vizsgálnia kell a kultúrszerkezet formáit s azoknak összefüggését, az egésznek működését. Mintegy maga elé kell fektetnie a kultúrának vázát s a kultúrák egymásutánjának az időtlen időkbe visszanyúló óriási ősvázát. Semmi részlet sem fölösleges, ha a szerkezeti összefüggésekbe be tudjuk állítani. Család, törzs, állam, képviselet, tisztség, hivatal, város, falu: nem gondolatok, érzelmek, érdekek alakításai, mert a gondolkodás, érzelem, érdek örök az emberben. Ha a társulásformákat meg akarjuk érteni, vizsgálni kell a foglalatosságokat, a munkamódszereket, a mindennapnak és ünnepnek szokásait, a hagyományozás, a nevelés módjait is, azaz a formák teljességét. Az angol képviseleti rendszerben például nem maga a képviseleti elv volt termékeny, ami önmagában nyers-racionális is lehet, hanem az a ma már előttünk elmosódott struktúra, amely a társadalomból, a foglalatosságokból a képviselő személyéhez felvezetett. A régi francia hivatalnok nem valami állameszme követésében lett az európai adminiszráció megalapozója, hanem lassú kiválasztódása által a nép szokásszerű életéből. A hivatal munkamódszere, beosztása, még az iratok elkészültének részletei is fontosabbak lehetnek, mint a jogi-elvi szempontok. A gazdasági fejlődésre a technikai munka módszerei döntőbbek, mint a kereskedelemnek állítólag hirtelen megnyílt útjai. Minden foglalatosságnak, hivatásnak, társulásformának az egész életet kell a formaszerkezet által a maga munkamódszeréhez vezetnie. „Intézményessé" kell fejlődnie, az egész emberi létet érvényesítenie, az ösztönös aktuális erők sodrának ellenállva.

A fejlődés dinamikája tehát nem a kollektívum parancsszavában, sem az individuum kíméletlen érvényesülésében rejlik, hanem a tömegéletek apró termelő munkájában. Kicsiny feladatokban is átérezni a nagyot, az egészet, az örök emberit: ez a haladás útja. Az ilyen kisember erősebb individuum minden „Übermenschnél". Illeszkedése a társadalomba erősebb, mint bármi odaadás másoktól kitervelt kollektív célok iránt; de odaadás közcélok iránt nem üres lelkesedés, ha a pillanat áldozatot kíván a közösségért.

A kisemberek tömegének apró munkáját kell felidéznie a fejlődésmagyarázatnak. A paraszti szervezetet, amely a természet és az ember viszonyát önti az életet szolgáló anyagias formákba; a parasztsággal való szerves összefüggést, ami a kiválasztódó kézművesség foglalatosságát teszi alkotóvá.

Kétségtelen, hogy munkamegosztás nélkül nincs fejlődés, az egészséges társadalom munkamódszerek szerint tagozódik. Ha azonban a módszer elveszti társadalmias összefüggéseit és érdektársulássá „ésszerűsödik", a tagozódás uralmi rétegződéssé válik. A marxizmus *„osztálytársadalomnak"* nevezi az ilyen rétegződést.

A „szellemi" munka is a módszerek specializálódásának alapján válik el a „fizikaitól". Veszélyes dolog, ha magát az uralomra való szövetkezést, gazdasági-politikai szerveződést is szellemi munkának kezeljük. Az európai fejlődésben az értelmiségi rétegeződés sokkal mélyebben megmaradt a módszerek alapjain, mint bármely más kultúrfejlődésben. Még ma is sokkal szilárdabb a formaszerkezete, semhogy tisztán uralmi rétegződésnek nevezhetnénk. Végzete felé halad annyiban az értelmiségi rétegeződés, hogy felsőbb rendelkező jogosultságot érez, a fizikai munkától tehát elszívja alkotó jellegét: éppen azokat a munkamódszereket, amiket a szellemi módszereknek

kellene tovább feldolgozniok. Elfelejti, hogy nemcsak betűkben, hanem az anyagok más formáiban is lehet „írni", alkotó élményeket kifejezni.

Specializálódás nélkül nincs fejlődés, a tömegegyenlőség tehát ellentéte a fejlődésnek, amihez formagazdagság, az emberi foglalatosságok, életek változatossága és egymásbailleszkedése szükséges. A formagazdag egyenlőség nem csupán jogi-politikai egyenlősítéssel teremthető meg, hanem csak úgy, ha a munkamódszerek minden szakmában, hivatásban emberhez méltó alkotó módszerekké alakulnak. Ilyen értelemben kell figyelnie a fejlődésvizsgálatnak a *„demokrácia"* szerepét a történelemben. Ez az út az *„osztálynélküli társadalom"* felé, amely végső ideált el kell fogadnia minden európai s minden keresztény gondolkodásnak is, bármily vitás maradjon is a hozzávezető átalakulások menete. A puszta hatalmi átalakulásoknál lényegesebb és forradalmibb a tömegek munkamódszerének alkotóan emberivé való átalakítása. A fejlődésvizsgálat olyan boldog társadalmat képzelhet el végső értékelő mértékül, amely társadalomban értelemben-munkában egyenlő emberek szabadon érintkeznek egymással, gazdagítva s összekötve, segítve egymást foglalatosságuk végtelenül változatos formáival.

A történelem realitás, anyagias szerkezettel nyúl fel hozzánk. A múlt ellen lehet lázadozni, de ami fejlődésképesség rejlett formáiban, azt magunkkal kell vinnünk tovább, mert az nem múlt, hanem jelen s jövő, örök emberi.

Megjelenés helye: *Továbbképzés és demokrácia*
Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium,
Budapest, 1947

MEGHÍVÓ

Szeretettel meghívjuk Önt a

3. PART TAVASZI KITÁRULKOZÁSÁRA

Jelen lesznek: szerzők, szerkesztők, olvasók
Helyszín: White-fül Klub
Bp. XI. ker., Kruspér u. 2. (Vásárhelyi kollégium)
Időpont: ezév május huszadika, világos este,
mondjuk hét órától.
Ingyenes belépés csakis ezen meghívó
felmutatásával képzelhető el.

Lakatos László

AZ ÉLET ÉS A FORMÁK

HAJNAL ISTVÁN TÖRTÉNETSZEMLÉLETÉRŐL

Talált kincs Hajnal Istvánnak ez a szép tanulmánya: olyan eldugott helyen jelent meg annak idején, hogy csak nagyon kevesen tudtak róla eddig. Dehát talált kincs tulajdonképpen egész életműve is, amely csak most válik majd ismét hozzáférhetővé. Igaz: a főmű, Az újkor története, *már megjelent; tanulmányainak újrakiadása azonban évek óta késik. (Jövőre lesz születésének századik évfordulója. Ünneplős nép vagyunk, lesz akadémiai megemlékezés is bizonyára, de az igazi ünnep mégis az lenne, ha aluljárókban is árulnák köteteit.)*

Hajnal eredeti szakterülete a középkori írástörténet volt, 1930-ban azonban – mert éppen ez a katedra üresedett meg – az újkori egyetemes történet professzora lett a budapesti egyetemen – és szinte ezzel egyidőben megbízást kapott Az újkor története *megírására. Ezt követően, mintegy válaszként e kihívásra dolgozta ki sajátos, egyéni történetfelfogását, amelyhez azután élete végéig ragaszkodott és amelynek egyfajta összefoglalását adja az itt olvasható írás.*

Hajnal nem csatlakozott az uralkodó szellemtörténeti irányzathoz. Érzékelte ő is a hagyományos pozitivista történetírás szürkeségét és erőtlenségét, a megújulás lehetőségeit azonban épp az ellenkező irányban kereste, mint a Németországból importált Geistesgeschichte *hívei. Az idealista filozófiákhoz kötődő, a történések értelmének belehelyezkedő megértésén fáradozó, a történelemben csak egyediségeket látó szellemtörténettel egy alapvetően materialista, az anyagi formák, struktúrák összehasonlításával dolgozó, a történelemben általános összefüggéseket, fejlődéstörvényeket kereső társadalomtörténet elméletét és gyakorlatát állította szembe. Hajnal „új történelmi realizmusa" – ahogy irányzatát elnevezte – európai színvonalú kezdeményezés volt, és nem egy vonatkozásban meglepően hasonlított az akkori és a későbbi* Annales-*ra. Ilyen rokonvonás volt a* mindennapi élet *és „a történet hátterében élő nép" szerepének hangsúlyozása, a lassan változó, az életet hosszú távra meghatározó* struktúrák *jelentőségének felismerése, a* technikatörténet *felfedezése, a* középkor *egyfajta „rehabilitálása" és az* összehasonlító módszer *kitüntetett szerepe is. De mindenekelőtt a történettudomány közelítése a szociológiához, a* szociológiai szemlélet *az, ami őt a modern történettudomány jelképévé vált francia iskola mestereivel rokonítja. Munkáiban, ahogy* Erdei Ferenc *írta, „egy sajátságosan társadalmias történelemszemlélet, illetőleg történeties társadalomszemlélet, s ennek megfelelően egy sajátságosan szociológus történész, illetőleg történész szociológus elme jelentkezik a maga mindenképpen figyelemreméltó eredményeivel." (1)*

Amelyekre azonban, sajnos, nemigen figyelt fel senki. Igen: Hajnal István, ez a mély és eredeti gondolkodó, aki Franciaországban minden bizonnyal az Annales-*kör egyik vezéralakja lett volna, idehaza mindvégig elszigetelt maradt. „Kutatási eredményei és végül kiérett elmélete nem kellettek senkinek, s mégcsak ellentmondani, támadni vagy védekezni sem tartotta szükségesnek szélesebb szakmai vagy szakmán kívüli közvélemény." (2)*

Miért maradt visszhangtalan?

Ha csak a világhír elmaradásáról volna szó, könnyű lenne a válasz: magyar tudós, pláne társadalomtudós, hogy is lehetne világhírű? Csak úgy, ha emigrál (lásd *Polányi, Mannheim, Kerényi* karrierjét – hogy most csak Károlyokat említsünk a Nyugaton híressé vált magyar társadalomtudósok közül); Hajnal pedig nem tette ezt. De saját hazájában is szinte ismeretlen maradt, s ráadásul egy olyan korszakban, amikor a történettudomány az érdeklődés homlokterében állt és amikor olyan, szeizmográf-érzékenységű elmék figyelték az európai és a hazai szellemi élet minden kis rezdülését, mint például *Babits* vagy *Németh László*.

Az egyik, a kisebb ok az egyetemes történet periférikus helyzete volt. A történetírás iránt valóban volt érdeklődés, de Hajnal világtörténész volt, a világtörténet pedig nálunk mindig háttérbe szorított terület volt. Közérdeklődésre igazán csak a hazai történet mű-

velői számíthattak. A világtörténeti tanszékek gazdái ezért mind magyar témákkal foglalkoztak, legfeljebb ezek nemzetközi vonatkozásaival; amit senki sem hányt a szemükre, mert általános volt a meggyőződés, hogy a világtörténet a nagy nemzetek ügye, magyar tudós ezen a területen eredetit vagy jelentőset úgysem alkothat. (3)

Épp ezért kellett volna feltűnnie, gondolhatnánk, hogy Hajnal személyében végre igazi művelője támadt ennek a területnek. Csakhogy épp ezért nem keltett feltűnést: ilyesmire nem lehetett számítani, tehát nem is vették észre, amikor mégis bekövetkezett. Úgy látszik, nemcsak az egyén, de a nagyobb közösség, a társadalom is csak azt képes észrevenni, aminek a felbukkanására fel van készülve, amit „az elmélet megjósol"; a váratlan észrevétlen marad.

Fontosabb volt azonban az, hogy Hajnal nem csatlakozott az uralkodó szellemtörténeti irányzathoz (és, bár kevésbé élesen, de a pozitivizmustól is elhatárolta magát.) Ezzel voltaképpen maga szigetelte el magát. A világtörténeti tanszék önmagában még csak az elszigetelődés lehetőségét jelentette, de nem várták el tőle, hogy erre a területre korlátozza magát és azt sem, hogy az *Egyetemes Történet* ráeső kötetében az európai társadalomfejlődés egy új elméletével álljon elő. Feladatának különösebb erőfeszítés nélkül is eleget tehetett volna, ha egyszerűen átveszi Max *Weber* vagy *Werner Sombart* „szellemes" kapitalizmus-elméletét. A szerkesztők elégedettek lettek volna, hiszen a kiadvány egyik fő célja bevallottan a „modern történetszemlélet" – értsd: a szellemtörténet – népszerűsítése volt, s erre elképzelni sem lehetett volna jobbat egy magyarra átültetett Webernél vagy Sombartnál. Hajnal számára azonban éppen a szellemtörténeti koncepció bizonyult elfogadhatatlannak Weber és Sombart – egyébként nagyra becsült – munkásságából. Mint egy másik tanulmányomban megmutattam, megkísérelte egy bizonyos módon korrigálni, kijavítani a szellemtörténeti magyarázatot – és ez a kísérlete vezette végül is oda, sikereivel és tanulságos kudarcaival, hogy a saját útjára lépjen és kimunkálja a maga önálló, Weberrel és a szellemtörténettel szembenálló „szociológiai" koncepcióját. Hajnal így egy elméletileg is egyenértékű alternatívát állított szembe a szellemtörténettel – holott ez éppen azzal igyekezett igazolni hegemóniáját, hogy az egyedüli lehetőség a szintézisre képtelen pozitivizmus meghaladására. A legtoleránsabb magatartás, amit a szellemtörténészek egy ilyen kihívással szemben tanúsíthattak, az volt, ha egyszerűen nem vesznek róla tudomást. Ezt is tették. Megtámadni nem lett volna értelme, ezzel csak ráirányították volna a figyelmet; hallgatni egyszerűbb volt és hatásosabb is.

Hajnal haladhatott tovább a maga választotta úton, nem bántották, de eredményeinek nem volt visszhangja. És bár nyilvános támadásban nem volt része, sőt a nyilvánosság előtt minden elismerést megkapott – professzor volt, akadémikus, a *Századok* szerkesztője, hivatalosan tehát elismert, megbecsült tudós – mégis érzékelhette, hogy különutasságát nem nézik jó szemmel. Akadémiai székfoglalójának fogadtatására később így emlékezett vissza:

„Díszes közönség volt jelen, nem miattam, hanem mert Hegedűs Lóránt is felolvasott azon az ülésen. Főhercegek, püspökök, bankárok, stb. előtt beszéltem arról, hogy a gép nem lehet magántulajdon. Utána fagyos csönd, elmaradt az ilyenkor obligát gratuláció, mintegy bojkottálva ültem egyedül a padszélen: s rám ragadt aztán a 'neomarxista' gúnynév." (4)

Hajnal természetesen nem volt marxista és később sem vált azzá, ám a címke mégis árulkodó: elárulja, hogy mi volt elméletében az, amit az uralkodó irányzat veszélyesnek érzett. Talán a szociológiai orientáció is (mert az is a korszak jellegzetes, „árulkodó" félreértései közé tartozik, hogy a szociológiát sokan a szocializmus valamiféle rokonfogalmának hitték), de főként „realizmusa", azaz materializmusa, ami a történelmi materializmus rémét idézte föl bennük. A szellemtörténészek már a pozitivizmust is elsősorban „egyoldalú materializmusa" miatt marasztalták el; azzal vádolták, hogy mintegy előkészítette a talajt a marxizmus számára (amiben csupán a materializmus szélsőséges válfaját látták.) E látásmódnak nyilván 1918-19 történelmi élménye szolgált igazolásul: az, hogy a polgári radikálisok – akikhez a pozitivizmust, a materializmust és a szociológiát társították – mintegy előkészítették a terepet a kommunisták (és a marxizmus) számára. *Szekfű Gyula*, amikor Hajnal megküldte neki a „Kis nemzetek..." különnyomatát, válaszlevelében nyíltan kifejtette véleményét, hogy szerinte Hajnal a történelmi materializmus irányába hajlik, amit ő, persze szigorúan tudományos alapon, semmi esetre sem tud helyeselni.(5)

Ám ha elszigetelt maradt is, hatása mégsem mondható jelentéktelennek. Egy szűkebb tanítványi kör mégiscsak kialakult körülötte, és egyik tanítványa: *Majlát Jolán* révén kapcsolatot talált hozzá a korszak két kiemelkedő társadalomtudósa: *Erdei Ferenc* és *Bibó István* is. Mindketten kiforrott gondolkodók voltak már ekkor, a Hajnallal való megismerkedés mégis mély és maradandó hatást gyakorolt rájuk, és ez a hatás a negyvenes években írt munkáikon erősen érződik is. Így állt elő az a furcsa helyzet, hogy miközben Hajnal a saját tudományán belül elszigetelt és hatástalan maradt, néhány fontos gondolata Erdei és Bibó gondolatmeneteibe beépülve nagyhatású, valóságformáló erejű koncepciók – gondoljunk pl. Erdei szárszói beszédére vagy Bibó 1945 és 1948 között írt nagy tanulmányaira – alkotóelemévé vált.

Mindez azonban csak árnyalja a képet, de alapvetően nem változtatja meg: Hajnalról az 1945 előtti hivatalos-félhivatalos magyar történettudomány nem vett tudomást, a szélesebb értelmiségi közönségnek pedig – nem kis részben éppen emiatt – nem is lehetett tudomása róla. Ez egyfajta „társadalmon kívüli" helyzetet eredményezett, amit igen érdekesen elemzett egy 1943-as írásában Erdei Ferenc:

„Hajnal elmélete tehát még társadalmon kívül áll. Tudományosságunk, illetve intellektuális közvéleményünk egyik iránya vagy rétege sem fogadta be vagy használta föl elméletét, viszont egyik oldalról sem támadták meg úgy, hogy a visszautasítással a másik oldalra taszították volna. Ez az elmélet még szabad, még gazdátlanul lebeg társadalmunk felett. Éppen ezért még tiszta elmélet, még nem tapadnak hozzá sem tudományos, sem politikai irányoknak a társadalmi terhei és tendenciái. Még nem szolgál semmiféle érdeket és nem eszköze semmiféle világnézetnek és politikának..."

„Azon dől el Hajnal elméletének sorsa, hogy milyen társadalomelemek nyúlnak hozzá, s milyen értelmiségi réteg használja föl társadalomelméletét és történetmagyarázatát a maga világképének és társadalmi-politikai törekvéseinek erősítésére. S éppen, mert jelenlegi helyzetében tiszta elmélet ez, nyílt kérdés, hogy melyik oldal használhatja föl. Magában az elméletben csak a városi-polgári kapitalista társadalomelemek és politikai irányzatok és a totális-közösségi tendenciák számára van elzárva a fölhasználás lehetősége. Ezeken kívül minden más szükséglet és tendencia számára használható lehet ez az elmélet. Válhat 'konzervatív-reakciós' tanná, ha ilyenfajta társadalmi tényezők az elmélet középkor felé mutató elemeit emelik ki s a szokásszerű társadalomképződés tényeit emelik mindenek fölé. De lehet egy 'népi-paraszti' irányzat elmélete is, ha az alsó társadalomformák elemzését és jelentőségét veszi alapul egy 'népi-paraszti' értelmiség. Ha viszont a munkás-szocialista értelmiség nem riad vissza Hajnal elméletének 'középkori' elemeitől, s képes felfogni páratlan realizmusának értékét, akkor kitűnő továbbfejlesztője lehet a szocializmus elméletének." (6)

Hát igen, lehetett volna... 1945 után Hajnal, a maga nem marxista, de egyértelműen materialista történetfelfogásával természetesen szövetségese lehetett volna egy okos, higgadt, józanul politizáló marxizmusnak. Ilyen azonban nem volt a színen. A szellemtörténet uralkodó helyét egy szélsőségesen dogmatikus és hallatlan mértékben vulgarizált, végső soron szimpla ökonomizmussá silányított marxizmus foglalta el, amelynek nem szövetségesekre, hanem ellenségekre volt szüksége, akiket leleplezhet és eliminálhat. Ezt tette Hajnallal is. A vád, amely alapul szolgált a tudományos életből való eltávolításához, a „középkorimádat" vádja volt.

Andics Erzsébet a Magyar Történelmi Társulat közgyűlésén 1949. március 27-én elmondott székfoglaló beszédében a „középkorimádat" bűnében marasztalta el a két háború közti történetírást – név szerint is említve Hajnalt.

„(Az ellenforradalmi, reakciós történetírás) magasan szárnyaló fejtegetéseiben a középkort állította piedesztálra. E történetírók szerint a középkori feudális társadalomban a földesúr és jobbágy közötti viszonyt a ‚kölcsönös méltányosság' és a ‚kölcsönös hűség' jellemezte. A feudális társadalom volt az ideális társadalom, főképp kezdeti korszakában (azaz amikor a polgári fejlődésnek még a csírái sem voltak meg benne), a középkori kézművesség az ideális ipar. Általában a középkori társadalom erkölcsében és kultúrájában sokkal magasabbrendű volt a rákövetkező polgári fejlődésnél." (7)

A kiprédikálást igen hamar követte a kiátkozás is. Erre Hajnal egy technikatörténeti tanulmányának megjelenése adott alkalmat.

Hajnal a harmincas évek közepétől foglalkozott a technikai fejlődés társadalmi feltételeinek vizsgálatával. A felszabadulást követően ismét foglalkoztatni kezdte ez a kérdés, főleg abban a vonatkozásban, hogy a kapitalizmus előtti korszak vizsgálata milyen tanulságokkal szolgálhat a kapitalizmus utáni fejlődés számára. Az általános eredményt, amire jutott, már egy 1946-os rádióelőadásában megfogalmazta:

„Másféleképpen is be lehetne rendezni a gépkorszakot, mint ahogyan az az utolsó másfél évszázadban berendeződött. A történeti múltat nem lehet és nem is szabad újra visszaállítani. De alapos, részletes vizsgálata sok tanulsággal szolgálhat jelenünk és jövőnk számára. A munkás egzisztenciák önállóságának, a munka alkotó természetének helyreállítása nem csupán szociális követelmény, hanem a modern technika termékeny fejlődésének legfőbb biztosítéka is." (8)

Lényegében ugyanezeket a gondolatokat fejtette ki, részletesen és nagy meggyőző erővel, az „Első gépek" c. esszéjében is, amely a *Válasz* utolsó, 1949/5-6. számában jelent meg. Ebben a technikatörténeti témájú, de gazdaságpolitikai célzatú tanulmányban Hajnal a múlt tanulságaira hivatkozva, de már a szocialista jövő perspektíváját szem előtt tartva egy olyan iparfejlesztési programot ajánlott, amely a munka humanizálásának szempontját a termelés fokozásának szempontja elé helyezné.

Az erőltetett iparosítás beindítása idején egy ilyen „erőltetett humanizálási" program természetesen nem számíthatott lelkes fogadtatásra. A *Szabad Nép* 1949. szeptember 25-i számában egy aláírás nélküli cikk jelent meg „A 'Válasz' a lejtőn" címmel, amely

rendkívül éles hangon támadta a folyóiratot és a körülötte tömörülő értelmiségi csoportot, az első helyen és a legnagyobb terjedelemben azonban „Haynal professzort", – következetesen így írta a nevét, nyilván a németes hatás kedvéért –, aki az utolsó szám („Az ellenforradalom szele csap meg belőle") vezető ideológiai cikkét írta. (Merthogy a *Válasz* „gátlás nélkül engedi át hasábjait a dolgozó osztályok ellenségeinek".)

„Mintaképe a középkor 'hivatásrendjei'. Akkor – a céh-rendszerben – szerinte kizsákmányolók és kizsákmányoltak 'kölcsönös társadalmias felelősség' viszonyában éltek, 'népi szokásjogok tiltották' a termelőeszközök monopolizálását és a meggazdagodást és így tovább. Mondanunk sem kell, hogy 'tudósunk' elméleteit a legközönségesebb történelemhamisításokkal és szemtelen hazugságokkal támasztja alá."

Mondanunk sem kell, hogy ez a cikk megpecsételte Hajnal sorsát; hiába próbálta meg tisztázni magát, még abban az évben megszűnt az Akadémia tagja lenni, a következő évben pedig katedrájától is meg kellett válnia. Méltatlan, megalázó körülmények között, megrendült egészségi állapotával és állandó anyagi gondokkal küszködve dolgozott mégis tovább, egészen 1956-ban bekövetkezett haláláig.

Valóra vált tehát az Erdeitől elősorolt három lehetőség közül az egyik – de negatív módon: a „munkás-szocialista értelmiség" – pontosabban az annak szerepét kisajátító és nevében fellépő hatalmi elit – igenis „visszariadt" Hajnal elméletének középkorias vonásaitól, sőt ezekre hivatkozva „konzervatív-reakciós tanná" bélyegezte. Beigazolódott viszont Erdei másik megállapítása, miszerint „totális-közösségi tendenciák" számára használhatatlan ez az elmélet. Hajnalt mindenesetre hosszú évtizedekre kiiktatták a magyar tudomány életéből ezzel a megbélyegzéssel.

Csak a hetvenes évek derekán kezdett rejtett és közvetett módon ismét jelen lenni, amikor megkezdődött Erdei és Bibó újrafelfedezése. Erdei újra kiadott munkái, különösen a két háború közötti magyar társadalomról írt, kifejezetten hajnaliánus szemlélettel és fogalmakkal dolgozó tanulmánya valósággal átformálta a magyar szociológiai gondolkodást. Még jelentősebb volt a nyolcvanas évek Bibó-reneszánsza, amely már nemcsak a társadalomtudományokban, de a közgondolkodásban is jelentős szemléleti változást hozott. Főleg Bibó szövegei révén most válik széles körben ismertté néhány, eredetileg Hajnaltól származó gondolat – „a szabadság kis köreiről" vagy az „értelmiségi szakszerűségről" szólók, például. De hasonlóan fontos előkészítő szerepe volt *Szűcs Jenő* nagysikerű, több nyelven kiadott régiókönyvének is, amely Bibót interpretálva és továbbgondolva voltaképpen visszatalált – és olvasóit is visszavezette – az eredeti hajnali gondolatokhoz és azok eredeti közegéhez: az európai középkorhoz és a történeti szociológiához. Jellemző Hajnalra úgy látszik, hogy gondolatai, közvetítők révén, mások újrafogalmazásában válnak ismertté és hatékonnyá.

És most már megszólalhat ő maga is: az Erdeit, Bibót jól ismerő olvasók számára nem lesz már egészen idegen Hajnal világa sem. Némi magyarázat azonban ezúttal még talán nem lesz egészen fölösleges. Először általában mondok valamit Hajnal elméletéről, azután néhány megjegyzést fűzök az itt olvasható szöveghez is.

Az elmélet alaprajza

Az elmélet magva a társadalom egy sajátos, erősen durkheimiánus ízű felfogása. Eszerint a társadalom nemcsak és nem is elsősorban az együttélő emberek összessége, hanem sokkal inkább valami tőlük, az ő életüktől elkülönült „anyagias szerkezet", az életfolyásból „kicsapódó" anyagi (vagy kvázi-anyagi) jellegű „formákból", objektivációkból összeálló tartós és szilárd struktúra. Ez a struktúra, bár eredetét tekintve az emberi tevékenység terméke, hiszen az objektív formákban (az eszközökben, szokásokban, intézményekben, nyelvi kifejezésformákban stb.) a korábbi nemzedékek élettapasztalatai rögzültek meg és adódtak át, a mindenkori élő emberek számára mégiscsak tőlük függetlenül létező és náluk hatalmasabb realitás, amely messzemenően megszabja életük folyását, ő maga viszont a saját külön törvényei szerint, az éppen élő nemzedék által alig befolyásolhatóan épül, fejlődik tovább.

Ez a durkheimiánus társadalomfelfogás egy érdekes antiweberiánus történetfilozófiával ötvöződik azután nála és ez már sajátosan egyénivé teszi koncepcióját. Nem fogadja ugyanis el, sőt következetes tagadással egyenesen a visszájára fordítja Weber híres tézisét, miszerint a modern európai fejlődés az újkori racionális szellem műve lenne. Hajnal szerint nem valamilyen megfoghatatlan szellem, hanem a társadalom – amit, mint láttuk, nagyon is materiális értelemben fog fel –; nem egy hirtelen előbukkanó újkori szellem, hanem a középkori társadalom; és annak sem a racionalizmusa, hanem a sokat kárhoztatott tradicionalizmusa volt az, ami a modern fejlődés alapjait megvetette (Lásd ehhez *Bartos tanulmányait!* Szerk.). Legalábbis ez teremtette meg a racionalizmus későbbi sikereinek alapjait – mindenekelőtt az európai értelemben vett szakszerűséget, amiben Hajnal a modern kapitalizmus példa nélküli teljesítményeinek igazi titkát látja. Eszerint a tradicionalizmus sok évszázados uralma, amely látszólag „a haladás kerékkötője" volt, valójában éppenhogy megalapozta a későbbi fejlődés lehetőségét azzal, hogy az azonnali hasznosításra és kizsákmányolásra

törekvő nyers racionalizmussal szemben megóvta és védelmezőn fölnevelte a létfenntartó munkának és a mindennapi együttélésnek azokat a kicsiny, látszólag jelentéktelen, látszólag irracionális formáit, amelyeknek burkában az európai értelemben vett szakszerűség és jogszerűség csírái kifejlődhettek és megerősödhettek. Így alakultak ki lassú, évszázados fejlődéssel a munkának és az együttélésnek az újkorban már magától értetődően természetes normái: az egyéni teljesítmény becsülete és védelme és a személyes élet ezen alapuló biztonsága és méltósága; így alakult ki sokféle, szilárdan meggyökerezett hivatás és jogigény; és így alakult ki a munkamegosztásnak az a finom tagoltsága és a társadalomszervezetnek az a mély „üzemiessége", amely nélkül Hajnal szerint aligha jöhetett volna létre európai értelemben vett, azaz szakszerűségen és jogszerűségen nyugvó kapitalizmus.

Fontos észrevenni, hogy ebben a történetfelfogásban kitüntetett szerep jut a *parasztságnak*. Hajnalnál a „szokásszerűség" – így magyarítja a tradicionalizmust – szorosan a parasztsághoz kapcsolódik: szociológiai megfelelője, hordozója a parasztság, pontosabban a középkori nyugat-európai parasztság. (Tágabb értelemben azonban a középkori társadalom egészét paraszttársadalomnak tekinti, főleg az újkor polgári társadalmával összehasonlítva; nemcsak mert túlnyomó tömegét a parasztság adta, hanem mert a parasztságból kinőtt és rárétegződött magasabb társadalmi képletek is, a kézművességtől a földesúron át egészen a hivatalnokságig, életformájukat, habitusukat tekintve alapvetően parasztiak maradtak és csak az újkor első századaiban vetkőzték le lassan, de még akkor is bizonyos, akkor már nem parasztinak tekintett vonásokat megőrizve, a paraszti származásnak ezeket a jegyeit.) Miért ez a kitüntetett szerep? Mert kezdetleges módon és elemi fokon ugyan, de mégis ez a parasztság dolgozta ki Hajnal szerint a munkának és az együttélésnek később a magasabb társadalomrétegek kezén „európaivá" finomult elveit és módszereit; és ez a parasztság – tágabban pedig az egész középkori társadalom „paraszti jellege" – volt az, ami meggátolta a nyers, gyors, felületes racionalizálódást és elmélyült, szakszerű munkára kényszerítette a magasabb hivatásokat és végső soron, történelmi távlatban magát a kapitalizmust is.

„Új történetszemlélet"

Ami mármost az itt újraközölt tanulmányt illeti: ennek is az „élet" és a „formák" elkülönítése, a társadalom „anyagias formaszerkezetként" való felfogása a fő témája. Elméletének ezt a központi részét Hajnal „Történelem és szociológia" című tanulmányának második részében fejtette ki a legrészletesebben, legtömörebben pedig a tanulmányról írott rezümében foglalta össze. Ennek néhány mondatát idézem:

„A mindig folyó örök emberi életet fogalmilag szigorúan el kellene különíteni a formáktól, amelyek kultúrák szerint mindig változók... Minden forma végeredményben anyagot használ fel kifejeződésére, bármilyen elválaszthatatlan legyen is az eleven személytől. Tehát a társadalmat anyagiasodott formák szerkezete tartja össze. E formaszerkezeteknek saját külön törvényszerűségeik vannak... A hajtóerő az örök emberi élet, amely az átvett formák használata által befolyásolva, azokat tovább alakítva minden kultúrában más és más jellegzetességekkel mutatkozik. Az emberi akarat teljesen szabad, – a kifejezés módjai, eszközei, lehetőségei változók... A szociológiának tehát éles elkülönítéssel a formaszerkezet és az élet viszonyát kellene vizsgálnia a történeti kultúrák egymásutánjában."(9)

Az „Új történetszemlélet" legnagyobb részében, akárcsak a „Történelem és szociológia", a „formák", azaz az objektivációk jelentőségéről szól, erősen hangsúlyozva, hogy az élet- és munkatapasztalatok külső *anyagi* formákban objektiválódnak. A „Történelem és szociológiához" képest azonban új elem, hogy a tanulmány vége felé Hajnal – miután saját történetszemléletét ismertette új történetszemléletként! – beismeri: „Kétségtelenül 'történeti materializmusról' van itt szó, bizonyos értelemben." Ezzel egyrészt valamiféle szövetséget ajánl a marxizmusnak, hogy az új, megváltozott helyzetben is megőrizhesse autonómiáját és saját elképzelései szerint folytathassa tudományos munkáját (mintha azt mondaná: „hadd ne kelljen nekem már szigorúan igazodnom a marxizmus fölfogásához, hadd folytathassam a magam módján: hiszen az is egyfajta történelmi materializmus, ha nem is egészen ugyanolyan"); másrészt ugyanezzel a gesztussal a marxizmustól idegenkedő vagy azt elutasító kollégáit és olvasóit is figyelmezteti, némi elégtétellel, hogy a szellemtörténetnek befellegzett és valóban új történetszemléletre van szükség, de egyben igyekszik megnyugtatni is őket (és persze saját magát is), mintegy azt mondva: „nem kell annyira megijedni a történelmi materializmustól és nem kell annyira lenézni sem; valami igazsága kétségtelenül van, hisz lám, én nem marxista létemre is valami hasonló szemlélettel dolgoztam már eddig is." (Hajnalnak a marxizmushoz való viszonyáról itt nem tudok többet mondani, de talán alkalmam lesz még rá, ha a *3. PART* egy későbbi számában sort kerít, mint tervezi, „Az első gépek" újraközlésére is.)

A másik új elem az alkotó munka, a demokrácia és az osztálynélküli társadalom közti összefüggésről szóló fejtegetés a tanulmány végén, amely már „Az első gépek" problematikája felé mutat.

Végül még egy kérdésről. Az eredetiben található szedési hibák többsége jelentéktelen volt, a 19. bekezdésben azonban nem betűk és nem is szavak, hanem legalább egy, de talán több sor is kimaradt. Az MTA Könyvtárának Kézirattárában őrzött Hajnal-hagyatékban találhatók kézirattöredékek, amelyek az „Új történetszemlélet" címet viselik, ezek azonban nem adnak alapot a hiányzó sor(ok) rekonstruálásához. (Hat itemről van szó, az Ms 5388/62-66 jelzetűekről. Ezek közül az első és az utolsó a leghosszabb (17, illetve 6 kis kéziratoldal), a többi fél-másfél oldalas töredék, ill. vázlat. Az Ms 5388/64 jelzetű vázlat datált; eszerint egy eredetileg 1946. augusztus 20-án elmondott (vagy elmondani tervezett) rádióelőadás szövegéről van szó, ennek egy jelentős mértékben kibővített változata az itt olvasható tanulmány.)

A kérdéses helyen pedig alapvetően fontos dolgot fejteget Hajnal: arról beszél, hogy milyen jellegű technikai újítást engedett meg a középkori parasztársadalom. Ez több vonatkozásban is döntő fontosságú: mintegy metszéspontja a parasztságról, a szokásszerűségről, a szakszerűségről, a technikai fejlődésről és általában az ideális társadalomfejlődésről alkotott elképzelésének. Éppen ezért ennek a helynek a megvilágítása nem mellőzhető.

Azt már tudjuk, hogy az anyagi formák teszik lehetővé, hogy az új tapasztalatok átadódjanak, részint a kortársaknak, ami az innovációk elterjedését biztosítja, részint pedig a következő nemzedéknek, ami a tudás felhalmozódását és így a történelmi fejlődés lehetőségét biztosítja. Ez fontos tudás, de kevés; hiszen azt is tudjuk, hogy például a középkorban jónéhány termelési tapasztalatot hiába öntöttek anyagi formába ügyes kézművesek, mert ezeket az anyagi formákat más ügyes kézművesek azonmód kíméletlenül szétverték – és bizonyára nem azért, mert elégedetlenek voltak a megformálással.

A szövegkörnyezet alapján úgy tűnhet, hogy Hajnal szerint az az újítás, az az új munkamódszer számíthat elfogadásra, amelyik nem vagy nem elsősorban nyereségre törekszik és nem kíván elidegenedett, mechanikus, emberhez nem méltó munkát. Tehát például egy részmunkára csak akkor specializálódnak, ha az önmagában értelmes, egész embert kívánó feladat; de nem darabolják föl a munkát értelmetlen, lélektelen részfeladatokra, és különösen nem puszta nyereségvágyból. Ez azt a benyomást kelti, mintha a középkori parasztság (vagy a kézművesség) tisztán morális szempontok alapján döntött volna egy új technika vagy eszköz sorsáról; és ezt az értelmezést csak megerősíti, hogy a szövegkörnyezetben valósággal hemzsegnek az erkölcsi értékelés kifejezései (megbízhatóság, tisztesség, hűség, kölcsönösség, becsület). Lehet, hogy Hajnal valóban csak moralizál? Lehet, hogy valóban csak „imádta" a középkort?

Néhány bekezdéssel később azt olvassuk, hogy „a középkor felülmúlta technikai újításokban az antik kultúrát", – ez igaz –, hogy „a kézművességek a paraszti társadalomszervezetből választódtak ki" – ez is igaz –, és hogy mindez „nem az üzlet, hanem a sokszoros társadalmi illeszkedés műve". „A 'szakszerűség' társadalmias eredetű, mondja Hajnal, nem pedig, mint ma képzeljük, az üzleti gyártásfolyamat eredménye." Mit jelent ez a „társadalmi illeszkedés"? Nem csak egy másik kifejezés az iménti „hűséges kölcsönösségre"? Bár maguk a szavak már inkább szociológiai, mint morális magyarázatot sejtetnek, az „üzletivel" szembeállítva a „társadalmi", „társadalmias" jelzőknek még mindig erős erkölcsi színezetük van. – Itt azonban már feltűnnek Hajnal kulcsfogalmai: „személyies teljesítmény", „biztosított egzisztencia". A előbbi azt jelenti, hogy az egyén, a család csak a saját jobb munkájával javíthat helyzetén, mások dolgoztatása, és egyáltalán, olyan módszerek alkalmazása, mely mások helyzetén rontana, meg van tiltva. Az utóbbi pedig azt jelenti, hogy az egyén, a család biztosan számíthat rá, hogy a föld vagy a műhely az övé marad, abból se pénzzel, se hatalommal nem lehet kiforgatni sem őt, sem leszármazottait; így van idő a munkamódszerek tökéletesítésére és van értelme az utódok betanításának is.

Valójában tehát az erkölcsi kategóriák mögött nehezen kifejthető, bonyolult szociológiai tartalom van, amire Hajnal itt csak utal – ahogyan az életben is a szokás, a hagyomány is csak utal valami nehezen kifejthetőre, amit kifejez, de el is rejt magában.

Található azonban Hajnalnál olyan szövegrész is, ahol megpróbálja valamennyire kifejteni vagy legalább érzékeltetni azt a bonyolult szociológiai realitást, amit szokásszerűségnek nevez. „A kis nemzetek történetírásának munkaközösségéről" című nagy tanulmányának kéziratában ezt írja a (skandináv) parasztságról:

„Paraszti társadalom... Mindenki csak a maga személyies képességeire hagyatkozik, s mégis sokoldalúbb, mélyebb az életnek szomszédságos egymásbailleszkedése, mint a közös érdekekre szövetkezett társadalmakban. Senki sem cselekedhet úgy, ahogyan közvetlen haszna ösztönözné, mert a szomszédság irracionális, érzelmi világa más szokást állít elébe. De ebből következik, hogy az, amit cselekedhet, mély közös emberi igényeknek felel meg; mindenki belső megelégedésével, elismerésével találkozik. Senkit sem bánt, mert nem az alkalom ügyes kihasználása; az ilyen érvényesülés a szokásszerűséget sértené, következményeiben a megállapodott társadalomrend jövendő generációinak helyzetére károkat sejtethetne. Ami azonban csupán a személyies képességeknek a szokások méltányosságán belülmaradó érvényesítése, az tiszta módszeres újítás. Mindenki

emelkedik általa a közösségben, mert az általános, személyesen gyakorolható emberi készségek fejlesztése. Becsületet szerez a családnak, amelynek üzemében kialakult; s mint az együttesbe illeszkedő módszer, némiképp a családi egzisztencia alapjául szolgáló foglalatossággá is alakulhat. Minden családi üzem, helyzetének változatos sajátosságai szerint, észrevétlenül is ily kicsiny specialitások kitermelője, s észrevétlenül is belső igazodás, bensőséges egybeilleszkedés keletkezik a kicsiny változatos módszerek sokasága között."(10)

Egyszerűen szólva tehát a következőről van szó:

A szokás megrögzült viselkedésminta, amiben nemzedékek felhalmozott élettapasztalata fejeződik ki. Funkciója az, hogy az egyének számára megkönnyítse bizonyos tömegesen előforduló, tipikus élethelyzetek sikeres megoldását. (Az az ember tehát, aki nem érdekszerűen, hanem a szokásnak megfelelően viselkedik, egyáltalán nem viselkedik ésszerűtlenül, hiszen a szokásokban a dolgokhoz és a társakhoz való viszonyodás sokszorosan kipróbált és bevált módozatai fejeződnek ki.) De a szokás nemcsak felhalmozott tapasztalat, hanem életviszonyok kifejeződése is. A szokásoknak megfelelő viselkedés így közvetve annak a társadalomnak az elismerését is jelenti, amely a szokásokat kialakította és fenntartja. Ezért az ilyen viselkedés a technikai értelemben vett sikerességen felül még arra is számíthat, hogy „helyesnek", azaz társadalmilag érvényesnek ismerik el, ami a cselekvő számára szintén nem közömbös. A szokásoknak megfelelő viselkedés tehát nem csak ésszerű, hanem szociális viselkedés is: hozzájárul azoknak a társadalmi viszonyoknak a megerősítéséhez, amiket a szokások kifejeznek.

Ha valaki ‚újít', akkor a szokásostól eltérő, de technikailag a réginél sikeresebb megoldást produkál. Mármost egy szokásszerű társadalom csak tisztán technikai jellegű újításokat tolerál, ilyennek pedig csak az minősülhet, amelyik, bár más mint a régi, mégsem sérti a szokás lényegét, azaz nem veszélyezteti a szokás által kifejezett és megszentelt életviszonyokat. Magyarán: az újítás csak akkor számíthat társadalmi elfogadásra, ha bevezetése nem roncsolja szét a hagyományos munkaszervezeteket, társadalmi csoportokat stb. A szokásszerűség tehát olyan fejlődésmódszer, amely minden egyes egyén kialakult helyzetének, életformájának, életszínvonalának szent és sérthetetlen voltából indul ki. Minthogy a szokás spontán módon alakul ki és csak az általános és egyöntetű gyakorlat képes fenntartani, csak olyan szokások – és találmányok – alakulhatnak ki és maradhatnak fenn, amelyek mindenki érdekeit kifejezik vagy legalábbis senki érdekeit nem sértik. A szokás tehát gátolja az egyént abban, hogy érdekeit „racionálisan", azaz másokra való tekintet nélkül érvényesítse – de ugyanakkor védi is mások hasonló gátlástalan érdekérvényesítési törekvéseivel szemben. Végül is ezek az érdekérvényesítési törekvések csak egymást kölcsönösen korlátozva fejthetik ki szokásmódosító hatásukat és ez azt eredményezi, hogy az új módosult szokás ugyanúgy mindenki érdekét fogja szolgálni, mint a régi. Az ilyen „társadalmias" fejlődés lassú ugyan, de senkitől sem kíván áldozatokat, hiszen az újat csak annyiban engedi érvényesülni, amennyiben az mindenkinek a javára szolgál.

Jegyzetek

(1) ERDEI Ferenc: „Történelem és Szociológia"
in: Erdei Ferenc: Történelem és társadalomkutatás
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984, 12-13. old.
(2) ERDEI Ferenc: „Történelmi realizmus"
[1943?] Kézirattöredék az ELTE Szociológiai Intézet Könyvtárában. Majláth Jolán tulajdona.
(3) SZEKFŰ Gyula: „Világtörténet és magyar történet"
in: Emlékkönyv Dr. gróf Klebelsberg Juno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékéve. Születésének ötvenedik évfordulójára. Budapest, 1925, 36-43. old.
(4) HAJNAL István – RÉVAI József, 1952.08.16. MTAKK Ms 5385/77
(5) SZEKFŰ Gyula – HAJNAL István, 1942.09.25. MTAKK Ms 5385/404
(6) ERDEI Ferenc: „Történelmi realizmus"
(7) ANDICS Erzsébet: „Mai történetírásunk problémái"
Elnöki székfoglaló a Magyar Történelmi Társulat 1949. március 27-i közgyűlésén. Századok, 1948/1-4 [1950]
(8) „Munkaszervezet, technika és demokrácia az európai fejlődésben"
1947.01.13-i rádióadás kézirata. MTAKK Ms 5388/67
(9) HAJNAL István [ismertetése saját műveiről]
dátum nélkül
MTAKK Ms 5401/136
(10) HAJNAL István: „A kis nemzetek történetírásának munkaközösségéről." c. tanulmány kézirata. MTAKK Ms 5397/47.

Fő művei

- *Írástörténet az írásbeliség felújulása korából*
Budapest, 1921
- *Az újkor története*
Egyetemes történet III. kötet
(Szerkesztette Héman B., Szekfű Gy., Kerényi K.)
Budapest, 1936. [Új kiadása: Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.]
- „A technika feljődése", *Domanovszky Emlékkönyv*, 1937.
- „Történelem és szociológia"
Századok, 1939.
- „Az európai város kialakulása"
Városi Szemle, 1941.
- „Az osztálytársadalom"
Magyar Művelődéstörténet V. kötet
(Szerkesztette Domanovszky S.)
Budapest, 1942.
- „A kis nemzetek történetírásának munkaközösségéről"
Századok, 1942.
- „Az első gépek"
Válasz, 1949.
- *L'Euzeighement de l'écriture aux universités médievales*
Budapest, 1954.

Bartos Tibor

VÍZKERESZT, VÉRKERESZT, VÁGYKERESZT

Szobrásznövendék barátném kalauzol az epreskertben.

Éves munkáik vizsga-bemutatóját rendezik éppen.

Milyen kicsiket hibáznak ezek a mostani művész-tojások!

A sok simaság láttán eszembe jut, hogy Kassák, aki művész-tojások költését haláláig nem unta el, fülem hallatára töprengett egyszer, mi is a közös bajuk ezeknek. Azután rátalált a szóra, és nekem szegezte sárga mutatóujját: „Nem támádók, uram! Nem támádók!" Így háborgott késő öregségében, amikor már megbecsülte az agresszivitást, méghozzá magyar szóval, és vétkeit is megbocsátván a magyarnak, fölkelt ültéből a Himnuszra, nem úgy, mint hajdan, java nemzetközi korában. Sőt mentegetőzésül odasúgta: „Kibászták velünk mágyárokkal urám, de mindegy." De velük is – hát most hogyan *támádjának* ezek a tojások?

Műveik a fal tövében sorakoznak. Köztük az a félembernyi gipsz-akt, amelyet egyetlen modellről tartoztak megszobrani mind.

Próbáltam az öt növendék öt változatából összeképzelni, milyen is lehetett a modell – ahogy érett szobrászok munkája előtt nem illik képzelődnöm. Az akt nem portré az európai szobrászatban. Az akt eszményített test, amelyből a szobrász ijedelme sikolt, hogy ő nem pornográfus, ő ingert nem kelt, nem.

A három fiú meg is mintázta azt az Általános Vízbelépőt, akit soha senki nem látott. A két nő nem félt ennyire a megkövezéstől. Barátném meg, látom büszkén, azt mintázta éppenséggel, amiért a modell női mivoltának romjában is kellhet férfinak: csúcsos hasra biggyedő trágár emlőt, a csípeje körül kezdődő elhájasodás sziklás egyenetlenségét, ahogy átterjed a nagyfarra és az állását már lúdtalpra rogyasztotta. Soványan hagyta a comb külső feszítő izmait, de a belsőkön, kivált a szabóizmon a térd hajlata fölött, ott párnákat rakott le. Attól lett iksz a láb. Legalábbis azt hittem, hogy attól, amíg a fejbiccentő izom satnyaságát meg a nyakszirten a zsírpúpot ki nem szűrtam. Rögtön kerestem hozzá a zsír-rímet a térde vápájában, azonban nem találtam. Mutatom a barátnémnak s kérdem, hova tette.

Magam csodálkozok, hogy felel is rögtön. Nem tudta jól megoldani és a mestere levakartatta vele. Azzal, hogy legyen inkább semleges, mint rossz.

Minden köztéren így kurválkodol? – vonom magamban kérdőre Jeremiás szavával az Ősz Mestert. A kávéházi erkölcsön Kosztolányinak nem sok pusztítanivalója volt az ilyen hetyke beszédekkel: „Ha márvány nincs, műmárványt bele!" Bezzeg Szőnyi István az igazságnál nem adta alább! „Mit keres – rivallt rá egyik tanítványára korrigálás közben – szőke segg egy barna nőn?"

Vajon az igaz testi portréban rejlik-e támadás?

*

Mire barátném legközelebb kijött hozzám és hozta egy festőnövendék kollégináját is, már készült a válaszom. Vagy attól lettem okosabb, hogy két ilyen pompás modell kínálkozott a gondolkodáshoz?

Barátném persze nem volt meglepetés. Nagylány korában még hamva rejtette a diótörő állát, inasságát és a vas markát – mára a keze vörössége sok-sok láda agyag meggyúrásáról vall, és nevetése akkorára nőtt időközben, hogy bízvást kollega-urazhatnám.

Hanem a festőnő! Az szikárabb a szobrásznőnél, de a nyúlánk szárakon rengő melle elárulja, hogy nem magyar fajta. Nálunk a keszeg Durbints sógorok lányainak se csicsek, se farok – házi antropológiám horgas parasztjai ők.

Csakhogy ennek a festőnőnek nem esetlenség, hanem esettség minden mozdulata – hosszú inak befelé fordulása a lágy részek védelmében, félős mosolygás, csempe selypítés, és az ütemes rángása, akár Fuchsnak, a pécsi jazz-kárpitosnak – kinek is még? aha! Justus Palinak! Sok bajod lesz az ilyen országban. S hogy csevegésre ne kelljen bírnom ezt a remegő virágszálat, tárgyamra térek mindjárt. Elébük teszek egy szépia-rajzot. Győri Elek őstehetségnek nevezett kovács festő ilyeneknek támaszkodva írta meg hányattatásainak történetét utoljára.

– Középen itt, látják – magyarázom – ez az ókulás vénember, amelyik fennhangon betűzi az újságot, ez Bratu Csikai Bálint, „idesapám korhely cimborája", mesélte hajdani Elekem, a képről olvasva, akár a képmutogató. Még mikor idesapámmal korhelykedtek, derík ember volt. Mert látják – mutatta mindjárt másik képét egy cudar bajszú, szélibe szabott pasáról, amint áll énekre tátott szájjal a kocsmaasztalnál és a mestergerendán a petróleumlámpa megleng a hangjára – mifelínk templomban is, kocsmában is az a törvíny, hogy ki mint fizet, olyan vastagon fújhatja. Fújta is a virilista Bratu Csikai, még amikor a kút káváján cifrázgatta a lába körmit kisbaltával, akkor is, mesélte Elekem. Fújta, annyire fújta, hogy nótás kedvében egy szilánkját a körminek megállította itt a szememben. Hagyintok is a jobb szememre azóta.

– Megvakította? A köröm? – rémüldöztek a művésznők.

– Bizony Győri Elek, aki a hajából készült ecsettel festette végig a Tiszahátat a Bodrogzugig tányér levesekért, az vaksi is volt. Hogy cigánybolha szökött a szemébe, kovács lévén? De a jobbik szeméből a portrét kereste és nehéz kezével úgy kötötte a lelkemre Bratu Csikai Bálintot, hogy látom a hangját is, mikor szól, akár a szirína, és a fejem elkapom, amikor pedikűröz. De lelkemre kötötte a palánkot támasztó Hazug Csikóst is. Itt ezt. Ez meg mondott akkorákat, hogy megemelkedett a pipakupakja!

– Tessék, ennek nézzék meg a két térdét – biztattam a művésznőket. – Hogy akad-e festő vagy szobrász, aki nem a talált koponyából az arcot antropológusként, hanem két térdből szerkesztene élő embert vissza, a megállását, a pihenő kezét, a pipáját, sőt a hazugságait, azt nem tudom. De az én Elekem így dolgozott. Emlékezetből. És ő tanított meg, hogy így dolgozik mindannyiunk emlékezete. Mert fajra jár az emlékezet is, akár a Bacsa hegedűje.

– Hogy? Hogy? – néztek rám riadtan mind a ketten.

– Bratu Csikairól, a Hazug Csikósról meg a többiekről festett képeit kegyelemkenyérért is úgy adhatta el csak – mondtam és meg nem akaszthattak már – vagy ha el nem adta, a képhez járó képmutogatói meséért úgy kapta meg a kottylevesét, hogy modelljeinek néhány vonását, amelyet a falusiakkal közös emlékezete őrzött Elekemnek, azt terítette szét mind alakjain, mind ábrázolt jelenetein. Ez a két tárgy átsugárzik az újságot betűző Bratu Csikaira, sőt Csikainé asszonyra, amint a palánk mögül hallgatja a férfiak örök haszontalankodását. De sugárzik a küszöbre simuló állú kutyára is. A kép egységét, akárhonnan nézem, a Hazug Csikós jégtörő, bikarémítő, vaddisznóropogtató, muszkaszalajtó tárgye teszi. S éppen a roggyanása a mi türelmetlen feszültségünk, hogy a gazdája végre belefillenthessen az országos politikába.

– Így vártuk mi is Sárospatakon, régi kollégiumi tanárok szerény mecénás-társaságában vándor Elekünk, a képfestő és képmutogató történeteit. Hiába tudtuk őket betéve, vártuk újra meg újra a refrain, a térőszó édességében ringva, a képes meséket. Pedig ismerősek voltak a tárgyukból, nem, a térgyükből kiütközőn a csupa törökös református közt itt. A pápista setétségben tévelygő cselédnép közt Elekünk pogány beszédeinek egy levesre való foganata nem lett volna. Nekünk meg hírek voltak, ha ezerszer hallottuk is, mert mi nem vagyunk szagosmiséről kicsülledő, kegyes vasárnapi nép. Minálunk a gyülekezet hadak szép rendjében vonul ki az Isten házából, majd a presbiterek karéjban fölállnak a déli kapu körül. Legvégül jön a pap, beáll a karéj közepébe, kezel a presbiterekkel és kézszorításonként osztja a hét dologtévő napjaira való mezei tanácsait. Mert miközülünk nem hiszi senki, hogy aggodalmaskodással a termetét meg nem növelheti. A Hazug Csikós öreganyja térgye kalácsának magyarázza nálunk a mezők liliomát meg az ég madarait a pap! Mi a gyülekezetünkben, a becsületes reformata ekklézsiában bíztunk eleitől fogva.

– A hátam borsózik máig, mikor eszembe jut, hogy egyszer ott a Kollégiumtól pár lépésre betértem az abajgós Csontos doktor fényképészeti műtermébe, s a szobákban bódorogva a világ államfőihez intézett Pataki Kiáltványait olvasgattam, míg végre számtalan családja az előhívandó filmjeimmel betessékelt a sötétkamrába a doktorhoz, és a sötétből három vörös szem szegezett a falnak ezzel a kérdéssel: „Hiszi ön a szentek egyességét?"

– Hát Csontos doktornak nem hittem, de Elekünknek elhittem aztán. Nem voltam se pataki, se tiszaháti. Én csak eszméltem ott, hogy az egyesség régebbi a Perelj, Uram, perlőimmel közös indulatánál. Sok tömegjelenetét láttam addig Elekünknek, disznótort, rókavadászatot, szüretet, úrvacsoraosztást, tűzvészt, temetést, mert többet megfestett ilyet, mint ebben az évszázadban festőnemzedékek. De honnan tudtam volna mindjárt, hogy a tömegjelenet a faj formai egysége? Lassan eszmélt a tudomány is, hogy a sebesült farkast sem a szíve jósága vagy netán az altruizmusa menekítteti a hordával, hanem mert közös gén-készletüknek egyik hordozóját mentik vele, sejtvén, hogy a jövőben is csak a teljes készlet tehet hordát.

– Farkasnak is a Bacsa hegedül. Amikor Elekünket, mint „felfedezett őstehetséget" fölvitték a maguk Főiskolájára, hölgyeim, és a harmincas évek végén Koszta mester keze alatt tanulgatott modellt rajzolni, olyan bűn-rossz munkákat állított ki a vizsgán, hogy Móricz Zsigmondék pártfogása ide vagy oda, kilökték. Nem fért Elekünk fejébe, hogyan lehet „szedett-vedett embert festeni". S én Elekünk ellenkezéséből értettem meg, miért a *szedtevedte* akkora

sértés a Tiszaháton, mint a spanyolnak az, hogy nincs anyja.

– Amikor ott ültem a magaméival a teológus hajlék pórmennyezete alatt, és hallgattam Elekünket, még akkor így fordult meg a kérdés a fejemben: Nem ilyen-e a kép meg a közönség eszményi kapcsolata? A lakást bélelő bútorkép sorsát ismerik emberemlékezet óta a festők. Mégis, akkor még javában üzemelt a pataki Várban a Képzőművészeti Alap Alkotóháza, s oda Elekünk a lábát be nem tehette, mert ott csakis főiskolát végzett Alap-tagok festhették oldalpillantásokkal drága Skiráikba az eladhatatlan bútorképet állami támogatással, mivel fizettek négy csomag Symphonia árát napi kosztjukért-kvártélyukért. Liba-liba-víz, jellemezte műveiket Elekem, ha egy-egy ebédre sikerült belopnom az Alkotóházba, amelyet a szedett-vedett kulturát nem tisztelő patakiak megostromoltak ötvenhatban. De még a liba hagyján. Nézzétek meg az én tyúkudvarjaimat, düllesztette a mellét Elekem. Bodrogolasziban amíg a gazdaszszony rá nem ismert a jól tojó kendermagosára meg a rózsás taréjú bábakakasára a képemen, addig énnekem becsületem nála nem volt!

– Mint ahogy nem lett a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alapjánál sose a tyúkokra is kiterjedő portréival. Az Alap, az csak vásárolta a semlegesnél semlegesebb fali szemetet, raktárba tette és egy jó üzemmérnök fizetését folyósította érte „a szecskán telelt pesti festőnek". Elekünk meg, az egyesség kovácsa, kottylevestől suhantott levesig élt.

– Azóta is meggondolom akárhányszor, miféle gyülekezet elé merne kiállni az alapi festő képmutogatónak? Hát még amikor némi vívódás után hivatalból rávezették, hogy legjobb kép az absztrakt, mert annak mondanivalója a természetéből következően nincs, és az Alapnak nem kell cenzúrával bíbelődnie! A reneszánsz művészmellényt hordta minden szecskántelelt ott Patakon, a Perényiek reneszánsz várában. De legyünk igazságosak, hordta világszerte. S amióta csak a polgárpukkasztás a festői cél, azóta ekkora mellényben község elébe állni lehetetlen.

– De ha a nagyközönség mogyoróit meg is törte az általános kultúrterror, és a kiállításon úgy álmélkodik, ömleng, mint a parancsolat, közben egymást utálja ezért a dísztelen műparádéért. És tudja a festő is, mit ér a nagyközönség műértelme. Aminthogy egymásról tudják, mit ér a tehetségük. Csupán a rokontenyészetek örvendetes mindennapi dolgában,

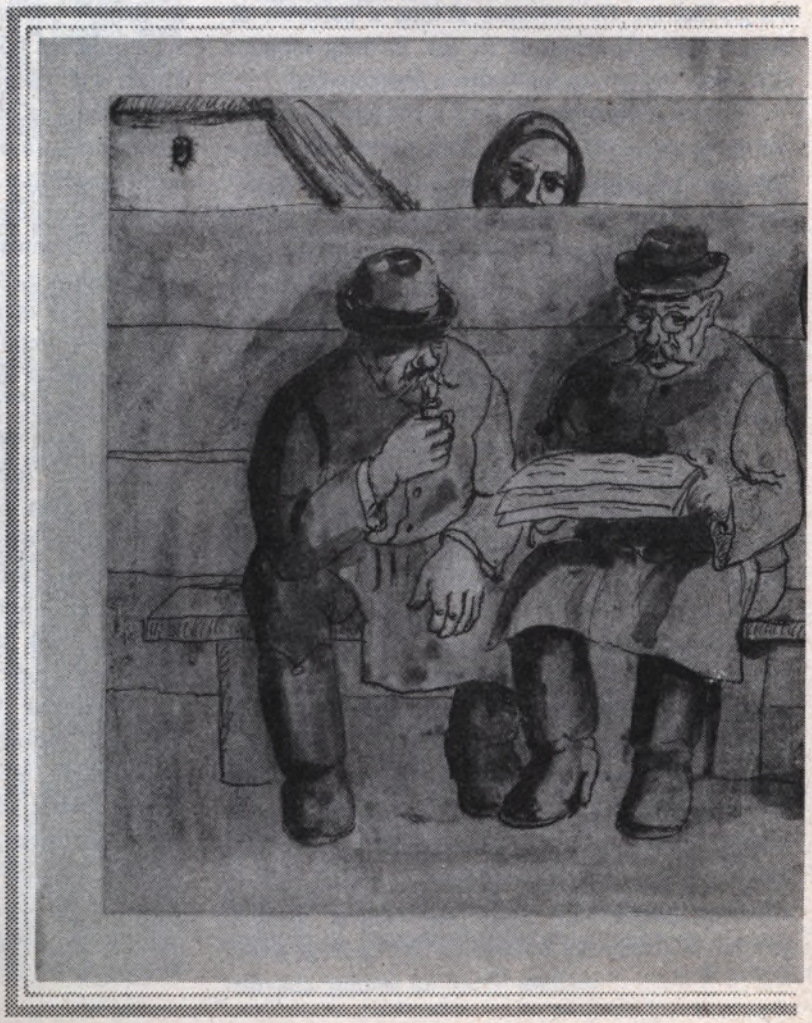

Győri Elek
1957

szokásaiban és persze a művészetében osztozik a község minden tagja. Már amilyen a művészetük, annyira. A tiszaháti nép „rabi munkának" nevezte Elekem képeit, megfontolván, hogy ők hadifogságban ügyeskedtek rá olykor egy huszárt a maguk faragta beretvatokjukra. Mégis a tarcali szüretről készített hatalmas vásznáért évtizedekig hallgatnia kellett. A parasztfestők szokása szerint úgy rakta fel rá a tőkék közt serénykedőket, hogy nemcsak együttes munkájuk a tömegkompozíció, hanem az arcuk is, mert az a mi szemünkhöz a természetesnél jóval közelebb jön a hegyoldal messzeségéből. Hát ennek a képnek az egyik szüretelője könyörgött évtizedek múltán is: „Végy le, Elekem, mert rám hozod a rontást!"

*

– *Támádás*, ha az kell – nevetett a szobrásznő.

– Teremtő egyesség – motyogta a festőnő magának, mosolytalan.

– Elek történetei körbejártak, akár a bujdosó pohár, paplakokban, orvosoknál, házinénijeimnél, valahol csak egy-egy képe megragadt. „Hát maga is ismerte?" „Énnekem is udvarút!" „De sok levest suhantottam neki!" Egyek lettünk általa még húsz év múltán is.

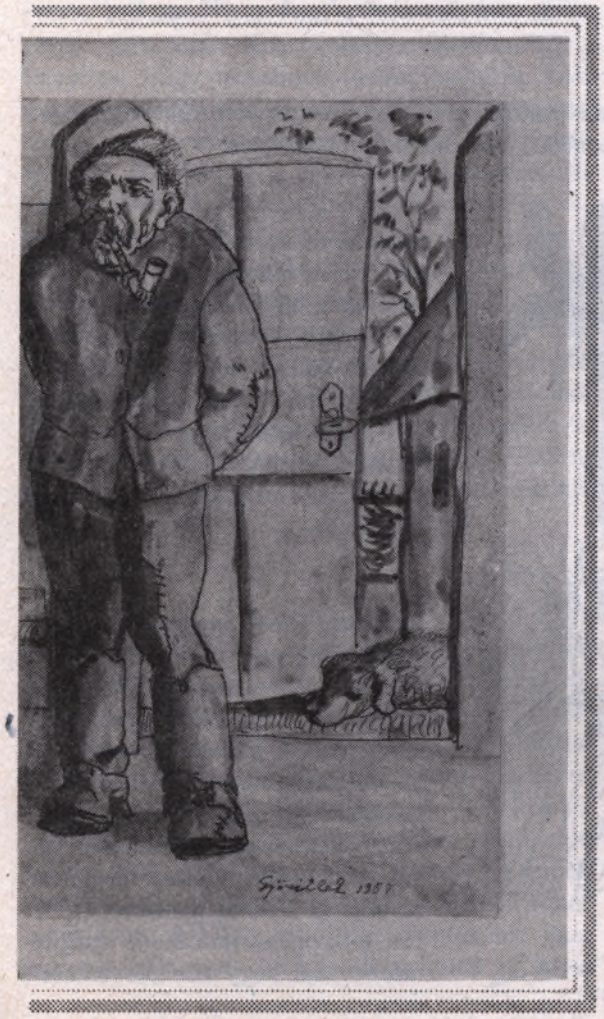

– A Hazug Csikós térgyét nézzék – buzdítottam egy végső lélegzettel a két művésznőt. – Ahogy ennek a református fajtának vénségére a csizmaszárba beleesik. Nem a tizenkilencedik század Népe ez. A református egyesség többet mond róluk, de legigazibb, hogy öt évszázada huszita egyesség uralkodik ezen a tájon. Csikai Bálint ragadványneve, a Bratu is a huszita testvérekre, a bratrikra vall, akik a Husz nevének megfordításával ludasokká lettek a magyar keresztségben. Ők építettek volna minden valamire való templomot arrafelé a tudós harangozók szerint, márpedig azok történelemkönyvben ilyet nem olvashattak. S a ludasok előtt két-három évszázaddal a keleti kereszténység eretnekjei, a kalizok, a böszörmények, a szerecsenyek, a patarénusok, a bogumilok egyezkedtek itt. Ameddig csak kutató leáshat, eretnekséget talál, egyazt a Tróját hét rétig. Meghökkent az ország, amikor bodrogközi vércsoportvizsgálatokból értesült, hogy ilyen vérségi összetételű e táj népe a honfoglalást jól megelőző idők óta, mint ma. Ezért nem szenvedte végig az ábrázolás nyomorúságait Elekem. Azért nem is vívódott formai és formabontási kételyekkel, e szedett-vedett világ korkérdésein.

Idáig jutok és megáll a szemem a két leányon. Amikor az én tizenötödik üköm, a tislér, elindult kőműves fiával Óbrassóból Sárospatakra, Perényiék építkezésére, az én szobrász barátném prédikátor üke gálya evezőjét húzta. Ő se az én fajtám éppen, de összekeresztelődtünk, összeédesedtünk. A másik, a festőnő, múlt századi orvos-báró sarja, és most ötlik a szemembe, hogy Dávid-csillag fityeg a nyakláncán. A szemét nem látom, mert az a Hazug Csikós térgyén van, ahol a nyaklánca figyegője.

Nem is néz rám, csak már a kapu felé útban, de akkor úgy, hogy a térdem összekoccan. Sértettem talán Sion-hitében?

– Én vándorfestő leszek – azt mondja, magának megint.

– Álljon meg – mondom. – Győri Elek ötvennyolc karácsonyán éhenhalt a tiszaladányi patikában. Nem műbarát nép ez.

– Akkor is – feleli a festőnő.

– Aludjon rá – intem. – S ha mégis elindul, a János közönséges szavára gondoljon, hogy a vágy, a vér, a víz a földön egy. Gáspár, Menyhárt, Boldizsár legyen a sarkában.

– Meg a Bacsa hegedűszava – nevetett rám barátném a búcsúcsóknál.

Ilyesmikkel indulhattak el tislérék is Óbrassóból.

S termett az egyesség. S lett Magyarország.

Halász Tünde

IN MEMORIAM NICARAGUA

FRAGMENTUMOK

Karinthy után szabadon: ahogy Uruguay után zárójelben nem Paraguay következik, Nicaragua sem azonos Ugandával, noha Afrika után Közép-Amerika a Föld legelmaradottabb vidéke. Ennyi közük, sajnos, mégis van egymáshoz.

*

Pár éve divatban volt, csak annyira, ahogy még minden egyéb. (Lista mellékelhető.) A kontrák és a rekontrák úgy röpködtek a levegőben Nicaraguával kapcsolatban, mintha ultipartit közvetített volna a tévé meg a rádió.

*

Amikor néhány éve a managuai szandinista hotel (egyike annak a néhány épületnek, amelyik lábon maradt az 1972-es pusztító földrengés után) belső udvarában hűsöltünk, és bámultuk az óriási, tüskéslevelű agavét meg a likacsos háztetőn időnként átsurranó őshüllő, a leguán árnyékát egy nemzetközi-jelszavakat és ötleteket importáló „kibicgárda" társaságában, még nem fogtuk fel igazán, mihez asszisztálunk. (Vagy ha felfogtuk is, hallgattunk róla, mert örültünk a kalandnak).

*

A San Juan folyóba tévedő cápák eljutnak az óceánból a Nicaragua-tó édes vizébe (páratlan különlegessége a világnak), és alkalmazkodnak az édesvízi élethez. Azt mondják, a sót már nehezen viselnék.

*

Somoza diktátorról, a „kettővel előző" rezsim rettegett kényuráról köztudomású, hogy elevenen hajigáltatta be a nemkívánatos személyeket a Masaya-vulkán tüzes kráterébe, a boca del infiernóba, a pokol torkába. Azt is rebesgetik, hogy meggyilkolásának éjszakáján a szél tövestől kicsavart egy hatalmas, virágzó jakaranda fát.

*

Rekontra: Cesar Sandinóról, a szandinista mozgalom névadójáról és szellemi atyjáról azonban már sokkal kevesebben tudják, hogy ideggyenge látnok volt. A mesztic borkereskedőtől megesett indián cselédlány fia a tábornokságig vitte. Egész nap az őrség melletti szomszéd szobában járkált és aktuális vízióinak megfelelően adta ki a soros parancsot. 1933-ban, a táborában tartózkodó újságírónak bevallja, hogy időnként reszketés

fogja el, lüktet az agya, és valami különöset érez a belsejében. „Egyszer azt álmodtam, hogy ellenséges csapatok közelednek. Azonnal felkeltem és riadót fújattam. Mindenki védekező állásba helyezkedett. Két óra múlva még pirkadat előtt itt voltak az amerikaiak és támadásba lendültek."

Sandino dicsekedett, hogy van egy olyan szerve, amelyen keresztül kommunikál a szellemi világgal. Ahogy elnéztem a fanatizált tömeget, nem tűnt kétségesnek, melyik szellemi szférával volt kapcsolata a legendás tábornoknak, kit végül 1934-ben teljes vezérkarával együtt szintén meggyilkoltak..

*

A „népies" szoc. reál freskókkal telehintett katolikus templomban a compañero padre, vagyis a pap elvtárs az evangélium felolvasása után forradalmi jelszavakat harsog, és biztosítja a híveket, hogy la Virgen María no está con la burguesía, ami annyit tesz, hogy a Szentszűz nem támogatja a burzsoáziát. Krisztus helyett Sandino függ a kereszten. Hogy mostanság visszacserélték-e, nem tudom. Feltehetően igen. A nép gyűlölte a jenkiket, de egymást is elég alaposan. II. János Pál izzadó üstökkel hadonászik a tiszteletére összeverődött irdatlan tömeg és a mi szemünk előtt. Iparkodik elcsendesíteni a spanyol polgárháborús és disznó jelszavakat skandáló gyülekezetet, amelyik nagylelkűen megígéri, nem lesz lincselés, ha a Szentatya imádkozik a szandinista hősökért. A pápa konok, nem hajlandó imádkozni, de megdorgálja az előtte térdre rogyó Ernesto Cardenált, a trappista szerzetesből nekivadult kultusz-miniszter költő-fenegyereket, a politizálásért. A Pantheon meg a miniszter fejében, úgy tűnik, jól megférnek egymás mellett mindkét mozgalom szentjei.

*

Operatív tervek: Ami évszázadokig nem sikerült, most sikerülnie kell két hónap alatt. Alfabetizáció. Én vagyok a tolmács és a fene tudja, miféle frajdzsigai okból, mindig analfabetizációt fordítok helyette. Mindenki villámgyorsan megtanulta leírni a nevét és olvasni a Kommunista Kiáltványt.

Matagalpában, egy északi városban, kék szemű indián térdel le elém az utcán. Tekintete a remek nádpálinkától, a flor de cañatól zavaros. Mikor kikényszeríti belőlem, mi járatban vagyunk, meg hogy hoztunk egyet s mást, annyit mond: „Csak a fantazmát ne hozzák ide!" A kommunizmus kísértetére gondolt.

*

Az Európa könyvkiadó évekkel ezelőtt lefordíttatta velem Omar Cabezas hadnagy a „Hegy nem sztyeppe" című hős-gerilla regényét, feltételezve, hogy járatos vagyok a nikaraguanizmusokban. A végén, még a szandinisták bukása előtt a terjesztők nem kértek a könyvből.

Innét az idézet most: „Ismeretlen fogalom volt köztünk az önzés. Mintha a hegy és a sár, a sár meg az eső eltüntették volna belőlünk a burzsoá társadalom minden szennyét... Apránként kiirtódott belőlünk a sok bűn, ezért fogalmaztunk úgy, hogy az új ember teremtése az FSLN-ben történt meg (Szandinista Nemzeti Felszabadítási Front). Az új ember a gombákkal születik meg, férges lábakkal, az új ember a hegy magányából születik meg, szúnyogcsípések közt, mosdatlanul..."

Nem akarok dicsekedni, de táncoltam egyszer a szerzővel, s mikor átkarolt, éreztem a stukker nyomását.

*

Eltelt néhány esztendő, közben a pápa megszelidült, hisz ő is csak politizál, megbuktak a szandinisták is, a „nikák" fejében pedig nyilván egyre sűrűbb a zűrzavar.

A kicsinyek megbotránkoztatásáról azt írja a Máté evangélium 18. része, hogy elkövetője jobban jár, ha malomkövet kötnek a nyakára és a tenger mélyébe vetik.

Bartók Júlia: Kolozsvár és Budapest között

KEDVES TÜNDE!

Tudod, nincsenek exhibicionista törekvéseim, s ezért jobbnak látom megtartani régi szokásomat, s levélben fogalmazom meg önmagamat.

Szükségét érzem, hogy kiírjam magamból a velem és körülöttem történteket, de az új helyzetemet még nem érzem, a régit már nem érzem. Ha neked írok, úgy érzem, mintha önmagamnak mondanám el mindazt, amit fontosnak tartok. Írok! Írom azt, ami jön, nem törekszem rendszerezésre, összegezésre, csak egyszerűen mondom a magamét, mint tettem öntudatosodásom ama fázisától, mikor rájöttem, hogy a velem, körülöttem, bennem történő események, kacér játékai érzékszerveimnek. A mélyben lappangó, történő zajló lényeg megértése a kiváltságosok sajátja.

Úgy hiszem, minden eszmefuttatás, ami a múlttal kapcsolatos, gyanús. Nemcsak másoknak, hanem nekem is. Többnyire tele van lelkiismeretfurdalással, önigazolással, önfelmentéssel. Önmarcangolásaim szövögetése közepette meggyőződésemmé vált: Függetlenül tértől-időtől az ember ugyanaz. Nem az fog meghatározni, hogy Grúziában vagy Dél-Amerikában a XX. században vagy időszámításunk előtt élek. Emberi lényegem ugyanaz. Ezt kell kihoznom önmagamból. Ezt próbáltam örökösen. S ha még két emberrel összecsengek: politikai hatalmak jöhetnek, mehetnek, diktátorok tombolhatnak: megéltem életemet. Sokáig nyomasztott a korlátok tömkelege. Miután rájöttem, hogy bennünk vannak ezek a korlátok, már nem zavartak.

Nekem egy élmény, egy külön világ a diktatúra, hisz akkor voltam gyerek, fiatal. Úgy érzem, sikerült megőriznem önmagam, s talán kiaknázni is önnön lehetőségeimet, talán épp a „nyomás" alatt.

Sokszor tragikusnak éreztem sorsunkat, de katartikus élménnyé váltak a folyamatosan, periodikusan megismétlődő létállapotok. Tünde, te emlékszel rájuk: 1974 ősze, 1980..., a 80-as évek minden pillanata...

Tanítóként kezdvén pályafutásomat, úgy éreztem, mintha egyik álomvilágból a másikba zuhannék. Éreztem, hogy valami szörnyűség készülődik, de hogy mi? Azt képtelen voltam felfogni. Csak azt érzékeltem, hogy a gyerekek nem tudnak játszani, nevetni, a 18-20 éves fiatalok olyanok, mintha meglett vénemberek lennének. A sajátos környezetnek tulajdonítottam, hisz ez a mezőségi nagyközösség olyan volt, mintha Isten ott felejtette volna valahol a tatárjárás idején. Ott értettem meg, mit jelent a múltban gyökereket verni. Ezek az emberek gyászba borulva emlékeztek és ünnepeltek. Gyászukban nem sírtak, nem estek kétségbe. Keményen állták a sarat évszázadokon át (a szó szoros értelmében is). A világ minden szegletébe eljutottak, a lányok közül szinte mindenik Kolozsvárott szolgált egy bizonyos időt, de ha visszajöttek a faluba, ugyanazok voltak, mint azelőtt: levetették a polgári ruhát, beöltöztek a falusi ruháikba, s mintha sosem mozdultak volna ki a faluból. Tiszták maradtak, s távol mindentől, amit civilizációs fertőzésnek nevezhetnénk. Már az első napokban döbbenten meredtem rá eseményekre, s kerestem a választ a miértjeimre. Míg a tőlünk pár kilométerre lévő faluban 14-15-ös létszámú iskolai osztályok miatt, egy nagynehezen felépített magyar anyanyelvű iskola bezárta kapuit, itt olyan osztályok léteztek, amelyekben 2-3, sőt 1 tanuló volt. Nyilván román anyanyelven, s megfelelő szaktanárokkal. Ez volt! Semmit sem lehetett tenni. Ha valamit szóltál, a kollegák szóltak rád, hogy: ne légy naiv!; ha valamit tenni szerettél volna a kollegák idejében, jóindulatúan figyelmeztettek, hogy vigyázz, mert kellemetlenségeid lehetnek. De volt egy olyan is, hogy sehol sem lehetett fellebbezni, panaszt tenni. Egyik napról a másikra hoztak olyan intézkedéseket, amellyel emberek százait tartották létbizonytalanságban. Egy

ilyen intézkedés következtében kerültem az utcára alig pár héttel a munkábaállásom után. Évekkel később jöttem rá, hogy ez egy stratégiai húzás a hatalom részéről. Akkor jöttem rá, hogy olyan tudásra kell itt szert tenni, amivel átláthatóak ezek a manőverezések, sőt átjátszhatók a mi javunkra. Lassú ébredés volt, hisz az ember teljesen magára volt utalva. Valami történt, de senki sem merte megfogalmazni. Az egyetemi évek alatt tudatosult bennem, hogy itt senkire sem számíthatsz, s Apám életelvét próbáltam magamévá tenni: végezd becsülettel munkádat, bármi legyen az; valamint: úgy dolgozz, élj, hogy éjszaka nyugodtan alhass. Be is vált évekig ez a módszer, csak arra is rájött a hatalom, hogy a magányos farkasok veszélyesek. Kollektíve büntették az egyéni vétkeket. Akkor már meggondoltabban kellett dolgaidat végezned, mert pl. ha a hivatalosan megszabott tantervtől eltérő tudást próbáltál óráidon a diákoknak átadni, nemcsak téged büntettek 5%-os fizetéslevonással, hanem az egész tanári kart; ha nem végeztél társadalmi munkát, akkor szintén még 30-40 ember sanyargatását kellett végignézned. De gyönyörű volt, amikor megalkottuk a racionális kompromisszum elvét! Így próbáltuk átvészelni saját gerincferdüléseinket. S még mi mindent kitaláltunk, hogy ne kelljen szembeköpnünk saját magunkat úton-útfélen, csupán egyszer este, mikor magunk voltunk, vagy azért, hogy diákjaink legalább annyira becsüljenek, hogy az utcán fogadják köszönésünket. Sikerült mégis mindig valahogy felcihelődnünk és lábra állnunk. Néha úgy, hogy a hegyekben, távol az emberlakta vidéktől, beleénekeltük, beleordítottuk szorongásainkat az éjszakába. Szép volt a másfélméteres fehér hóba végignyúlni, s nézni, hogy hunynak ki a csillagok, s hogy csillog a holdvilág a havon. Jó volt az a megtisztulás, amikor elmerülhettél magadban, tiszta érzéseidben, s ott akkor nem kellett hazudnod se magadnak, se másoknak. Fájdalmas öröm szúrt belém, mikor időnként felfedeztem, meggyőződtem arról, hogy még vannak indulataim, még mindig van bennem lelkesedés, odaadás, együttérzés, bizalom, valami szép, ami emberként éltet. Előbb a konkrétumok szintjén tapasztaltam, hogy mily ádáz harc folyik egy embercsoport megszüntetéséért, s egy egész társadalom jobbágyosításáért. Amíg nemzeti mivoltunk megsemmisítését célozták, úgy éreztem, van erőnk tartani magunkat. Anyanyelvemet, kultúrámat nem vehették el (ezzel kapcsolatosan nagyon szép visszajelzéseim voltak). De volt egy pillanat, amikor rájöttem: emberi mivoltunktól akarnak megfosztani. Akkor kezdtem félni. Féltem elsősorban önmagamtól, hogy nem lesz elég erőm tartani magam, s tartani másokat. Ez az a különös kálvária, amibe ha belekeveredik az ember, nehezen ússza meg ép bőrrel. Próbáltam felmérni, világosan látni, hogy túl torz gondolatokon, gondolkodáson, amik a hatalom nyomására alakulnak ki, mik azok a deformációk az indulatok, érzelmek szintjén, amik javíthatatlanok. Előbb az emberek elkezdték gyűlölni lelkük mélyén a hatalmat. De, ennek teljesen ki voltak szolgáltatva, s tehetetlenek voltak. Aztán következett szűkebb környezeted, el egészen a legjobb barátodig, testvéredig, anyádig, apádig. Ha idejében nem fedezted fel ezt a kurva manipulációt, önmagad gyűlöletéig is eljutottál. Egy nagyon egyszerű mechanizmus ez, amibe ha belekerülsz, ritkán tudsz kievickélni belőle. Hullaállapot! Midenkit eltaszítasz magadtól, s mindenki eltaszít magától: Káosz! Amit nem lehet rendszerbeszedetten visszaadni. Vonaglások, amiktől meg görcsberándulás előtt igyekszel valamiképpen megszabadulni. Örökös ébredés, mert rémálomnak hiszed a hihetetlent. Deformálódik minden emlékkép, de az is, amit érzékszerveiddel felfogsz. Hangulatok a folytonos nihilállapotban. Vajon tényleg létezik mindaz, amit érzékelsz? Volt idő, amikor csak az éjszakák léteztek. Nap-nap után megismétlődtek sztereotip-mód dolgok, csupán álmaidban éltél meg élményszerű eseményeket. Az ébrenlétből mindig az álomba menekültem, hogy megpróbáljam elviselhetővé tenni ébrenléteimet. Újévkor mindig levelet írtam a hatalomhoz. Gondoltam, az segít. És segített! Megfogalmaztam mások mondandóját is. De a szavak csak szavak maradtak. Kiábrándultam a szavakból is.

Éreztem az emberek segítőkész szándékát: légy te az áldozat, tedd helyettünk is azt, amit jónak látsz! Neked veszítenivalód nincs, legfeljebb az életed, de nekünk gyerekeink vannak, családunk! S jelöltettek képviselőnek. Veszítettem, mert egy folyosói beszélgetés során analfabétának neveztem a párttitkárt, s vicceket mondtam.

Mindenféle „szókapcsolatokra" felkértek: Békevilágnap, Május elseje, stb., addig amíg rá nem jöttek, hogy beszédeimnek visszhangja van a tömegben. Próbáltak kész, előre megírt szövegeket elmondatni, de azt már nem vállaltam. Lektora voltam a pártiskolának, rektora a népi egyetemnek, titkára az irodalmi körnek, megyei képviselője a nőegyletnek, tudományos irányítója az ifjúsági klubnak, fő szervezője a pityókabáloknak, rendezője az amatőr színjátszócsoportnak, fő jegyeladója a magyar színházi előadásoknak, fő szónoka a tárlat-megnyitóknak s idegenvezetője a kirándulóknak. Béka-kiáltással riasztottam az embereket, önismereti kört szerveztem a rászorulóknak, voltam mindenese a hazának, s krákogó szónoka a világnak... s még mi minden, Istenem!? Megpróbáltam menteni, ami menthető! Hány díszdoktori kitüntetés járna ezért?! No, nem! Legalább Nobel díj!

Volt egy... Tovább is van! Mondjam még? Mondom! 1989 decembere. Ősbemutatóra készültünk. Mátyás királyra emlékeztünk volna. Félbeszakították az események. Karácsonyt Kolozsvárott éltem meg. Kint az utcán, az éjszakában lövöldöztek. Az eseményeket közvetve éltem meg. Részletezni fölösleges. Ugyanúgy éltem meg, mint annyian mások. Az ese-

mények zajlottak, s mégis úgy éreztem, mintha semmi sem történt volna. Nem utólag gondolom ezt. Mehetnékem támadt. Színjátszás volt az egész! Én csak a hideg iskolai folyosókra, a hideg gyertyafényes lakásomra emlékszem, meg arra, hogy sehol sem találtam a helyem. Minden idegenként hatott, sehol sem éreztem otthon magam. Egyik napról a másikra kommunistáink demokratákként nyilatkoztak. Az előző időszak jelszavaihoz hasonlóak hangoztak el. Mindenki igyekezett menteni magát, ahogy csak tudta. Megbolydult a világ! És sorolhatnám... de ezek már mindannyiunk által ismert dolgok. Mi lesz velünk, tanár néni? – kérdezte mindegyre 85 éves háziasszonyom. Már megélte '18-at, '44-et, csak attól félt, hogy a szomszéd-falusiak bejöttek s ártatlan emberekre rárohantak. Szerinte ugyanez várható. S jött február, március, és kiderült, hogy félelme nem volt alaptalan. Nem voltak egyáltalán lélekemelő pillanatok.

Igen! azokban a pillanatokban erős kényszert éreztem, hogy el innen minél hamarabb. El innen, mert itt most kezdődik a pokol. Ott és akkor éreztem, hogy minden lelkiismeretfurdalás nélkül ott tudom hagyni szülőföldemet. Akkor éreztem, hogy hamis illúzióként élt bennem, hogy rám ott szükség van. Úgy éreztem, hogy az a társadalom kivetett magából.

A félelem nem szabad állandósuljon az emberben, mert megfosztja egyéniségétől, emberi méltóságától, satnyává teszi, önérzet nélkülivé. Ha tudnám, hol lelem helyem, ha tudnám, hol lelem a szót... jutnak eszembe régi keserűségeim. S a folytatás? „Kiszikkadtak a felhők is/Lényegük-vesztetten merednek a földre."

Féltem a hidegtől, a téltől

Félek a hidegtől, a téltől

Féltem, hogy olyasmit kell tennem, ami kifordít emberi mivoltomból...

Félek az agresszivitástól, brutalitástól...

Féltem az emberek rosszindulatától...

Félek az emberek bizalmatlanságától...

Féltem azt a világot, amit mi magunk tettünk olyanná, amilyen.

Sok szeretettel:

Bartók Júlia

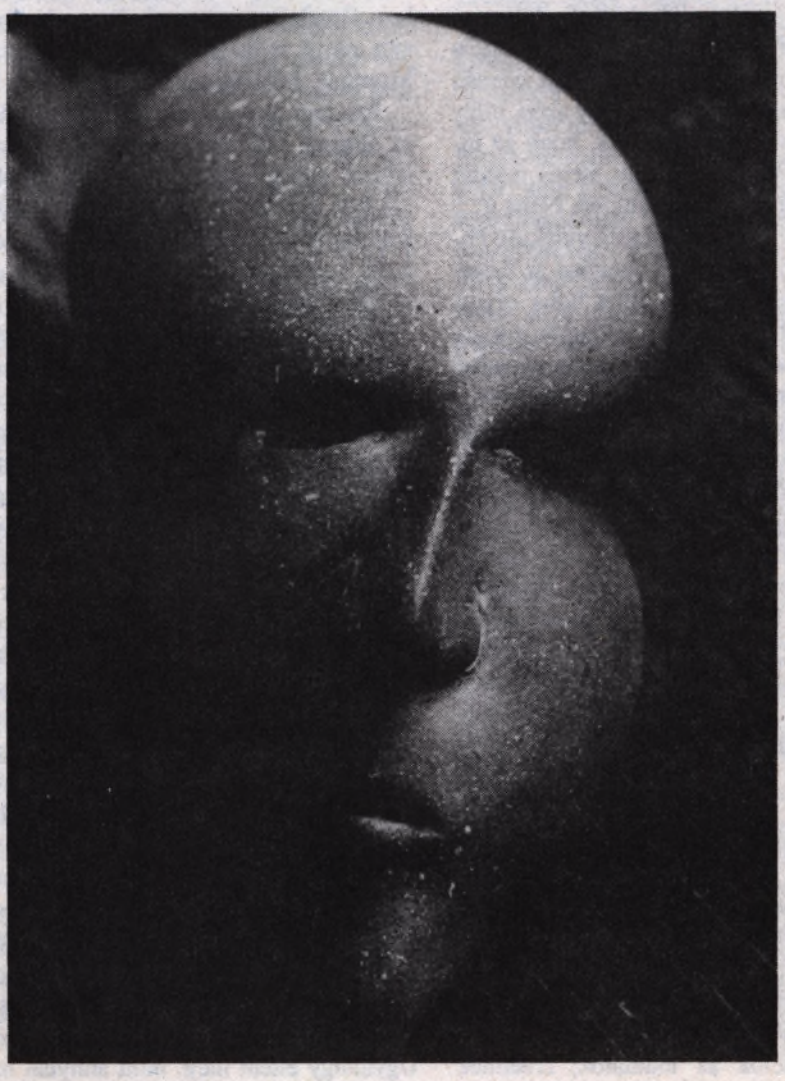

Váczi János fotója

Halász Tünde

HIÁNY? SZAKADÁS?

Hiány? Szakadás?
Távol, sehol;
„Vagyok, aki van."
Csak ennyit mondott,
örökül dermedt csipkebokrot hagyott,
lukakat, szavakat.

Hámori Attila

Tavasz táján

lépcső nem
távol
közel
helyben
ha megtanul
téged
fel kell
itatnod
lényen
túl
a harmat

A HOLNAP ÉRDEKLŐDÉS

BALLADA A NYUGALOM SZEMÉRŐL /TÁVOLODÓNAK/

francois
ez most nagyon eklektikus lesz
mint mindig
ha egyes szám első személyben
vagyok kénytelen írni
egy kutya az ágyamban fekszik, álmomban, a macska pedig kitépett
egy darabot a vállamból az álomban / néha komolyan elhiszem
Hrabalnak, hogy a macskák egy mandinerrel közvetlen kapcsolatban
állnak istennel / na ja
igaz
én ateista vagyok, de hát hol
találkoznánk, ha nem lenne túlvilág
szóval
itt ülök egy nyugtatókúra kellős közepén,nyugodt is vagyok, csak
az a kérdés, hogy vagyok-e még egyáltalán
ez persze ballada a szerelemről
is
a
gyógyszereim teljesen kiégettek, ezért fogalmazgatok így, félig
tudat nélkül,lassan,közönyösen, ostobán, ahogy ehhez a témához
illik, egy kicsit gyötrődöm ugyan most is, de hála ezeknek a
tablettáknak, nem bennem történik mindez, engem majd újra
kitalálnak az orvosok
mindig
szerettem volna megkérdezni, hogy megy ez a halál
ez a visszaútnélküliség, mert - ha tehetnék - még
az angyalok is betérnének hozzám
néha
rágyújtani vagy mittudomén /szerintem/
mindenesetre
ne
aggódj, a fejemet ugyan nem varrattam össze a történtek után
de azért behegedt szépen, persze elment
elhagyott
vagy mi...
azt is mondhatnám, hogy belepusztulok, de minek, ha egyszer
nem pusztulok bele
azér' egy kicsit szenvedek most is, de hála ezeknek
a tablettáknak blabla
az állatok alszanak
pedig hétfő reggel van
az egyik a lábaimnál, a másik az ölemben, az álmomban, a férfi
azért szeret,hogy megalázza magát,és én is inkább kiszakítanék
egy darabot a húsából, nehezen szétmorzsolnám a fogaimmal és
rángatnám a cafatait a földön, mint a kutya a koncot
a koncát
barátom, jobb ha innen már nem olvasod tovább
enni már tudok, a nagy nyugalom ellenére, tudod
ideges voltam a hiányérzettől és meg is vadítottak
kicsit, ezért nyugtatgatnak most akaratom ellenére
nem tudtam a plexus solarisra koncentrálni
mihelyt értelmesen kezdek beszélni,menten kapok egy tablettát
délben mindenesetre megszököm,mert felírtam egy darab papírra
hogy mi a helyzet, így aztán nem felejtem el
most mindent tízszer hangosabban
hallok, a lány egyébként vékony
az a fajta, akit sohasem láttál

HIÁNYÁBAN ELMARAD

„Magamat, a zenét, a közönséget a megdöbbenés és a kétségbeesés szélére akarjuk sodorni. A legjobb cool bandák mindannyian eljutottak a szakadék szélére, és némelyiküknek sikerült onnan visszatérni. Mi is a szakadék, a mélység felé sodródunk.
Ezért szeretnénk mindenkinek tudtul adni: HEJ-HAJ elég volt a szarásból! Ott a titkok kapuja, s mi arra tartunk. A cumisüveget visszaadtam anyukámnak és apukámnak. Ordítani akarok! A tudásszomj begerjeszt...”

BIG BLACK

velem, mivel mindig nagymellű és nagyseggű nők voltak az
eseteim, az igazat megvallva ezek a nagy, feszes húsok
jobban is fogva tartottak mindig szexuálisan, de
hát ez van, jobb hijján szerelem
most azonban beteg vagyok, görnyedt
háttal ülök a széken / már nagyon
régóta / a szemeim mozdulatlanok
így a fejemet kell forgatnom, ha
nézni akarok valahová
de most éppen nincs hová és minek
reggel nyolc óra van
és hétfő - mit szólsz ehhez
itt nem szabad piálni, valami ilyesmit magyaráznak most éppen
nem volna szabad, az biztos, mondom meggyőződés nélkül én is
na ja
francois
az állatok is álmodnak, nem ?
az én álmaimat most elvették egy időre
hogy nyugodt legyek, tudod...
de majd visszaadják, ha kicserélték bennem
azt, ami miatt hibásan álmodom
persze
nem vették észre, hogy én még így
is tudom, milyen egyedül vagyok
itt
a szerelemről még annyit
hogy
én már azt se bánnám, ha nem jönne vissza
csak ne üvöltene rám akkor ez a személytelen
Isten, kínlódj és fetrengj előtte, ha már előttem
nem fetrengtél
szóval, látod, keményen romantikázom itt
és a testem is olyan végtelenül nyugodt
hogy még a fogaimat sem tudom
rendesen összeharapni, mégis
érzem a bennem szunnyadó eltökéltséget
talán bízom magamban
mégis
ha
bármi
történne veled vagy velem
hát
együtt leszünk az örök nyughatatlanságban
francois

Kolozsvári Attila Zoltán /1985/

• Milyen ideológiai hatás alatt vagytok ?

- Csak magam nevében tudok beszélni, a többiek nincsenek itt és mindenkinek más véleménye van. Vannak azért közös nézeteink is. Hárman közülünk a zürichi házfoglaló mozgalomban tevékenykednek. Személyes véleményem az,hogy minden politika, a politikát az élettől nem tudod elválasztani. Ezért úgy gondolom,hogy a zenét az élettől nem lehet elválasztani. Az is egy politikai hozzáállás, ha valaki nem foglalkozik vele és nagy szarként kezeli. Ez nem helyénvaló, mert ahhoz vezet, hogy a politikát a politikusoknak hagyják meg és minden marad úgy, ahogy volt. Ebben egyetért az egész zenekar. A társadalom felépítésére jellemző, hogy egy 3%-os réteg irányítja és kontrollálja a 97%-ot. Ez azoknál is fennáll, akik azt hangoztatják , hogy ezellen vannak és elszeparálják magukat. Ez a forma mindenki fejében benne él valahol. A forradalom az én szememben az, hog erre rákérdezek, megkérdőjelezem és megpróbálok az életformámon változtatni. Ez nem könnyen érhető el, előfordul a visszaesés, de magamon tapasztalom a változás lehetőségét.

A társadalmi változás is az egyén szintjén képzelhető el elsősorban. Ideológiai hazugság, hogy ez így volt és lesz mindig és hogy elengedhetetlen az előljárók léte. Az ideológia egy kemény drog.

• Mondj valamit a zenekarról, kik alkotják ?

- Szarkómák vagyunk, bosszantók, szóval segglyukak. Ebben a formában egy éve csináljuk ezt a fajta zenét. Egy része a bandának már két éve van együtt. A többiek más zenekarokban is játszanak. Nincs ahhoz kedvünk, hogy megmondjuk, kik vagyunk, hány évesek vagyunk és honnan jövünk, mert Svájcban is van egy olyan szerv - államvédelmi hivatal, ami feljegyzi az adataidat,ha kényelmetlen dolgokat énekelsz, mondasz, vagy írsz.

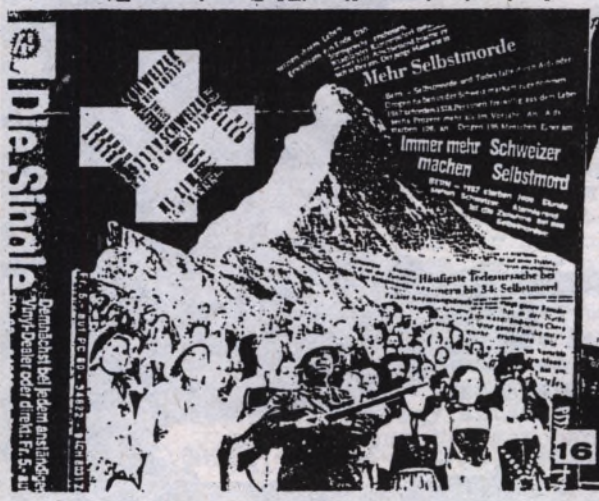

politikában vagy a gazdaságban aktuális a kérdés: „mi jön a kommunizmus után?", hanem mindenekelőtt – egy mélyebb, bensőbb értelemben – a személyi élethez.

A külső erőit a belső gondnost rátalálni a tegnek embernek szedést teremegyensúlyozni élet és nem tudnak ösztönt kell végre a világban amelyből tudjon nindig me

A korábna már ne akár „hagyan tetszőzokásokra, nakra, végiholatokra, eljesen má nóm módos tunkból kell

végletekbe menő asszimilációs tendenciák, illetve a hétköznapi gondolattalanság jellemez, megkivánja a gondolkodás gének aktivizálását, azt, hogy

galata viszont elvezet annoz a – logikusan is belátható – tapasztalathoz, hogy a tudatnak ez a tevékenysége csak részben kapcsolódik érzékleti tartalmakhoz vagy képzetekhez. A megisme-

hez, bensőnk és a világ újjászületésének érzéséhez, egy fanatizmustól és szentimentalizmustól mentes, mély érzésvilág kialakulásához, az akarati élet morális impulzusokkal való

vábbgondolja és felismsaját életével elevenen kapcsolja. Aki akár csak sejti, hogy gondolati é mellyel a világnak ne egyes dolgait, hanem öss

• Amit elmondtál az takarja a zenéteket, vagy csak egy belső feszültség ? Külön lehet választani a kettőt ?

- Amit elmondtam, azt megpróbálom a zenénken keresztül kifejezni, ugyanakkor ki is élni. A két dolog egy és elválaszthatatlan. Nem lehet a politikát elválasztani az élettől, a munkát a kultúrától, a nyílvánosat a priváttól. Ezt az ideológiát az elkülönítésekről nem vagyok hajlandó elfogadni. Ez nemcsak zene és feszültség, hanem az életem teljes tükre. A cél ezt a feszültséget láthatóvá tenni. Számomra ez a politika.

• Mit takar a zenekar neve ?

- Nem tudom nálatok hogy van, de svájcban az elnyomás nem materiálisan történik, nem elsősorban egzisztenciálisan. Senki nem áll nálunk az éhhalál szélén. Az elnyomás tulajdonképpen a lelki szükségleteken keresztül történik. Benne él az emberekben, hogy két kocsit, két videót, drágább ruhákat vegyenek. Ez valamilyen érzést helyettesítő cselekedet. Ez lelki ürességből fakad és materiális felhalmozással próbálják elfedni. Ez Svájcban a reáli élet. A mi számunkra tulajdonképpen ez a pszihikai terror. Célunk ennek a terrornak ellenszegülni, aminek mi is ki vagyunk téve.

• Van más oldala is a dolognak ?

- Igen, az érzések. Mindent megteszek, hogy az érzéseket a felszínre hozzam. Hagyom feltörni őket.

• Első kazettátokon még más volt a név...

- Többször szoktuk a nevünket változtatni, nem akarunk fiókrendszerbe kerülni. Nem akarjuk, ha eljön valaki a koncertre, azt mondhassa: ja, ja, ezeket már ismerem, nem is vagyok kíváncsi rájuk. Pedig pont nekik van szükségük rá, hogy eljöjjenek, bosszankodjanak egy kicsit legalább. A lemezek, kazetták a PSZICHISZ TEROR név alatt mennek.

• A zenén, vagy a szövegen dolgoztok többet ?

- Először szöveget írok, aztán ahhoz komponálunk zenét. A szöveg hordozza az üzenetet, és a zene ami hatásossá teszi Nem szeretem azokat, akik csak a zenéért jönnek, csak táncolni akarnak és gondolkozni nem hajlandóak. Azokat az embereket sem szeretem, akik csak olvasnak és a testüket elfelejtik.

• Mit értetek el eddig, lemez stb.

- Amit eddig elértünk, hogy nagyon sokan gyűlölnek minket Különben három kazettát és egy kislemezt és koncertszalagokat publikáltunk. Saját magunk terjesztünk mindent, mert nálunk senki sem hajlandó erre. Mindenhol szívesen játszunk, ahol lehetőség nyílik rá.

• Kislemezetek hátoldalán van egy horogkereszt. Ugy halottam volt ebből problémátok...

- Igen, ez egy horogkereszt, a svájci keresztre rátéve. Tulajdonképpen két szlogenből alkottuk, ami demonstrációkon hangzik el. A horogkereszt szövege: "Svájci fegyverek, svájci pénzek együtt ölnek az egész világon." A másik: "Én nem vagyok senki, én nem tudok semmit, adjatok rám egy uniformist." Csináltunk még egy plakátot is a lemezhez, amin szerepel az is, hogy: "Az igazság". Alul a következő szöveg volt: "Viszont ti tudtok szavazni."

A lemez egy népszavazás alkalmára készült el, ami a hadsereg megszüntetésére volt kiírva. Svájc struktúrája egy fasiszta struktúra. Egyik részről a fegyvergyártók és forgalmazók állnak. Az elnyomottak többsége nem is tudja, mit kezdjen magával. A punkok sem mások. Az emberek azt hiszik, ha szavazhatnak, akkor szabadok.

• A publikum hogyan reagál ?

- Sokan mondják, hogy ez nem zene és nemtetszésüket nyílvánítják koncerteken. Nem tudják elviselni amit csinálunk. Valójában a saját érzéseiket nem bírják ki, ami ilyenkor felszínre kerül bennük. Bizonyos szövegrészeknél menetrendszerint kimennek, ilyen pl: "a halott narkós a jó narkós". Megpróbáljuk az embereket provokálni.

• Nincs is állandó hallgatóság ?

- Ellentétben a másik maggal vannak olyanok, akik szívesen hallgatják és jónak tartják, amit csinálunk. Bennük pontosan az megy végbe ami bennünk. Ez bizonyítja, hogy nem vagyunk egyedül a problémáinkkal.

• Ismered a magyar szinteret?

- Nem ismerem. Viszont láttam egy filmet a VHK-ról, ami nagyon tetszett. Két zenekar volt túrnézni svájcban, a 2. MŰSOR és a NYUGAT PÁLYAUDVAR. Nemrég volt az AURÓRA. Itttartózkodásunk alatt megismertem a te zenekarodat a HISZTÉRIA-t Csodálkoztam, hogy nálatok van olyan hely, mint a LYUK. Nagyon reméljük, hogy tudunk még itt játszani, ha nem potytyan a fejünkre az ég !

- Pataki Antal -

PSZYCHISZ TERÔR
Postlagernd
CH - 8031 ZÜRICH

A HALÁL – VÁGY

Megismerted a tisztító erejű magányt, megláttad az igazi arcodat, feltárultak előtted szellemed képességei, s megérlelődött benned a vágy, hogy új világokat fedezz fel.

Most engedd át magad a végtelen távolság nyugalmának, hagyd, hogy lépteid ismeretlen világokba vezessenek, s tudatod a valóság peremén lebegjen. Számtalan válaszút szakítja meg lépteidet: mindegyik egy-egy másik világot ígér. De nem ismerheted meg mindegyiket, mert visszafordulnod nem lehet.

Látod, hogy az általad választott életutadat járva egyre közelebb kerülsz léted végéhez, a halálhoz. Megszáll a kétely, s felmerül benned a kérdés, vajon érdemes-e a halálhoz vezető szenvedélyekkel, szenvedésekkel kikövezett utat végigjárni. Nem volna-e könnyebb az elkerülhetetlen elébe menni, lerövidíteni az utat s végső nyugalomra lelni a nemlétben? Elgondolkozol: az élet célja a halál lenne?

A válasz benned él: Elmúlás nélkül értelmetlenné válik a lét. Megérted, hogy az életet a halál teszi értékessé. A végzet félelmet kelt benned, ösztöneid megriadnak a kikerülhetetlen ismeretlentől. De tudatod szembenéz vele, magába szívja, s felhasználja a benne rejtőző erőt.

A halál – vágy. A haláltudat feltámasztja benned az értékessé válás vágyát. Éned bizonyosságot akar szerezni önnön értékéről. Életcéloddá az általad felállított értékrend elérése válik.

Körülnézel a világban s látod, hogy minden ember számára más és más jelenti az értékest. Felmerül benned a kérdés, hogyan ismerheted fel a számtalan értékrend közül az énednek legjobbat. A magány ad útmutatást, mert a magányból születik az érzelem, amely minden értéknek az alapja.

Az érzelem két arca a szeretet és a gyűlölet. Felismered, hogy a szeretet az alkotást, a gyűlölet a pusztítást tartja értékesnek. Megérted, hogy e két alkotóelem aránya határozza meg minden ember számára az értékrendjét, s ezáltal az életének a célját.

Az emberiség történelmében a pusztítás jellemzőbb ismérv, mint az alkotás. Felvetődik benned a kérdés: A gyűlölet értékesebb, mint a szeretet? A válaszod: nem. Felismered, hogy a pusztításhoz sokkal kisebb testi és szellemi teljesítőképesség, kevesebb kitartás szükséges, mint az alkotáshoz. Megérted, hogy a pusztítás a könnyebbik, kevesebb fáradtsággal járó út, amely azonban zsákutcába vezet. A pusztítás célja a halál, az alkotásé az élet.

Megismerted a gyűlölet és szeretet értékformáló erejét. De vajon ellentétük, a közöny érték-e? Az érzelem hiánya az értékek elvesztése, ami a vágy halála: életcéltalanság.

Gondolkozz el, fedezd fel igazi értékeidet s életcélodat.

Életút

A magány a tisztító tűz
A vágy az életadó erő
A szeretet az irányító kéz
Hagyd, hogy vezessenek.

Scharnitzky Miklós
(Marni)

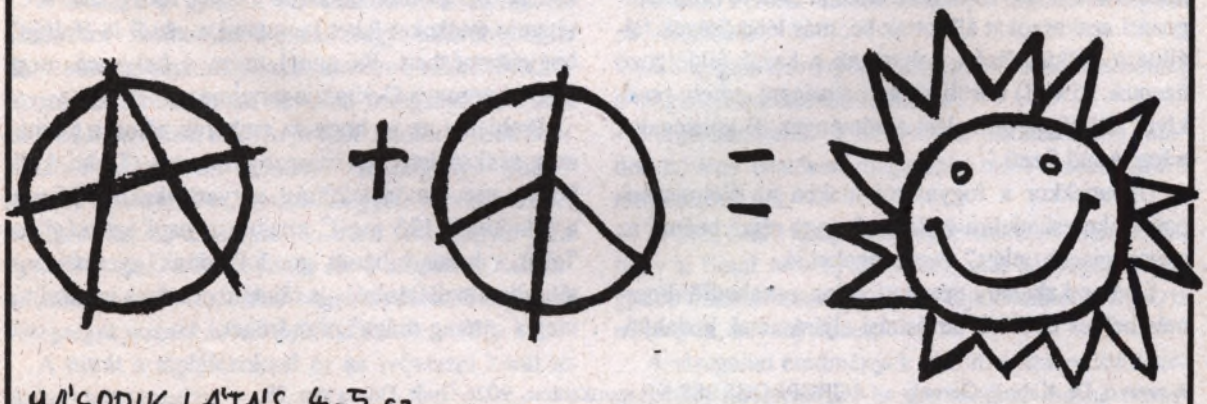

HA'SODIK LA'TA'S 4.-5. sz.

Kalmár Gergely

TAKARGATOTT ZÖLDSÉGEINK

A „MÉREG-DRÁGA" PRIMŐRÖK

Veszélyes kór terjedése tapasztalható a „fóliázó" termelők körében, a Contegitus Dementias, azaz az Értelmi Leépülés. Okai ismeretlenek, mi most ezen írással próbálkozunk megállítani a kór kérlelhetetlen terjedését.

„Fóliázás" alatt az üveg és fólia alatti zöldségtermesztést értjük, amit a szakma „takart termesztésnek" nevez (T.T.).

Úgy tűnik, hogy a fogyasztó szinte minden árat hajlandó megadni azért a lehetőségért, hogy évszaktól függetlenül az asztalára kerüljenek a vitamint ígérő primőrök. Ennek a piaci igénynek a biztonságos kielégítésére Európa változatos ökológiai tényezői között sok növénynél csak a takart termesztés jöhet szóba.

A „fóliázás" elterjedését további tényezők is elősegítették. Ezek egyike, hogy a szabadföldi termesztést úgy korszerűsítették az elmúlt évtizedek növénynemesítői és termesztői, hogy a kialakított fajtasorok, termesztési technológiák igen rövid betakarítási időtartamot eredményeztek. Ugyanígy a termést feldolgozó üzemek tervezői, beruházói is csak rövid feldolgozási szakaszokat állítottak be, más lehetőségek felállítása nélkül. Ezért dolgoznak a hazai feldolgozó üzemek 25% (!) körüli kihasználtsággal, amely rendkívül költséges termelést eredményez. E költségeket a fogyasztó fizeti.

Ugyanakkor a fogyasztói árakba az élelmiszeripari és kereskedelmi vállalatok nagy része beépíti az export piacon „elért" veszteségeket is.

Szakmai akadály nem lett volna a szabadföldi termés helyes tárolási, tartósítási eljárásainak kialakítására, de mivel ezek elmaradtak, részleges pótlásukra a nyugat utánzásaként kialakult egy *energia-műtrágya növényvédőszer központú* magyar primőr termelés.

VITAMIN GONDOK

A szabadföldi fajták nem alkalmasak „fóliázásra". A primőr növényfajták ugyanakkor a szabadban már csak okkal-móddal állják meg helyüket: marad a takart termesztés. A primőrök új fajtasorokat igényelnek, ezek nemesítése, vetőmagtermesztése általában külföldön történik. Ezért azok a hazai szabadföldi fajták, amelyek kiváló beltartalmi minőséget adtak, fokozatosan eltűntek. A régi fajták elmaradásával természetesen megszűnt a beltartalomra való törekvés a nemesítésben és termesztésben. Vegyük példának a zöldpaprikát. Szent-Györgyi idejében még 180 mg/100 g C-vitamin tartalommal számoltak. A mai primőr fajtáknál 20 mg/100 g körüli C-vitamin értékeket lehet kimutatni a víztől is „felfújt" bogyótermésben. Ez annyi, mint a helyesen megfőzött burgonya C-vitamin tartalma.

Probléma az is, hogy az emberek zöme a C-vitamin szükségletet is rosszul értelmezi. Tudni kell, hogy a csecsemőnek 20 mg, a gyermekeknek 25 mg, a felnőttnek 125 mg C-vitamin a napi szükséglete. Tehát sokszor hibásan gondolkodunk gyermekeink téli vitaminellátásáról – s rájuk hivatkozva vásároljuk meg a „méreg-drága" primőröket.

A szerző, Dr. Kalmár Gergely az AGROPROGRESS Kft munkatársa. 9026 Győr, Dózsa rkp. 39.

ENERGIA – PAZARLÁS

A primőrök drágaságában az állandóan növekvő termesztési költségek is szerepelnek. Ennek ellenére a termelők-fogyasztók nemigen törődnek a költségekkel – kiemelten az energiával.

A szántóföldi zöldségtermesztésnél 1 betakarított energia egységre a termesztő 30-40 energia egységet használ fel a napfény energiáján kívül (gép, műtrágya, növényvédőszer stb).

A takart termelésnél a termelő százas nagyságrendben (gyakran 500 energia egység felett) használ fel energiát a termékben megtestesülő 1 energia egységhez.

A költséges termesztés csak „szuper" terméseredményekkel kompenzálható.

A termésmennyiség hajszolása és a minőségnek csupán a primőr küllemére való korlátozása a „fóliázók" jól irányított, tudatos vagy esetenként jóhiszemű szabálytalanságához vezet a növénytáplálás és védelem terén.

Fólia alatt mind a tápanyagutánpótlás, mind a növényvédelem kiemelten fontossá válik. A műtrágyák, szervestrágyák és növényvédőszerek helytelen alkalmazása fokozott veszélyt jelentenek a fogyasztók számára, ugyanis e termesztés sajátosságai szerint a termésben a nitrát felhalmozódik és a növényvédőszer-maradványok, bomlástermékek (reziduálok) nagy mennyiségben megjelennek.

NITRÁT FELHALMOZÓDÁS

A FAO/WHO az embereknél a huzamosabb időn át megengedhető nitrátfelvételt 0-0,5 mg $NaNO_3$/testsúly kg-ban állapította meg. A 6 hónapnál fiatalabb csecsemő napi minimális felvételi értékét nem lehet biztonságosan megadni.

A nitrát nagyobb koncentrációban a (methemoglobinemia) „kék csecsemők" betegséget okozza.

A nitrát a Clostridium és más baktériumok jelenlétében nitritté redukálódik.

A nitritek a gyomor-bél traktusban a primer és szekunder aminokkal kémiai vagy mikrobiológiai úton nitroaminná alakulnak, amelyek rákkeltőek, de okozói az elbutulásnak nevezett betegségcsoportnak is. *(Tehát ha eszem öt deka primőr salátát a vasárnapi ebédhez, akkor nem ajánlatos szerdáig egy „falat" nitrátot sem nyelnem, sem zöldséggel, sem ivóvízzel... Na igen, de mit csináljak, ha azon 900 magyar falu egyikében élek, ahol az ivóvíz eleve többszörös nitráttal szennyezett? Nos, akkor szaporán butulok és furcsa betegségek visznek korán a föld alá. – A szerk.)*

A nitrát a táplálékokkal és az ivóvízzel kerül az emberi szervezetbe.

A nitrátfelhalmozódást vizsgálva a T.T.-nél két nitrogén-ciklust kell elkülönítenünk:

– talajok nitrogén körforgalma,

– növényen belüli nitrogén-forgalom.

A magyar T.T. nagy adagú szervestrágyára van alapozva. A szervesanyagok oxidálódásuk folyamán széndioxidot, nitrogént, nitrogéndioxidot (légneműek) és nitrátot szabadítanak fel (talajoldat).

Így a túlzó szervestrágyázással létrejön egy fokozott nitrát-terhelés. Ugyanígy az NH_4^+, NO_3^- és karbamid műtrágyák túlzott adagolásával is kialakulhat nitrátterhelés a talajokban. Az NH_4^+ és karbamid megfelelő nedvesség és hőmérséklet mellett hetek alatt nitráttá alakul.

Végül is a „fóliázás" esetében a talajok nitrát-terhelése nagy. A növényen belüli nitrát felhalmozódásról annyit kell tudni, hogy egy növényi szervezet csak akkor tudja a nitrát nitrogénjét beépíteni, ha az redukálva van. A nitrát-felhalmozódás a növényeken tehát a nitrogén-autotrofiát biztosító nitrát-redukció elmaradásából származik és ez biokémiai okokra vezethető vissza. Mind a szabadföldi, mind a T.T.-nél az intenzifikálás miatt túlzott tápanyagmennyiségek kerülnek kijuttatásra. A fő probléma a nitrogénműtrágyák helytelen használata.

A nitrátok felvétele intenzív: a termelő az ehhez szükséges vízmennyiséget és hőmérsékletet biztosítja. A nitráttartalom növényrészekben történő felhalmozódása az alábbi okokra vezethető vissza:

1.) – egyes zöldségfajok kifejezetten nitrátgyűjtők (fejessaláta, spenót, káposztafélék, sárgarépa stb.)
2.) – fajta kérdés (kevésbé vizsgált)
3.) – intenzív műtrágyázás, nagy mennyiségek szakaszos adagolása
4.) – nem megfelelő tápanyagarányok
5.) – nem megfelelő talaj-élet
6.) – fényszegény viszonyok
7.) – mikroelem hiányok
8.) – öntözővizek magas nitráttartalma

Ezek után szükségesnek látszik néhány mérés ismertetése (1. sz. táblázat).

Uresch Ferenc méréseredményei elgondolkoztatóak, riasztóak.

A vizsgált növények többségénél a nitráttartalom a megengedett értékek felett van.

A „fóliázóknál" a termények nitráttartalma minden növény esetében magasabb, mint a szabadföldi termesztéseknél.

A hagyma vizsgálata egyértelműen kimutatja, hogy a fiatal növények (újhagyma) lényegesen nagyobb nitráttartalmúak, mint a fejlődésüket befejezett növények, növényrészek.

A vizsgálati eredmények szerint a szabadföldi termesztésű növényeknél is sok esetben magas nitrát-

1. táblázat
Zöldségfélék friss tömegre vonatkoztatott nitráttartalma KNO_3 mg/kg (Uresch, 1988) (szóbeli közlés)

Termék		Értékek Átlag	Alsó	Felső	Mérések száma
Fejessaláta	Sz.f.*	1870	1200	2200	30
	T.T.**	2470	1860	4200	20
Káposzta	Sz.f.	260	110	405	30
	T.T.	460	410	485	5
Kelkáposzta	Sz.f.	110	101	115	30
	T.T.	370	310	605	5
Karalábé	Sz.f.	1233	360	2695	30
	T.T.	2500	900	4585	5
Retek	Sz.f.	1630	800	1965	20
	T.T.	2680	1800	2987	10
Sárgarépa	Sz.f.	256	196	290	20
	T.T.	670	320	1200	10
Spenót	Sz.f. őszi	565	420	720	30
	Sz.f. tavaszi	619	458	890	60
Földieper	Sz.f.	19	17	26	5
	T.T.	103	88	156	5
Hagyma	új	490	420	614	5
	száraz	30	21	36	5
Paprika	Sz.f.	40	20	56	5
	T.T.	120	100	136	5
Paradicsom	Sz.f.	20	15	25	5
	T.T.	130	120	160	5
Uborka	Sz.f.	69	60	75	10
	T.T.	299	258	326	5

Megjegyzés: * – Sz.f. = szabadföldi. ** – T.T. = fóliasátras vagy üveg alatti termesztés.

szint tapasztalható, melyek egyértelműen mutatják, hogy a szabadföldi termesztés esetén is új termesztéstechnológiákat kell alkalmazni.

A szabadföldi termesztésű növényeknél a nitráttartalom csökkentésére új megoldások kerültek kidolgozásra Európában, így hazánkban is. E módszerek elterjedését akadályozza a fogyasztók igénytelenségén, a termelők-feldolgozók tenni nem akarásán alapuló hibás élelmiszerkereskedelem.

Mégis a szabadföldi termesztésű növények fogyasztásával némileg csökkenthetjük a szervezetünkbe kerülő nitrátok mennyiségét.

Ugyanakkor tudnunk kell, hogy vitaminforrásként, pótlásként, az érett gyümölcsök is kiválóak, melyek nitráttartalma a zöldségfélékhez viszonyítva rendkívül alacsony.

A cseresznye, meggy, szilvafélék nitráttartalma elhanyagolható (0-15 mg/kg), de a málna (20 mg/kg), szőlő (25 mg/kg) és almafélék (60-90 mg/kg) nitráttartalma sem jelentős.

SZERMARADVÁNYOK

A „fóliázásnál" jelentkező másik problémakör a növényvédőszerek helytelen használatából adódik. Helytelennek azért nevezzük, mert a T.T.-nél lenne megvalósítható legjobban a biológiai növényvédelem – és ezt mégis elhagyják a termelők –, inkább a kémiai növényvédelmet választva.

A „szabadon" választott kémiai növényvédelem a „fóliázó" kistermelőknél furcsa módon valósul meg: szedem – permetezem – szedem... gyakorlat szokásos, minfenféle követelményrendszert mellőzve. Az itt alkalmazott kezeléseknél marad el legjobban a fogyasztók egészségének védelme.

A termelők a növényvédelmi anyagok és eszköztár segítségével próbálják megoldani az ökológiai növénytáplálási hiányosságokat. Jelentős a „preventívként" feleslegesen alkalmazott kémiai anyagok száma, s nem mellékes a túladagolás. Gyakorta alkalmazzák a termelők az engedélyezési előírásoknak ellentmondó növényvédelmet.

Növényvédelmi ismeretek hiányában a növényvédőszerek túladagolása jelent különösen nagy veszélyt: a dupla dózis nem kétszeres lebomlási időt jelent, hanem sokszor lényegesen többet.

Találkozni 100-szoros túladagolással is!

AJÁNLÁSAIM A FOGYASZTÓKHOZ, ZÖLDSÉGTERMESZTŐKHÖZ

- A primőrök fogyasztását drasztikusan csökkenteni kell. Amennyiben a későbbi mérések eredményei is hasonlóak az eddigiekhez, úgy meg kell tiltani a primőrök piacra történő termelését.
- Az élelmiszerek nitráttartalmának egyéni (termelői, fogyasztói) mérési lehetőségét meg kell teremteni (ld. SZU, Nyugat-Európa).
- Új zöldségtermesztési eljárások alkalmazása szükséges (kiadványok).
- A korszerű zöldségtárolási megoldások alkalmazásával a legtöbb zöldségnövény 6-9 hónapig tárolható, a frissességéből nem veszítve. Így a téli hónapok zöldségellátását jobban is megoldhatnánk.
- A szabadföldi termesztésű zöldségek fogyasztását ajánlatos növelni.
- Az egészséges táplálkozás kialakítása miatt nagyobb súlyt kell fektetni a gyümölcsök termesztésére, tárolására, fogyasztására: a cseresznye, meggy, szilva, kajszi, barack, bogyósok, szőlő, körte, alma sorrendjében.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton fejezem ki köszönetemet dr. Uresch Ferencnek, hogy a dolgozat elkészítésében segítségemre volt.

Hegedűs Miklós rajza

Daniel E. Koshland, Jr.: A piszkos levegő törvény

Vita, sőt csata van akörül, hogy milyen pelenkát használjanak: pamutot vagy eldobhatót? Az utóbbiból évente 18 milliárd darab kerül a szemétbe, s ezek alkotják a szilárd hulladék 24%-át. A pamutpelenka a hulladékban ennek századrészét teszi ki csupán, de a mosáshoz sok forró víz és mosószer kell, ehhez pedig energia. Ha a hivatalos pelenka-szolgáltatást beleszámítjuk, akkor benzin kell a szállításhoz, s még légszennyezés is hozzáadódik a számlához. Így háromszor akkora a tüzelőfelhasználás és 9-szer akkora a légszennyezés, mint az eldobható pelenkánál. A pamuttermelésnél növényvédőszereket is használnak, s az eldobható pelenka hatalmas segítséget jelent a szülőknek. A továbbiakban a szerző arról elmélkedik, hogy a két pamutpelenkát nehéz rögzíteni a biztosítótűvel, s közben megszúrhatjuk azokkal a kezünket. Ez nincsen a papírpelenkánál. Ennyit vitatkoznak ezen. Jóval többet, mint más kérdéseken. Lehetne pl. azon, hogy ne legyen sokféle, csupán 1-2 fajta üvegflaska, amelyek újraforgalmazása egyszerűbb lenne. Vagy: ha a boltos felszámítaná a műanyag-zacskó árát, akkor mindenki otthonról hozná magával a sokszor használható textil-szatyrot. Lehetne vizsgálni azt is, hogy a sávosítás révén hogyan lehetne segíteni a tömegközlekedésen. (Gondolom: busz-sávról van szó).

Vannak, akik jobban szeretik az ózon szagát, mint a koszos pelenkáét. Ha ez a kérdés a Piszkos Levegő Törvény tárgyalása során a kongresszus elé kerül, akkor az eldobható pelenka ott is dühös vitát fog kiváltani.

(SCIENCE 1990. szeptember 28.)

ÉS

Peter Bunyard: Uránium: Hagyjuk a földben!

Pontos számítások, s az ismert tény: az előszedett U energiájának 1%-át használjuk fel a reaktorokban. Vitába száll Nigel Holloway cikkével (Atom, 1990. június) – amely szerint a nukleáris erőmű igen természetes és finom valami. Példák az Atom szörnyűségeiről: Estonia, Sillimae, U-bánya és dúsító, amit már leállítottak, miután a gyerekek 10%-a megkopaszodott, 30%-uknak bőrbetegségeik vannak, s 60-szoros radonszintek. India – Jaqugoda, egy U-bányánál torzszülöttek, rák, idegi rendellenességek. Csehszlovákiai U-üzem s bányák tüdőrákos áldozatairól. SZU.: 220 falvat ürítettek ki Csernobil miatt, 600 településen rendszeres sugármentesítés szükséges, 10 000 km² területen magas a Cs-137, a gyerekkori leukémia megnőtt, a Vetka-területen a rákhalálozás 70%-kal nőtt, stb. NINCS BIZTOS ADAT! Lehet érvelni úgy is, hogy az U-nak vitális feladata van – mint radioaktív hőforrásnak – a sziklák gigantikus reciklációja és a bolygó regenerációja során. Ott kell hagyni a földben, nem kivonni onnan – a természetes folyamatok során igen kevés képes csak kijutni onnan.

(THE ECOLOGIST 1990. szept.-okt.)

Pettkó-Szandtner A.: Szakmánk rákfenéje a vadász lobby

A híres Gemenci Állami Erdő- és Vadgazdaság területén az ütemterv szerint fenntartható szarvaslétszám 446 db, de a különleges vadászati érdekek miatt takarmányozással fenntartható 1888 db. Ennek ellenére a légi számlálás szerint 5900 szarvas él a területen. E vadlétszám a mezőgazdaságban évi 15 millió Ft kárt okoz, további 15 millióba kerül az erdősítéseket védő kerítések építése. Az erdőkben okozott tényleges károk gyakorlatilag számbavehetetlenek. „Ne tűrjük, hogy a vadász lobby immár a természetvédelem és állatvédelem álarcában folytassa utóvédharcát, önös érdekét közérdeknek tüntetve fel!"

(AZ ERDŐ 1990. 5.)

A „Computer-Aided Management of Emergency Operations" (CAMEO) elnevezésű számítógépes programról tudósít a RECECE (Regionális Központ) körlevele. A program révén *tájékozódni lehet 3500 veszélyes vegyi anyagról*, fizikai-vegyi tulajdonságaikról, hogy miként kell ellenük védekezni szerencsétlenség esetén, az orvosi teendőkről, hogy miként terjednek a környezetben, a levegőben stb. stb. A CAMEO-t jól hasznosíthatják a tűzoltók, a rendőrség, környezeti és polgári védelmi alakulatok, egyetemek, nem-kormányzati csoportok. Elősegíti a veszélyes vegyszerek ellenőrzését, hogy azok ne juthassanak a környezetbe, választ ad arról, hogy egyes ipari tevékenységek mekkora kockázatot jelentenek a lakosság számára.

A CAMEO iránt érdeklődők forduljanak a Regionális Környezeti Központhoz (Budapest, Miklós tér 1. Tel: 168-6284, 168-8685, 168-9463).

Pi.

Kelet-Berlinben egy tervet vázoltak fel arra, hogy helyreállítsák azt, ami még megmaradt a természetből.

Lipcse lakosságának 92,6%-a szenved SO_2-okozta, 87,5% a por által okozott egészség-károsodásban. Berlinben nincsen ipar, ott alacsonyabbak ezek az értékek, kb. 40% körül vannak. Többek szerint a légszennyezés elleni küzdelemnek van elsőbbsége, mások a vízek szennyezettségét vélik a legnagyobb gondnak. Igen szűkös az NDK vízmérlege (1085 m^3/fő/év). A folyóvizeknek a szokásos technológiával csupán 20%-a tehető ihatóvá, s igen bonyolult és költséges technológiával további 35%; 45% pedig sehogy. K+Ny Berlin szennyvizének 2/3 része közvetlenül megy a folyókba és a csatornákba, minimális kezelés után. Öt modern szennyvíztisztítót építettek, amelyekben kombinálják az aerob és az anaerob baktériumok működését, s kivonják a foszfát-túlsúlyt. A technológia korszerű. Ez azonban csak Berlinben van, az országban másutt sehol.

Az ország elektromos áramának 90%-át barna szén elégetésével állítják elő, ami 1988-ban 6 millió t SO_2-t és több mint 2 millió tonna port eredményezett. Egy főre számolva az NDK a világon a legnagyobb energiafogyasztó az E.Á. és Kanada mögött.

Az ipar sokféle légszennyezésért felelős: klór, alumínium-olvasztók, olajfinomítók stb. Az NSZK Környezetvédelmi Minisztériuma 1 milliárd márkát (600 m USD) tartalékol a következő 4 évre az ipar korszerűsítésére és a kibocsátások csökkentésére.

A négy szovjet építésű atomreaktor közül kettőt — biztonsági okok miatt, nyugati nyomásra — bezártak. Új atomerőmű építése jelenleg nem jön szóba.

Miközben várják az új technológiákat, beruházásokat — a legrosszabb gyárakat bezárták (egy alumíniumüzemet, egy viszkózagyárat, egy réz- és egy ezüstfinomítót), s még továbbiakat is be fognak zárni. Emiatt eleve csökken az energiafelhasználás, idén a tavalyi 300 millió t lignit helyett csak 200 milliót fognak elégetni.

Kocsi-kérdés: ma 5 lakosra jut egy kocsi (az NSZK-ban 2-re, az E.Á.-ban 1.5-re). Használt kocsikat fognak behozni az NSZK-ból, ezek a jelenleginél kevésbé lesznek szennyezők, de több gondot okoznak, mint amennyit megoldanak. Pl. az NO_x-kibocsátásuk magasabb, mint amennyi a jelenlegi keleti kocsiké.

(SCIENCE, 1990. április 20.)

AZ ÖKOSZOLGÁLAT HÍREI-AKCIÓI:

A Youth and Environment Europe, azaz YEE „Boat Tour Project Danube 1991" néven, július-augusztusban akciót szervez. A kezdeményezők a saját maguk építette hajóval utaznak végig a Dunán. Útközben vízminőségi és más méréseket végeznek. A kikötések helyén utcaszínház előadásokat, filmvetítéseket, demonstrációkat szeretnének szervezni. Elsősorban a Duna mentén dolgozó csoportok bekapcsolódására számítanak. Érdeklődőket Krolopp András vár.

(Cím: YEE Oude gracht 42. NL-3511, Utrecht, tel. és fax: 31(0) 30311537)

Egy vizsgálat szerint egy amerikai erőmű közelében több a leukémia.

Massachusetts állam egészségügyi minisztériumának 3 éves vizsgálata szerint 1978 és 83 között a Boston Edison Pilgrim reaktor 10 mérföldes körzetében élő és dolgozó felnőtteknél négyszer akkora a leukémia-előfordulás, mint az egyebütt élőknél. A reaktor túllépte az EPA határértékét (25 millirem/év), de a Nukleáris Szabályozás 500 mremes értékén belül volt a kibocsátása.

(THE NUCLEAR MONITOR (US) 1990. okt. 22.)

Atombotrány az USA-ban

A Washington államban lévő Hanford atomfegyvergyárból 1944-től 1955-ig 530 000 Ci radioaktivitású jódot engedtek a levegőbe, ez 9 évre széthúzva – csaknem annyi, mint a Csernobilban kikerült radioaktivitás. (Nekem valahogy 11 év jön ki, de a cikkben 9 van – Panka). A környéken élő emberek 36 000 röntgenvizsgálatnak megfelelő sugáradagot kaptak. A következő mények orvosi értékelése még hátra van, pl. az adott időszakban itt született kb. 20 000 személy vizsgálata, de az a tanulság máris levonható, hogy az amerikaiak nem sokkal körültekintőbbek a szovjeteknél.

(ÉLET ÉS TUDOMÁNY 1990. XII. 14

GAIA Sajtószemle

Tóth Csaba

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS A MAI SZELLEMI IRÁNYOKRÓL

„A megismerésnél és a tudásnál, a tudomány és kultúra területén felhasznált gondolkodás szellemi erő, amely arra kényszerül, hogy reálisnak gondoljon és érvényessé tegyen mindent önmagán kívül, mintha Ő maga nem volna része a valóság folyamatának, amelynek pedig nevet és formát ad (...) Az embernek nincs birtokában az az erő, amellyel civilizációját építi."

(M. Scaligero)

Tanulmányomban nem az egyes szellemi irányzatok köré szerveződő közösségek és társaságok ismertetésével, hanem a szellemi életünket többé-kevésbé átható, illetve áthatandó háttérerők, tendenciák általam fontosnak tartott jellegzetességével foglalkozom, és ezzel is csupán dióhéjban. Annál is inkább, mert számtalan csoportosulás létezik, melyek nagyon hasonló célokkal léptek fel, ami sok tekintetben mai helyzetünkből és ennek követelményeiből fakad.

A hazai szellemi élet irányzatai közül tulajdonképp egyik sem egészen új. Mint tudjuk, az alapvetőbbek jelen voltak már és hatottak a szellemi szabadság korlátozásának elmúlt évtizedeiben is, és sok újabb kezdeményezés e korábbiakra jellemző mentalitással született meg (úm. hagyomány-ápoló, zöld mozgalmak, történelmi, filozófiai, szociológiai stb. műhelyek).

Az, hogy mai szembenállásaik, hol élesebben, hol burkoltabban a szellemi-kulturális életen kívül a politikai téren is érvényesülnek, ez egy mélyebb, szintetizáló bepillantást is szükségessé tesz annak érdekében, hogy átjárhatóvá tegyük ezeket az ellentéteket, és eleven, nem doktrinér módon hidat képezzünk „hagyományőrzés" és „modernizmus", és egyben múlt és jelen, de legfőképp jelen és jövő között. Hiszen, ha nem az ember vagy a társadalom valóságát nézzük – az Egészt –, hanem absztrakt ideológiákat, akkor bizony nem csodálkozhatunk azon, ha elrekesztjük magunkat mind önmagunk, mind egymás értése, a kedvező megoldások megtalálása elől.

Tíz év van vissza a XXI. század beköszöntéig és a jövő már jó ideje hallatja szavát: ha minden kötél szakad, végre sikerülnie kell Kelet-Európában is a század nagy vajúdásának, az autonóm, felelős emberből kiinduló társadalmi-környezeti struktúrák, a szabad szellemi élet, a jogegyenlőség és, a testvériesség fejlődésképes csíráját is magában hordó, szociális piacgazdaság megteremtésének. A külső változások azonban csakis akkor lesznek mélyrehatóak, ha valóban szabad gondolkodásból, megfelelő szociális és jogérzékenységből származnak: sémák alkalmazása helyett, helyzetünk mély megértéséhez új szellemi forrásokat kell megnyitnunk magunkban, morális és megismerő karakterünk általános megerősítésére kell törekednünk a mindennapi életben.

A valóságot harmonikusan alakítani, ahhoz igazodni képes gondolkodás kézbevétele érdekében nem téveszthetjük szem elől, hogy tudatos lényünkben közvetlenül észrevehetően, egy olyan szellemi erő működik, amely által bármit gondolni vagyunk képesek, mert ugyanaz az erő van jelen bennünk, mint

amely a világot is fölépíti. Ezen alaperő által az ember időről-időre egyre újabb megoldások lehetőségét, egyre átfogóbban igaz eszméket ismerhet föl. Ez a tudati erő, a tudat alkotóeleme az, amely képessé tesz arra, hogy figyelmünket tetszőleges mélységben fordítsuk bármilyen tárgyra, témára, sőt, éppen annak észlelésére, hogy – mivel mindez lehetséges – a tudatnak, a gondolkodásnak alapjában véve tárgynélküli, szabad, bármiféle fizikai-testi támasztól független folyamatokból kell származnia. Látszólag paradox módon azonban, a tudat ilyen függetlenségéről konkrét, tudatos tapasztalatot kell szereznünk, hogy ez a függetlenség valóban meglegyen, hogy ténylegesen bekapcsolódjunk a szabadság áramába. Mert mindaddig, amíg átvilágítatlanul, csupán dialektikus formában állunk szemben a világgal és képzeteink, fogalmaink világával, addig nem vagyunk, pontosabban nem mi vagyunk, az alanyai sem gondolatainknak, sem cselekedeteinknek. Addig a szabadság az „ego" és az ösztönök elszabadulása lesz, és megtörténhet, hogy lényegében az embertől idegen erők által megszállottan, néha még magasztosnak is tűnő, de a valósággal nem, vagy csak részben, ill. hipotetikus módon érintkező, már-megformált eszmék és érzések vak ismétlésében véljük „látni" az emberi fejlődés útjait.

Ahhoz, hogy az ember új, valódi tartalommal élje át az őt körülvevő szociális és természeti környezetet, fel kell fedeznie, hogy – saját lustaságával együtt – ezt az átélést hogyan akadályozzák meg az embert szellemiségétől és moralitásától raffinált módon megfosztó eszmék, legyenek akár materialista vagy spiritualista tartalmúak, amelyek az emberi gondolkodás lehetőségeinek körén kívüli – anyagi vagy transzcendens – valóságokra vezetik vissza az ember lényegét, s ezzel az embert mesterségesen egy dialektikus viszonyhoz kötve elzárják attól, hogy lényének igazi forrására ébredjen és így önmagával eggyéváltan tevékenykedjék. Az ilyen naiv-ösztönös populáris, vagy a nem kevésbé naiv, de tudományos-racionális fokra emelkedett nézeteknek meg volt a szerepük, azonban már rég nem elégítik ki az ember igényeit, és minél görcsösebben ragaszkodnak hozzájuk, annál inkább látszik, milyen kevéssé alkalmasak ezek az élettelen konstrukciók. Az individuális, családi és társadalmi anomáliák, ma már többszörös áttétellel nagyrészt ezen felismerés hiányán alapszanak.

Pusztán a hagyományos minták alkalmazásával helyreállítani ezeket az alapjában tudati anomáliákat azért kétséges, mert e minták felfogásmódjukban ösztönösen működtetik az ember jótékony átszellemítését akadályozó, egy réges-régi lelki konstitúciót mindenáron és újult erővel konzerválni akaró agnosztikus, testvérietlen, vagy szűkkeblűen „testvéries" és tekintélyelvű tendenciákat, s így az élet és a szellem egységre törekvése ellen ható erőket juttatják szóhoz. A föld, a természet, az érzés, a rassz, a család, a hagyomány kötelékei, a bennük való szeretetteljes létezés a lélek melegségigényének forrása lehet. De az igazán éltető meleg, amihez fény is társul, a gondolkodásban fedezhető fel, amelyet olyan helyzetbe hozunk, hogy az érzékleti tapasztalaton túl is megtartsa folytonosságát. A hétköznapi racionalitás, amellyel kapcsolatban egyszerre él bennünk bizonyos vonzódás és averzió, azért „hideg", mert valójában nem találkozik a dolgokban – amiket gondol – a bennük áramló léttel, hanem csak azzal az absztrakt képzettel, amivé teszi őket. Kinek-kinek benső, általában komplementer igénye szerint alakult ki a tudat újkori dialektikusságából a „humán" vagy a „reál" beállítottság, a vallásos-művészi vagy a tudományos attitűd, az érző-lélek és az értelmi lélek egymásnak feszülése és fokozatos egymástól távolodása. De a léleknek végre már találkoznia kell azzal az átfogó, teljes léttel, ami őt magát és a világot is élteti, túl ideológiai vitákon, a dialektikus tudat által megrontott ego önzésének számtalan területén, politika, vallás, tudomány felekezeteinek és szektáinak megosztottságán. Egyrészt a gondolkodást át kell élnünk, másrészt az érzésbe értést kell vinnünk, hogy közreműködhessünk a testtől, vagyis tudattartalmaktól függetlenedni is tudó emberi élet küszöbön álló megszületésében. Ez valóban következetes gondolkodást, tudatos gyakorlást kíván, azaz, az ébrenléti tudatnál magasabb, egészségesebb tudatállapot kialakítása érdekében új technikák, a koncentráció és a meditáció elsajátítását, a „gyakorlat teszi a mestert" régi igazsága szerint.

Mindezzel összefüggésben a mélyebb értelemben vett szellemi életben látni egy irányt, amely viszonylag hamar kiszélesítheti a hatását: –, nevezetesen a *mechanikus* materialista gondolkodás impulzusa *„organikus"* materializmusnak nevezhető gondolatformákban születik újjá, ennek tudományos-technikai orientációjával szemben –, ami többek között megnyilvánul egy ún. „szerves" műveltség, mint belső önállóságot pótló tradicionalizmus keresésében, féltudatos kultiválásában. Azt is mondhatnánk, hogy bizonyos értelemben a ma uralkodó, az ásványi folyamatokra jellemző gondolkodásból (absztrakt materialista racionalizmus) egy vegetatív-animális tudatforma van kialakulóban. Vagyis, a köztudatba a tudományból már régóta átszivárgó mechanikus materialista ember- és világszemlélet – amely nemmechanikus korában még teljesen jogosultan, de akkor is csupán a világ és az ember fizikai mivoltára fordította az elfogulatlan, érdektől ment' megfigyelést és gondolkodást – a létrejött technikai civilizáció, ill. pusztító „áldásai" révén most arra kényszeríti az embert, hogy ún. „szerves", „természetes",

„hagyományos", de lényegében nem az emberhez tartozó, retrográd erők hatásának adja át magát – mivel nem a természetben és az emberben működő szellemi reális megismerését, hanem gondolkodási, érzésbeli szokásokat, a régi látás, életfölfogás maradványait helyezi előtérbe. Ez azért alakulhat így, mert mind a technikai civilizációt felépítő materialista gondolkodás, mind az ezt elutasító ún. „organikus" materializmus, nemkülönben a hagyományos szellemiség dogmatizmusa, kivétel nélkül abból fakad, hogy a mai emberben szinte kizárólagos érvényre jutó fizikai tapasztalás és az ezen alapuló racionális, de az ettől gyakran álszent módon elforduló misztikus-tradicionális lelkiség is nagyrészt a testben lezajló folyamatokhoz kötődött. Ezek a testi-természeti folyamatok viszont, ha a szellemi megismeréssel nem választjuk le magunkat róluk, arra fejtenek ki hatást, hogy megmerevítsék, megsemmisítsék az emberi szellemet, öntudatlanságba, szolgaságba süllyesszék és tartsák az embert továbbra is.

Ez a mélyebb oka annak, hogy *mindenütt* lényegében agnosztikus, naiv materialista véleményeket hallunk, ha az ember lényegéről esik szó (ú.m. az ember isten, a náció vagy az anyagi lét által eleve meghatározott, a gondolkodást az agy hozza létre, az ember a legmagasabbrendű állat etc.), ez az oka annak, ha kölcsönvéve a természet – tudatban pusztító – erejét lerombolják a természetet és vele együtt az embert, vagy ha az ember lényegi, és a Földön csak általa hordozott szellemi mivoltát elfedve istenítik a hagyományokat, a tudományt, a technikát vagy a természeti életet, vagyis mindazt, ami a tudat tartalmává tehető, de ami nem a tudat életadó principiuma. És ennek sem istenítésre van szüksége, hanem hogy megismerjék, hogy végre észrevegyük. Az ezeken a területeken gyakran észlelhető fanatizmus is abból fakad, hogy a hívők, a spiritualisták is lényegében materialisták, mert bár hisznek valamiféle természetfelettiben, mégsem rendelkeznek egy olyan gondolkodással, amely valóban függetlenítette magát a természettől, az érzékleti-testi tudattól. Ez a kötöttség a tudattartalomhoz való ragaszkodásban vetül ki.

Mint utaltunk rá, a testi folyamatokhoz kötött gondolkodás, ha gyakorlással megerősítjük, eloldódik kötelékeiből és magasabb életéből meríthet. Ebben van a kulcsa helyzetünk megjavításának, az ember és a Föld világméretű válságából kivezető út meglelésének, amely minthogy az emberben élő érzékfeletti reális megismeréséhez vezet, keresztény hagyományunk beteljesítését, élő továbbáradását eredményezheti minden ember számára, legyenek akár ateisták – feltéve, ha következetesek. Ha azok, akik erre különösen fogékonyak, megvalósítanák, majd egyre szélesebb körben képviselnék a *gyakorlati* gondolkodás érzékfeletti alapjaihoz vezető útjára vonatkozó új képzetalkotást, akkor Magyarországon, talán a Nyugat számára is példaadóan, elkerülhetnénk az inadekvát, egyoldalúan karrier-, pénz-, szex-, komfort-, és fogyasztás-orientált magatartás-sémák átvételét, vagy a régi ember, a rendi reflexek, nosztalgiák látszatéletre való feltámasztását, ami valójában mind az emberalattinak a tudatot elárasztó bebocsátása lenne.

Azokat az erőket, amelyek különböző nézetek kialakítására, majd ezekből kiinduló cselekvésre ösztönöznek, alaposan meg kellene ismernünk, mielőtt teljesen magunkénak tekintjük őket, különösen, ha ezek a közéletben is szerepelni kívánnak, mert könnyen előfordulhat, hogy még a legfennköltebb, legmodernebb eszme is, mivel csak eszme marad, rombolóvá, vagy legalábbis valóságnélkülivé válhat. Nagyon fontos, hogy végre szabaddá vált útjainkon bensőleg is szabadon, nem eszmék és érzelmek, vagy a külső élet által terrorizáltan, és beletörődve, kötelezőnek ismerve el ezt a gyakran kifinomult külső vagy belső terrort magunkon, hanem szellemileg is továbbfejlesztően tevékenykedhessünk az emberért, egymásért, a magyar és az egész Földért. Úgy, mint egy növény, amely virágját természetszerűleg a fény és nem saját gyökerei felé bontja ki.

1990. szeptember

Megjelent az

ESÉLY

1991/1-es száma

(NONPROFIT különszám)

A tartalomból:

Hegyesi Gábor: Integrációs modellek és nonprofit szektor

Kuti Éva-Marschall Miklós: A nonprofit szektor fogalma

Bíró András: A civil társadalom felé (Az Autonómia Alapítványról)

Rudolf Steiner

A BELSŐ KONCENTRÁCIÓRÓL

(RÉSZLET „AZ EMBER REJTÉLYÉRŐL" CÍMŰ MŰBŐL)

„Benső, tudati megerősödése révén, az ember kiemelkedhet a hétköznapi tudat állapotából, miközben hasonló élménye lesz, mint amikor az álmodásból az éber képzetalkotásba megy át. Aki az álmodásból az ébrenlétbe lép, tapasztalhatja, hogyan hatol be a képzetek egymásutánjába az akarat, míg az álomban akarásmentesen átadja magát a képek sorozatának. Ami a fölébredésben nemtudatos folyamatok révén történik, más szinten a lélek tudatos ténykedése útján érhető el. Az ember a köznapi tudatos gondolkodást erősebb akaratkifejtéssel hathatja át, mint ahogy a fizikai világ hétköznapi átélésében történik. Ezen az úton áttérhet a gondolkodásról a *gondolkodás tapasztalására*. A közönséges tudat nem a gondolkodást tapasztalja, hanem a gondolkodáson át a gondolt gondolatot. Létezik azonban olyan belső munka, amelynek útján elérhető, hogy az ember ne a gondolatban, hanem magában a gondolkodási tevékenységében éljen. Egy gondolat, amely nem egyszerűen a szokásos élet menetéből merül fel, hanem *akarattal* kerül a tudatba, hogy gondolat-mivoltában éljük át, más lelkierőket mozgósít, mint az olyan, amely a föllépő külső benyomásokból vagy a mindennapi lelkiélet folyamán alakul. És ha a tudat a mindennapi életben csekély intenzitásban gyakorolt odaadó figyelmet a gondolat gondolat-mivolta irányában ismételten megújítja – a gondolatra mint gondolatra koncentrál –, akkor olyan erőket fedez föl magában, amelyeket a mindennapi életben nem vesz használatba, amelyek mintegy szunnyadnak, latensek maradnak. Olyan erők ezek, amelyeket csak *tudatos* alkalmazásukban lehet fölfedezni. Ezek azonban a tudatot a fölfedezésük előtt nem lehetséges tapasztalásokra hangolják. A gondolatok rájuk jellemző sajátos élettel telítődnek, amelyet a gondolkodó (meditáló) saját tudati lényével összefüggőnek érez. Az így értett *látó* tudat a köznapi tudatból nem testi (fiziológiai) folyamatok révén jön létre, ellentétben azzal, ahogyan az éber tudat az álomtudatból fölmerül. Az álomból a nappali tudatra ébredésben a test beállítottsága változik meg a valósággal való viszonylatában. A köznapi tudatból a látó tudatba történő felébredésben a szellemi-lelki képzetalkotás beállítottsága változik meg a szellemi világ irányában.

A gondolkodás életének ilyen fölfedezéséhez tudatos akarat szükséges. Ez azonban nem lehet azonos az akarattal, amely a köznapi tudatban mutatkozik meg. Az akarat módja és iránya is bizonyos mértékben meg kell változzék ahhoz képest, ahogyan az a pusztán érzeti világ tapasztalásában beáll. A köznapi életben az ember a középpontjában érzi magát annak, amit akar vagy kíván; a kívánásban ui. mintegy visszafogott akarat működik. Az akarat az énből indul ki és belemerül a vágyba, a testi mozgásba, a cselekvésbe. Az ilyen irányú akarat nem hatékony a köznapi tudatból való felébredésben. Létezik azonban az akaratnak olyan irányultsága, amely bizonyos értelemben ellentétes az előbbivel. Ez az akarat működik, amikor tekintet nélkül a külső eredményekre, az ember saját énjét kísérli meg irányítani. A törekvésben, hogy a gondolkodás az értelemnek megfelelő legyen, az érzésvilág tökéletesítésében, az önnevelés minden impulzusában ez a második akarati irány nyilvánul meg. Az ilyen irányú akarati erők fokozatos erősítése szükséges, hogy a köznapi tudatból fölébredjünk. Hatékony segítségére lehet az embernek e cél elérése érdekében, ha a természet életét fokozott benső érzés-intenzitással szemléli. Például megkísérelheti, hogy egy növényt szemlélve ne csak formáját foglalja gondolatokba, hanem mintegy vele érezze belső életét, ahogyan az a szárban fölfelé nyúlik, a levelekben széltében fejlik ki, a virágzatban belső lénye a külvilág felé fölnyílik, és így tovább. Az ilyen gondolkodással halkan együttrezdül az akarat; és ez az odaadottságban kifejtett akarat irányítja a tudatot; nem a lélekből származik, hanem hatása irányul arra. Természetszerűleg először azt gondolja az ember, hogy a lélekből származik; a folyamat átélésében azonban fölismeri, hogy az akarat ezen megfordulásán át a lélek egy rajta kívül álló szellemi erőt ragad meg. Ha az akarat ebben az irányban megerősödött és a gondolkodás életét az érintett módon áthatja, akkor a köznapi tudat köréből egy másfajta emelkedik ki, amely a köznapihoz úgy viszonylik, mint ez az álomképek szövődéséhez. És az ilyen látó tudat képes arra, hogy a szellemi világot tapasztalólag megismerje."

Rudolf Steiner könyvei német nyelven megvásárolhatók Bécsben:
Anthroposophische Buchhandlung zum Gläsernen Dachl
Wien 7, Burggasse 28 bis 32 (kapualjban)
T.: (00-43-222) 93-17-29

Massimo Scaligero

KONCENTRÁCIÓ

A koncentrációt olyan tárgy felidézése által végezzük, amelynek jelentése abszolút egyértelmű. Nem a tárgy jelentése a fontos, hanem az annak révén mozgásba hozott gondolkodás aktivitása; az aktivitás, amely annál intenzívebb lehet, minél kevésbé befolyásolja a tárgy jelentése. Ezért tanácsos könnyen felfogható, kis fontosságú tárgyat választani.

Ügyelni kell arra, hogy a koncentráció intenzitása *ne* a mentális feszültség révén jöjjön létre, hanem a gondolkodás mindbensőbb testetlen ereje által; ezt az erőt a gondolkodás mindig is felhasználja mozgásában, de úgy, hogy a mozgás egy téma, vagy tárgy (gondolat) formájává lesz. Bár most is a téma felé fordulunk, a tárgy felé, ezt mégis oly módon tesszük, hogy a mozgás a saját tartalmának legyen formájává: hogy a határtalan figyelem, amellyel a tárgyat kontempláljuk, fölfedje a gondolkodás igazi természetét, azt, hogy tartalomtól független: maga a gondolkodás válván tartalommá. A tárgy, mint észleleti tárgy megszűnik ugyanakkor, amikor megszűnik jelentésénél fogva valami lenni. Lévén a gondolkodás dynamis-a (ereje) a saját tartalma, többé nem igényli, hogy a jelentés által legyen értéke, hanem azáltal, ami. Ugyanúgy egy szín, vagy egy hang azáltal értékes, hogy mi a lélek számára, s nem valamely dialektikus meggondolás miatt. A tanítvány megérti, hogy a gondolkodás nem a jelentések felfogásának eszköze, hanem azon erők hordozója, amelyek azt várják, hogy inkább észrevegyük, mint megértsük őket: észrevéve őket, ők maguk feltárják jelentésüket. Ez az egyedüli jelentés, amely az igazság szerint érvényes.

Az érzeti világnak odaadott gondolkodás az, amely az én tudatát adja; de, hogy az öntudatot, mint az Én tudatának mozgását tudja adni, ahhoz a gondolkodás meg kell hogy ragadja magát, ugyanolyan akarattal, mint amivel indíttatva van önmagát akarni, egy tárgytól vagy egy érzeti tartalomtól fölkeltetten.

A koncentráció a gondolkodás intim elemének intenzifikálása, úgy, hogy kiderüljön: ebben az értelemben az Én eleven árama ez. A gondolkodást oly állhatatosan kell gondolni, hogy legyőzze a diszkurzivitás határát, amely az érzeti szintnek felel meg: határát az emberi gondolkodásnak, amely, ha felfogja a dolgokat, ez a gondolkodás mozgásának csupán vázlata.

A koncentráció nem jöhet dialektikus feszültségből, sem idegi erőfeszítésből: feszültséget és erőfeszítést az a gondolkodás igényel, amely képtelen elválni a dolgoktól, mivel nem képes magát elválasztani a dolgok jelentésétől, mégha azok tisztán szellemiek is. A tiszta gondolkodás az a mozgás, amely, hogy fölfedje magát, meg kell hogy szabaduljon mind a jelentések kényszere alól, mind az értelmezés formális meghatározottságától. Feszültség és erőfeszítés a fizikai szférába tartoznak, és ezért az igazi gondolkodás képességének az akadályai, mely képességnek mágikussága az abszolút testetlenség. Feszültség és intellektuális erőfeszítés mindazonáltal nem-tudatosan jelen lehet, a nyugalom és tudatosság ellenére, és akadályozhatja az Erő valódi megjelenését. A nemtudatos mentális feszültség annak benső határa, aki meditál: etikai határnak nevezhetjük, lévén ez a lélek mélységes kötöttsége a világi értékekhez, mégha azok intellektuálisak vagy misztikusak is. Kötöttség, amely feloldható benső diszciplinák révén, de csak amennyiben megismerés ad értelmet az aszkézisnek.

Ha elég volna az erőfeszítés vagy az ego kitartása az Erő fölébresztéséhez, a „magolók" és a harcias vitázók beavatottak lennének. Az érzetitől való megszabadulás, ami az Erő igazi fölébredése, habár a gondolkodás maximális koncentrációját igényli, de úgy, hogy a gondolkodás felismerje az akadályt érzetfeletti dimenziójában. Az ilyen felismerés jelenti az igazi metafizikát. A gondolkodás, amelyet oly intenzíven akarunk, hogy már nincs szükség arra, hogy akarva legyen, igazi létével ajándékoz meg: kinyilatkoztatás lesz. Nyilvánvaló, hogy a személytelenséget kell elérni, aminek fölkeltése a lélekben csak a gondolkodás számára lehetséges, a tárgyban való elmerülés képessége révén – miként ez elemi módon a kísérletes módszerben is történik –, aminek következtében az ego időlegesen eltűnik. Az ember képes igazán és tudatosan gondolni egy tárgyat, oly mértékben, amennyire önmagáról megfeledkezik a tárgyban. A gondolkodás útja a legmagasabb Mágia felé a fizikai tudományokra jellemző kutatás legegyszerűbb tevékenységéből indul el.

(M. Scaligero: Yoga, Meditazione, Magia 1971.
ford. Székely György)

Megrendelés:
Edizioni Tilopa, Via Fonteiana 61/A
00152 ROMA
T. 58.000.61.

Fábián Ildikó

A TELJESSÉG ÉS A TEREMTÉS ARÁNYA

Mozart Don Giovanni című operájának 88 ütemű kvartettjében Huszthy Ádám talált egy kritikus pontot, a 61-ik ütemben.

Ez a hely a tételt 61:88 = 0,693 arányban osztja fel két részre. Ezt az arányt kezdtem el vizsgálni, mivel kiderült, hogy Mozart más műveiben és más zeneszerzőknél is gyakran megtalálható.

Szerkesztettem egy egyszerű modellt:

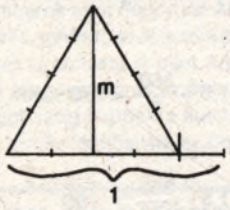

Az egyenlő oldalú háromszög magassága $\frac{2\sqrt{3}}{5} = 0{,}693$ éppen a keresett szám, ha az egység a háromszög oldalának $\frac{5}{4}$ -szerese. Így minden oldalt négy részre osztva a háromszög 12-es felosztását kapjuk, ami analóg a zodiákussal:

A három oldal megfeleltethető az évkörön belül hagyományosan számontartott háromféle „kereszt"-típusnak: a kardinálisnak, a szilárdnak és a változónak.

Az oldalak négyes tagolása szerint a négy elem: a tűz, a víz, a levegő és a föld. A változó minőségből léphetünk tovább az ötödik elemhez, ami a tradíció szerint az élőfa vagy kvintesszencia. Ezt értelmezhetem úgy, hogy ez a háromszög egy öt elemű világ négy elemű reprezentációja. Ebben a magasság olyan szignifikáns érték, ami bár egy négy elemű rendszerben van, kimutat belőle és egy öt elemű világot tételez fel egységnek.

Az ötösségre utalása és Mozart operája miatt a sectio Quintus Giovannis (röviden Q) nevet adtuk az aránynak. Tehát $Q = \frac{2\sqrt{3}}{5} = 0{,}693$.

Érdekes, hogy a képlet egymást követő prímszámokból épül fel. Kérdés, hogy Q milyen kapcsolatban van az aranymetszéssel – sectio Aurea (röviden A).

$$A = \frac{\sqrt{5}-1}{2} = 0{,}618$$

A legkisebb két egész szám, melyek aránya elfogadhatóan közelíti A -t a 8 és a 13. (8:13 = 0,615)

A Q-t – az előzőnél még pontosabban – közelítő számok a 9 és a 13. (9:13 = 0,692)

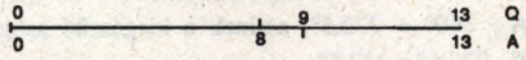

Tehát a 13 egység hosszúságú szakaszt a 9 Q arányban, míg a 8 aranymetszésben osztja.

$$\frac{1}{2} < A < \frac{2}{3} < Q < \frac{3}{4}$$

Az eredeti 12+1 részre osztott háromszög modell a lap síkjában felülről nézve (a lap teteje felől) a 13 egységből éppen 9 látható: $\frac{9}{13} = Q$

Ha a 13-ikat elhagyjuk, akkor 12-ből 8 látható: $\frac{8}{12} = \frac{2}{3}$

Ha a 13-ik megvan, de rejtve, akkor 8 látható: $\frac{8}{13} = A$

A háromszöget belülről nézve (azaz a 4 elemű világból) nem látható a 13. rész. Tehát a világ $\frac{2}{3}$ -szerűnek tűnik.

Mindebből az következik, hogy bár az aranymet-

szésnél is jelen van az élet (az első ábrán a 13-ik rész, az egység ötödik eleme az élőfa vagy életfa), az láthatatlan. Ezt figyelhetjük meg a csigaházak és faágak esetében is, ahol az élet földi váza rendeződik A szerint. Az aranymetszés tehát az anyagi manifesztáció formájára utaló arány. Q valószínűleg nem található meg ilyen anyagi formában. A $\frac{2}{3}$ -nál egyszerűen nincs is jelen az élet, se nyíltan, se rejtve (0,666̇ feltűnően emlékeztet a 666-ra, ami a sötétség száma).

Mégis különös kapcsolata van a $\frac{2}{3}$-nak Q-val és A- val. Az [A, Q] szakasz kétharmada $A + \frac{2}{3} \cdot (Q - A) = 0{,}667$ -nél van, ami közelítőleg $\frac{2}{3}$. Tehát A és Q ugyanúgy rendeződik a $\frac{2}{3}$ köré, mint a 0 és az 1.

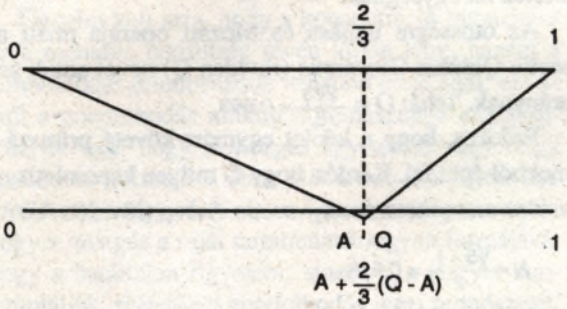

Ha a kört A és Q arányban centrálisan kettéosztom és a kisebb rész fokszámát tekintem:

$A \cdot 360° = 222{,}5°$, aminek a kiegészítő szöge $360° - 222{,}5° = 137{,}5°$

$Q \cdot 360° = 249{,}4°$, aminek a kiegészítő szöge $360° - 249{,}4° = 110{,}6°$

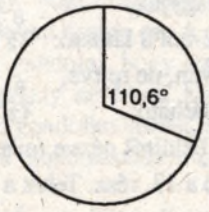

Ha ezeket a szögeket asztrológiai fényszögekként kezeljük, akkor A másfél kvadrát, Q másfél kvintil. A kettő és fél fokos eltéréstől eltekinthetünk, mivel ez orbison belül van. Hagyományos asztrológiai szempontból a kettő jelentése közti különbség esemény szinten az, hogy míg a kvadrát egy feltétlenül bekövetkező sorscsapásra utal, a kvintil szabad akarat által kialakítható, de nem feltétlenül bekövetkező eseményre. Ezeket a jellemzőket Mozart Don Giovanni c. operájának dramaturgiai fordulataiban is megtaláljuk, az A és Q arányoknak megfelelő helyen.

Mi lehet a másfél jelentése, ami mindkét aránynál felbukkan. Ha a kört egyenlő körcikkekre osztjuk és ezek másfélszeresét vizsgáljuk, csak két tompaszöget kapunk, A-t és Q-t.

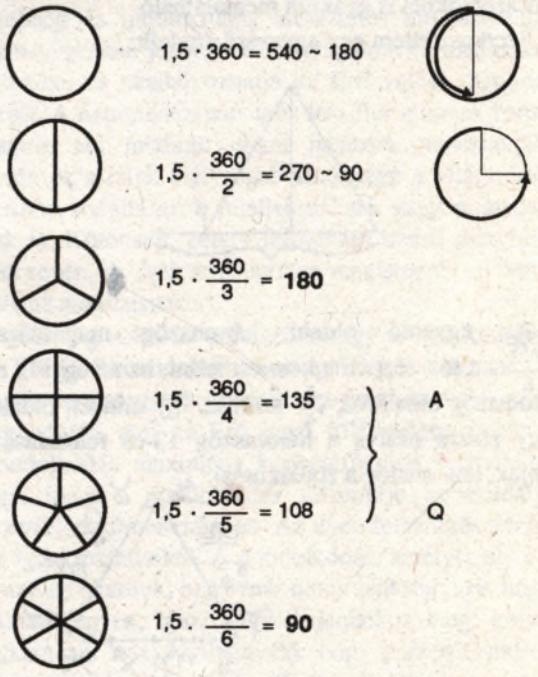

Hét vagy nagyobb osztás esetén a másfélszeres már hegyesszög lesz. Így látható, hogy A és Q azonos jelentőségű és kizárólagos. Mindkettő másféllel való szorzással jön elő. A másfél az $\frac{3}{2}$, éppen a $\frac{2}{3}$ reciproka. A vele való szorzás az előző $\frac{2}{3}$ hatását semlegesíti, visszaállítja az egységet. $E \cdot \frac{2}{3} \cdot \frac{3}{2} = E$

Tehát az eredeti modellnél leírt jelentések értelmében a 1,5 -el való szorzás lelkesíti föl a dolgokat, ami a teremtést, a feléledést jelenti. Így A és Q az élethez vezet, A az élet 4 dimenziós reprezentációjához, Q a teljességhez.

A GONDOLAT HŐSEI

E kötetben a gondolat nagy kalandja – előtanulmányok nélkül is, akár egyvégtében – olvasható. Durant filozófiatörténeti „kalandozásai" során szerzett élményeit, benyomásait osztja meg az olvasóval, s a reá legnagyobb hatást gyakorolt gondolkodók eszmevilágát, elsősorban azok szövegeit előtérbe helyezve, kiemelkedő alkotásaikból idézve tárgyalja a filozófusok munkásságát.

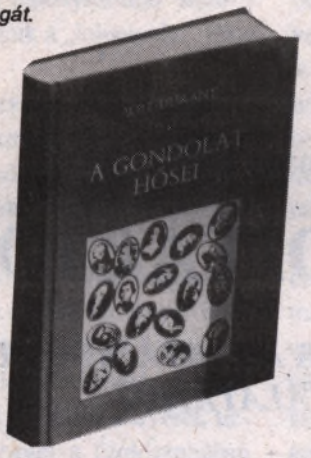

Will Durant
A GONDOLAT HŐSEI
Fordította: Benedek Marcell

GÖNCÖL Kiadó,
Budapest, 1990.
576. old.
249,- Ft
Megrendelhető 20% kedvezménnyel a 3. PART szelvényén (63. old.).

Tarkabarka tömeg volt ez a fiatalság, amely odasereglett köréje, és segített neki megteremteni az európai filozófiát. Voltak ott gazdag fiatalemberek mint Platon és Alkibiadész, akik élvezték az athéni demokrácia szatirikus boncolgatását; voltak szocialisták mint Anthisztenész, akik szerették a mester gondtalan szegénységét, s valóságos vallást csináltak belőle; volt köztük még egy-két anarchista is mint Arisztippos aki olyan világ után sóvárgott, amelyben sem urak, sem rabszolgák nem lesznek, mindenki oly gondtalanul szabad lesz, mint Szókratész. Mindazok a problémák, amelyek ma izgatják az emberi társadalmat, s anyagot szolgáltatnak a fiatalok végtelen vitáihoz, éppen úgy izgatták a gondolkodóknak és beszélgetőknek ezt a kis csoportját is, amely tanítójával együtt érezte, hogy vitatkozás nélkül az élet nem méltó az emberhez.

A FEJLŐDÉS MEGKÉRDŐJELEZÉSE

A szerző a fejlődés mítoszát kérdőjelezi meg. Az esemény- és szellemtörténet, valamint Michel Foucault műveinek kettős tükrében azt mutatja meg, hogy e magától értetődőnek tekintett gondolat, mihelyt alapjait keressük, ízeikre esik szét. Bemutatja a fejlődésgondolat genezisét, kiforrását, „világvallássá" válását, s egyben megrajzolja azt a gondolati ívet is, melyet Foucault munkássága feszít ki.

Szakolczai Árpád
A FEJLŐDÉS MEGKÉRDŐJELEZÉSE
A gazdasági fejlődés modern mítosza és valós alapjai

AKADÉMIAI Kiadó,
Budapest, 1990.
227 old.
65,- Ft

A modern társadalom megjelenésében három együttes bizonyult kiemelkedően fontosnak: az ősi keleti birodalmakból származó pásztori hatalom technikája és programja, a középkori városokból származó kizárásos technikák, melyeket a leprásokkal szemben alkalmaztak, valamint a személyiség mélységét kutatni kívánó módszerek, amelyek a zsidó-keresztény vallásokban és a görög tradíciókban gyökereznek.

Ha a gazdasági fejlődéselmélet egy diszkurzusforma, akkor melyek azok a hatalmi technikák, amelyeket ez adottnak vesz, s amelyek e diszkurzusforma által objektívnak tételezett viselkedésformákat beépítették az emberek egyéni és közösségi cselekedeteibe? E kérdés megválaszolásához azt kell megmutatnunk, hogy miképpen gyökerezik a modern hatalmi gépezet a hétköznapi tevékenységben.

Hamvas Béla

A MEDITÁCIÓ

GYAKORLATI TANÁCS A MEDITÁCIÓS OBJEKTUM HASZNÁLATÁHOZ

Az Anthológia Humana-val kapcsolatban ez a különös fogalom, hogy meditációs objektum, a nagy nyilvánosság előtt itt nálunk először merült fel. Úgyszólván senki sem volt, aki a fogalmat azonnal ne értette volna meg. A pszichológiai műveltség, ha lassan is, de mélyül és terjed. Annál kérdésszerűbb volt azonban az, hogy az Anthológia Humana előszavában felvázolt meditációs eljárást hogyan kell alkalmazni. Hogyan használjam a gyakorlatban minden nap, állandóan és reálisan ezt a bizonyos meditációs objektumot?

Egészen természetes, hogy ebben a pillanatban, bármilyen érdekes lenne is, a legújabb meditációs módszerekre kitérni még csak vázlatosan sem lehet. Mindössze utalni kell Coué és Baudouin eljárásaira, a nancy-i pszichiatherápia rendkívüli jelentőségére, C.G. Jung tanácsaira (főként a Tai I Gin előszavában a mandalákról írt részre), a darmstadti Bölcsesség iskolájára, ahol E. Rousselle ért el számottevő eredményeket és Swami Vitekananda műveire. Nem lehet kitérni az európai megelőző kísérletekre sem, Molinos spanyol szerzetes soledad-szabályaira, Loyola Ignác exercitiumaira (legújabban Przywara igen kitűnő kiadásában) és a XVIII. század több angol és német kezdeményezésére. Tény az, hogy Európában igen sok meditációs módszert próbáltak ki, de általános egyik sem lett.

A keleti módszerek közül pedig egyet sem vehetünk át, mert a keleti ember pszhichológiai alkata a mienktől alapvető módon különbözik. A legközelebb hozzánk a dhyana (a japán „zen") áll és ezt még a görögök is haszonnal alkalmazták, de később elfelejtették.

Ma a pszichológia legnagyobb problémája a meditációs módszer kidolgozása. Ebből a szempontból Freud hatása volt számottevő.

Freud az Oedipus-komplexussal olyan meditációs objektumot teremtett, amely minden látható és érzékelhető materiális alaktól független, természete tisztán pszichológiai s így olyan belső realitás-centrum, amelynek segítségével az emberi élet számtalan feloldhatatlannak látszó problémáját (legalábbis a felületen) megoldozza és meglazítja, ha nem is oldja meg. A Freud-féle módszer persze kissé durván általánosítható jellegével félrevezető és ebből a szempontból inkább tudományos feltevés, mint olyan meditációs objektum, amilyet keleten, vagy a görögök használtak.

A leghelyesebb példából kiindulva. A példa pedig legyen Rudolf Kassner gondolata az „indiszkrét ember"-ről („Az emberi nagyság elemei" című essay egyik kimagasló része). Kassner azt mondja, hogy a modern ember nem nagy ember és képtelen a nagyságra. Nem tud átlátszó lenni, tiszta, komoly, derűs, nyugodt. Ezért nincsenek éles határai. Nincs formája. Zavarosságának, tisztátalanságának, komolytalanságának oka pedig az, hogy indiszkrét. Indiszkrét a közönséges szóhasználat értelmében őnagysága, aki urának zsebébe nyúlkál és az az úr, aki felesége retiküljében kotorász. Aki felbontja más levelét, aki belenyúl más szekrényébe és fiókjába. Indiszkrét a mélyen tisztelt szülő, aki pedagógiai szenvedélyében

tizennégyéves kislányának naplóját elolvassa. Az indiszkréció a tisztátalan életmohóság eredménye, amely mindenütt fülledt szenzációkat szimatol, a naplóban, a levélben és a zsebekben.

Ezért a jellegzetes indiszkrét jelenség a pletyka s ezért ma, az indiszkréció jellegzetes korszakában életünk fontos tényezője az elpletykásított sajtó s ezért mainapság egyik főszavunk a „leleplezés". Ez a jó falat!

– Amikor leleplezik a színésznőt, a bankigazgatót, a rendőrkapitányt és az államtitkárt. Kiderül mindenkiről, hogy nem nagy. Mindenki egyszerre megnyugszik és örül, hogy az emberiségben nincs kivétel, a többi éppen olyan maszatos, mint ő.

Arra, hogy az indiszkréció mennyire tisztátalanság, jellemző a következő: az indiszkrét ember mindig szurtosnak érzi magát, rossz szagúnak és ezért ez az ember eszelős tisztaságőrületbe esik. Képes lenne egész nap mosakodni. Félórákig súrolja tenyerét, tízpercekig a száját öblögeti, reggel a fürdőszobában hosszas szertartást végez saját tisztálkodása körül, fecskendez, keneget, vakar, piszkál, forró és hideg vizet váltogat húszor, kitépdesi szőrszálait, vagyis minden úton-módon igyekszik megszabadulni saját tisztátalanságától. Mit tesz az ember ilyenkor? – indiszkréciót követ el önmaga ellen. A freudistáknak erre a jelenségre sokkal súlyosabb kifejezésük van. Ezek az emberek, főként nők, a megvadult higiénikusok, akik nem tudják, hogy orrukat először önmaguktól kellene fintorgatniok, a tisztátalanság mindössze kivetítése saját belső zavarosságuknak és szégyentelen életmohóságuknak, amely minden ember dolgába beleturkál.

De az indiszkréció nem egyszerű tapintatlanság vagy tolakodás. Diszkrét országokban, mint Franciaországban vagy Angliában az ember azonnal látja a tízéves fiún, mit jelent diszkréten élni, lelki inzultusoktól mentesen. Mit jelent nem kiszolgáltatva lenni a hallgatózó szomszédoknak – esetleg mamáknak. A diszkrét ember önkéntelen tisztelettel van mindenki autonóm lénye iránt. Az indiszkréció más ember életébe való illetéktelen beavatkozás. Tudomásul kell venni, hogy egyetlenegy lehetőség van más ember életébe beleavatkozni, és ez az, ha az illető ember engem erre felszólít. Engedély nélkül még férj, feleség, szülő, tanító, tanár, barát sem teheti meg és nem szabad, hogy megtegye. Tilos. Aki megteszi, az megsérti a másik ember önrendelkezését, méltóságát, emberségét, tisztaságát, nyugalmát. Az visszaél tiltott dolgokkal. Az az ember indiszkrét.

Kassner gondolata az indiszkrét emberről állandó meditációs objektum lehet éspedig bíráló és önbíráló jelleggel. Az ember merje a gondolatot önmagára is alkalmazni.

Merje kimondani fontos mozzanatoknál, hogy: indiszkréciót követtem el. Csak így nyer felhatalmazást arra, hogy ítélhessen más fölött is. Amíg valaki a kritikát önmagára nem alkalmazta, addig nincs joga beszélni. Aki szereti az exaktnak látszó módszereket, vegye például Franklin Benjamin eljárását, fektessen le írott tabellát és számoljon el magának esténkint, hogy hányszor követett el hibát, hányszor szennyezte be magát az indiszkrécióval. Franklin módszere diákos, de ezekben a dolgokban mi európaiak még mind diákok vagyunk.

Egyébként is mindenki állandóan egész sereg meditációs objektummal él – egész sereg belső centrummal, amelyeknek realizálásán dolgozik. Ilyen belső energia-centrumok az üzlet, a karrier, a jó öltözködés, a politikai siker. Az ember ezeket a centrumokat kivetíti és úgy hívja őket, hogy „cél". Célról persze szó sincs. Ez a valami nem kint van, elérhető helyen, hanem bent, mint állandó ösztönzés. Nem cél ez, hanem éppen az alap. Nem efelé megy, hanem ebből indul ki. Becsvágy, siker, öltözködés, mind belső kondíció, pszichológiai objektum, belső realitás, a külső világtól teljesen független lelki valóság, amit az ember nem ér el, hanem: él.

A meditációs objektum arra való, hogy az ember a lélek erőit összpontosítsa és ezáltal saját végtelen erőit hatékonnyá tegye. (Hérakleitos mondja: soha senki még a lélek országát fel sem mérte, mert az határtalan.) A lélekerő minél több objektumban él, az ember annál felszabadultabb, világosabb, komolyabb, elégedettebb. Az absztrakt embereknek nagyon kevés centrumuk van, ezek a belső szegénységben élő száraz, élettelen emberek. Ezért absztraktak. A fanatikusoknak alig egy-két középpontjuk van. Az őrülteknek csak egy – ez a fixa idea. Az idióták ezért elmebetegek. Normális embernek húsz-harminc centrum is kevés. Az ember pedig igen könnyen él többszáz belső középponttal, illetve kristallizációs maggal. Ez a belső egészség egyik feltétele. És e centrumok között feltétlenül szükség van úgynevezett spirituális magokra, moralitásra, kiemelő, nemesítő, ízlésjavító értékekre.

Az indiszkrét emberről szóló rész igen alkalmas arra, hogy az ember ezt legalábbis egy időre, különösen a mai időkben, a centrumba helyezze, mértéknek használja: vajon ez az ember most indiszkrét volt-e? – Vajon indiszkrét voltam-e? – ezt a kérdést kell feltenni, mialatt az ember a lépcsőn valahonnan lejön. Az első két-három napon a gondolatot szándékosan fel kell idézni. Később önmagától és kellő

pillanatban mindig meg fog jelenni. Fontos mindig az, hogy az ember a játékból önmagát ne vegye ki. Minden ilyen gyakorlat azon áll vagy bukik, hogy az ember önmagára miképpen tudja alkalmazni. Mást elítélni könnyű. De ha csak mást ítélek el és önmagamat kiveszem, máris indiszkrét vagyok.

Egy idő múlva aztán már az ember alkalmas lesz az ilyen könnyű és rövid meditációkra is: Van öt percem. Várni kell. Leülök. Mit tegyek? Unatkozzak? Hallgassam a hivatalnokot, hogy mit mond a legújabb panamáról? Ostobaság! Ha megtenném, máris indiszkrét lennék. Félig behunyom a szemem és gondolataimat összpontosítom a mag köré. Kimondom magamban tisztán, tagoltan, élesen ezt a szót: indiszkrét ember. A fogalom megjelenik és a tudatot betölti. Eszembe jut, hogy ilyen és ilyen vonásai vannak. Én magam ilyen és ilyen újabb vonásait fedeztem fel. Kassnernek igaza van. Az indiszkrét ember nem lehet nagy. Ez a kis mocskos. Ez a szatócs, aki felbontja a leveleket. Ez a hisztérikus mama, vagy leányintézeti tanárnő, aki a kislány fiókját feldúlja és szerelmes levelekre vadászik. Kassnernek tényleg igaza van. Az indiszkrét ember szobra a chimaira, a lófejű, tücsöktestű, halfarkú, harcsabajszú, kidülledt szemű csúf szörnyeteg.

Ha már idáig jutottam, akkor csaknem nyertem. Otthon ha este leülök a kályha mellé, a gondolatot ismét előveszem. Ma indiszkrét voltam, gondolom, amikor ezt és azt mondtam. Pletyka. Olyan vagyok, mint egy riporter. Pfuj.

Ekkor már megkezdhetem az indiszkréció ellenpólusának fixálását. Új dinamikus centrumot konstruálok magamban. Elfogadom Kassner kifejezését. Az indiszkréció ellenpólusa a klasszikus nagyság. Megkeresem vonásait. Gyönyörködöm benne. Ha a szobrát látom, el vagyok bűvölve. Ez aztán az ember! Praxitelés Hermése! Az olympiai Apollón! Zeus! A bambergi dóm lovagja! Laotse a bivalyom! Buddha mosolyog! Ha e vonások valamelyikét élő ember arcán fölfedezem, szívem megdobban. Milyen nagyság van ebben a vörös rózsában! Milyen nagyság van a hegyek árnyvonalában! Apropos nagyság: múltkor hallottam azt a Beethovent, abban is megvolt. Emlékszem egy képre, már nem tudom, ki festette, Raffael vagy Picasso, de ott is látszott. Az indiszkréció ellentéte, ha az ember tisztán és derűsen él. Olyan az atmoszférája belül, mint a csillagos ég télen, amikor a legsötétebb kék és tündöklik a mélységtől.

Most két erőközpontom van már: az indiszkrét ember és a nagy ember. Ki az, aki a kettő közül nem a nagyot választja? Olyan ember nincs. De vigyázni kell. Sohasem szabad azt mondani, hogy én nagy ember vagyok. Ez hiba. (Indiszkréció!) Vannak nagy pillanataim – de milyen ritkán! Milyen kár. Olyan jó lenne tisztán és élesen megfogalmazva élni, mint az igazi nagy ember.

A két erőközpont úgy viselkedik bennem, mint ellenkező pólusú árammal telített két centrális mag. Nagyszerű feszültségeket teremt. Mérték. Függetlenség. Biztosság.

És ha most hozzálátok ahhoz, hogy újabb centrumokat létesítsek, legyek figyelemmel a következőkre:

1. a meditációs objektumot válasszam meg saját lényem érzékeny pontjain (hibáim és tehetségeim pontjain);

2. minden nap legalább tizenöt percet szenteljek a meditációs objektum szemléletének;

3. meditációimról csak egészen kivételesen beszéljek más embernek (tilos az, hogy a menyasszony vőlegényének, a vőlegény menyasszonyának erről beszéljen);

4. a meditációs objektumot lehetőleg alakítsam át szemlélhető képpé, amit tudatomban bármikor felidézhetek (ahogy Kassner az indiszkrét embert a chimairában személyesítette meg);

5. gyakoroljam magamban azt, hogy az objektum döntő pillanatokban, pl. dühroham kitörésekor, megjelenjen;

6. mielőtt jelentékeny tetthez fogok, töltsek el öt percet az objektum szemléletével;

7. az objektumot először mindig magamra alkalmazzam és csak aztán másra;

8. keressek könyvekben, képek között, zenében, szobrok közt, emberi arcok között, tárgyak között egyre újabb és újabb objektumokat, mert minden új objektum gazdagodás és az emberi lélek annál egészségesebb, kimeríthetetlen erőit minél több gyújtópont köré csoportosíthatja.

Ez a rögtönzött tanács elég általános ahhoz, hogy alkalmazása a mai ember számára ne jelentsen különösebb nehézséget. A probléma minden esetben a kezdet. Az európai ember még nem ébredt annak tudatára, hogy ezt jó lenne intézményesen megoldani s az iskolában az egészségtan mellé felvenni azt a tantárgyat is, amely nagy vonalakban azt tanítaná, miképpen teremthetünk pszichológiai kérdéseink között rendet és mi a lelki higiéne feltétele.

(Diárium, 1945)

Ökofalu helyzetjelentés

A 3. Part tavaly nyári száma „tallózott" a Kék Bolygó c. lap Föld Nap-i kiadásából, s szerencsére éppen az „Elhagyom a várost" című kiáltványt szemelte ki. Ez a lépés ugyanis igen gyümölcsöző következményekkel járt: Számos hasonló terveket dédelgető 3. Part olvasó barátunk jelezte létezését szerte az országból.

Sajnos a Kék Bolygó legutóbbi számából egy tördelői malőr következtében kimaradt az ÖKOFALU-hírek, ezért – megköszönve a lehetőséget a lap szerkesztőinek – a 3. Part hasábjain adunk „helyzetjelentés"-t.

„Kivonulási" szándékaink indítékaira azt hiszem, nem kell sok tintát (ill. nyomdafestéket) pazarolnom, mert e lap olvasói, ha máshol nem, hát itt, az eddig megjelent írások alapján szembesülhettek torz világunkkal. A mesterséges álkényelem kierőszakolása, más népek, a Föld kincseinek kirablása árán; a szintetikus boldogságkép; az értékek átrendeződése a nihil vezérlőeszméje alatt; s még sorolhatnám – mind a jelenlegi társadalmi rendszerek létjogosulatlanságát támasztják alá. Életünkbe (vagy „létünkbe") az értelmet reméljük visszacsempészni az érdemtelenül eldobott múlt értékeinek felelevenítésével. A XX. századi rabszolgaság „betonketreceinek" egyik fellegvárában, a más – világkiállítás rémképével sújtott gigantikus metropolisunkban ez teljességgel lehetetlen.

Mint a mesében, kicsiny, de folyamatosan növekvő, erősödő csoportunk „elindult hát új hazát keresni a hazában", a múlt lassan elfeledett éltető gyökereit fellelni – tény – csak a legkisebb, a legelhagyottabb és a legeldugottabb falvainkban lehetséges. A Kádár-korszak ipar által elszippantó politikája szerencsénkre békén hagyta a számára érdektelen – értéktelen, túl apró s távoli településeket. S ami még jobb, ezek infrastrukturálatlanság sújtotta pusztulásra utaltsága paradox módon a mi és a rokon kezdeményezések bölcsője. Bolyongásaink során három, céljaink szempontjából alkalmas körzetre, tájegységre leltünk. Fő kritériumaink mindössze: tiszta víz, tiszta levegő, „romlatlan talaj", erdők, ipar- és városmentesség.

Ezek alapján: Zselic, Zemplén, Őrség.

Az Őrség azonban minden bizonnyal ki fog esni a döntési alternatívák közül. Festői szépsége miatt festők, írók és egyéb művészlelkek nyári paradicsomává „emelkedett", ami a kisebbik baj, osztrák „testvéreink" kezdődő inváziója mellett. „Őrségbelerondító" terveikről is egyre gyakrabban és hitelesebben hallhatunk. Pénz és hatalom ellen pedig csak szélmalmok harcolhatnak eredményesen. Márpedig a fogyasztói Kánaán másvilági képe nem jelent túl nagy csáberőt számunkra.

A Zselicben ilyen veszély egyelőre nem fenyeget. Több csodálatos ÖKOFALU helyszínt is találtunk, közöttük teljesen kihalt részeket is. Egyedüli probléma csak a vízzel lehet, mert kevés a felszíni vízfolyás.

A Zemplén szintén valóságos álom-világ elképzeléseink szempontjából. Az általunk kiszemelt helyen még egy garantáltan tiszta vizű patakocska is csordogált, ami bizony erősen befolyásolt minket, de a falu határában kezdődő erdőség látványa sem volt közömbös.

Az sem lehet véletlen, hogy mind a 3 területen találtunk a közelmúltban letelepedett, hasonszőrű fiatalokat. Egymástól – másokról mit sem tudva indultak el, s kezdték el új életüket (az igazit)!

A leendő életközösség formáját, képét, tevékenységét és milyenségét illetően három, többé-kevésbé rokon irányvonal létezik közöttük. Az egyik a baráti közösség önkéntességén, ill. a szeretet elvén alapul, minél kevesebb belső és külső törvényi megkötéssel, kötöttséggel, az ökológiai elvek szerinti gazdálkodással, azaz a Természettel való teljes harmóniával és régi népi hagyományok, mesterségek felélesztésével.

A másik „koncepció" erőteljesebben az ökológiai elvekre – törvényekre helyezi a hangsúlyt, a falu előzetes energiabarát – környezetbarát – élettevékenységi megtervezésével. Több kötöttség, amolyan XXI. századi mintafalu. Ehhez tekintélyesebb anyagi fedezet és több ember szükséges már induláskor is.

A harmadik verzió egy speciális, ősi gazdálkodási módra, az ártéri gazdálkodásra épít. Emellett az első elképzelés az alapja.

Még a helyszín is nyitott, sőt újabb területek megtekintése várat még magára, ám az idő sürget, úgyhogy a tavasz folyamán el kell döntenünk „otthonunk" helyszínét.

Nehézségeink vannak – lesznek, továbbá a föld-telek vásárlás s egyéb jogi nyalánkságok kérdésében, no meg a majdani viszonylagos autonómia elérésénél ütközés várható a hatósággal is.

Végül érdekesség, hogy a jónéhány hazai levél mellett olykor külföldről is kapunk üzeneteket. Így előreláthatólag rövid hollandiai és skóciai „tanulmányutakra" nyílik majd lehetőség, sőt a Scottish Tree Trust szervezet anyagi támogatást is felajánlott.

Továbbra is teljesen nyitottak vagyunk, leveleket az alábbi címre várunk:

ZAJA PÉTER
BME Martos Kollégium
1111 Budapest
Sztoczek u. 5-7.

Ezen a helyszínen, a 421. szobában hétfő esténként (20 órakor) szoktunk találkozni és beszélni a soros teendőkről. Minden érdeklődőt szívesen látunk!

ZAJA PÉTER
„NANZI"

ARIADNE GAIA ALAPÍTVÁNY

Az Ariadne Gaia Alapítvány kevés pénzzel és nagy lelkesedéssel jött létre 1989 telén. Alapítói Scherbák Viktorné (W. Charon özvegye), Szepes Mária és Ruzsa Ágota. Az alapítvány arculatát a név sugallta szellemben formálja Rohánszky Magda és Ruzsa Ágota több kedves barátjával együtt.
Úgy tűnik, hogy az elmúlt egy évben felbukkant lehetőségek arra ösztökélik az AGA-t, hogy a gyógyítás (személyes és globális) és nevelés, ön-nevelés területén legyen aktív.
Ennek szellemében hívtunk meg külföldről vendégeket, akik az új tudatosság és holisztikus gondolkodás képviselőiként tartottak foglalkozásokat. Többek között:
David Lorimer, az angliai The Scientific and Medical Network vezetője;
Nick Rose, egy New Age könyvesbolt vezetője és 8 évig a skóciai Findhorn közösség aktív tagja;
Gill Wright, a spirituális gyógyítás mély tudója, aki egy londoni alternatív klinikán dolgozik;
Anne Dickson, a „Teljes jogú nő" c. könyv sikeres szerzője, aki majd nálunk tart asszertivitás tréner képzést nők számára, ha találunk megfelelő anyagi támogatást.
Eközben mi magunk is tartunk néhány tréninget, szervezünk egy Kelet-Nyugat találkozót májusban egy nemzetközi közösséggel együttműködve (Emissary Foundation International).
Célunk az előítélet-mentes tudatosság tágítása oly módon, hogy a birtokunkban levő lehetőségeket választásként átadhassuk az érdeklődőknek. Networking – hálózatépítés, információátadás és önmagunk megmutatása, belső növekedésünk szem előtt tartása.

AZ ARIADNE GAIA ALAPÍTVÁNY tavaszi ajánlatai:
KÜLFÖLDI MEGHÍVOTTAK:

Május
23-26-ig: „Közös Európa Ház, Common European Home" találkozó az Emissary Foundation International-lel együtt.
26-án este LORD Michael Exeter tart nyilvános előadást.
Június
Ruth White, pszichoterapeuta, spirituális gyógyító és chaneller foglalkozásai.
Beata Bishop tart hétvégi foglalkozásokat a londoni Transpersonalis Pszichológiai Intézet megbízásából három hétvégén át, hétköznapokon pedig konzultációs készségeket fejleszt segítő foglalkozásúak

Folyamatos kurzusaink itthoni előadókkal:
I. Személyes Hatékonyság Fejlesztés NŐKnek/Asszertivitás – 30 órás tréning
II. Co- Counselling – önsegítő, önismereti tréning segítő foglalkozásúaknak – 32 - 40 óra
III. Hatos – fogat, hat kategóriából álló konzultációs készséget fejlesztő tréning – 3 - 5 napos
IV. SZET és TET, azaz Th. Gordon tréningjei – 30 - 36 órában
A fenti programok színhelye, ahol jelentkezni lehet és információval is szolgálhatunk:
AGA központ, 1053 Bpest, Szép u. 3., tel.: (1) 137-0723 kedd és csüt. délelőtt.

SCHUMACHER COLLEGE – ANGLIA

A fentiek értelmében szeretnénk néhány szót mondani arról a tervünkről, hogy az Angliában most induló Schumacher College–dzsal való együttműködés első lépése, hogy ösztöndíjakat ajánljunk olyan érdeklődőknek, akik majdan szívesen vesznek részt hasonló szellemű műhely, „college" kimunkálásában idehaza.
A német származású angol-amerikai gondolkodó legismertebb könyve a *Small is beautiful* (Szép, ami kicsi, 1973) Az ebben megfogalmazott gondolatok az „A Guide for the Perplexed" című könyvvel egyetemben széles körben az alternatív kísérletek és kezdeményezések hátteréül szolgáltak.
Gondolatának kulcsát az öntudat – önéberség adja, melyre egyedül mi emberek vagyunk képesek és ennek birtoklása tesz bennünket emberré. Cselekedeteink, világunk ezen tudatosság tükörképe.
„Nincs annál nehezebb, mint hogy saját gondolataink előítéleteit kritikus éberséggel szemléljük. Mindent közvetlenül szemlélhetünk, kivéve a szemet, mellyel szemlélünk. Minden gondolatot közvetlen vizsgálódás tárgyává tehetünk, kivéve azt a gondolatot, amellyel vizsgálódást folytatunk. Különféle erőfeszítésre, az öntudat, önéberség erőfeszítésére van szükség – az önmagába visszanyúló gondolat szinte lehetetlen küzdelmére és diadalára, ami szinte lehetetlen, de nem teljesen. Valójában ez az az erő, amely az embert emberré teszi és saját ember voltán is túlvezeti, a transzcendenciához..."
A fentiek szellemében fogant Schumacher College foglalkozásai a gazdaság, emberi környezet és közösségek, a vallás, a pszichológia és a tudomány területeit ölelik fel 2-5 hetes időtartamban a téma legismertebb képviselői által vezetve.

Az ez évi program a következő volt és lesz:
– James Lovelock: The Health of Gaia
jan. 13. - feb. 15.
– Helena Norberg-Hodge: Ancient Wisdom
Traditional cultures: Their Relevance in Modern Times and the Post-Industrial Age
febr. 24. - márc. 22.
– Rupert Sheldrake: The Rebirth of Nature
ápr. 14. - máj. 17.
– Jonothon Porritt: The Green Heritage
máj. 19. - jún. 21.
– Victor Papanek: Design for the Real World architecture, implements and tools designed on a human scale
jún. 23. - júl. 26.
– Theodore Roszak: Earth, Soul and the Imagination
szept. 8. - okt. 11.
– Reb. Anderson: The Zen of Mountains and Rivers
A synthesis of Eastern and Western Spirituality
okt. 13. - nov. 15.
– Manfred Max Neef: Echological Economics
nov. 17. - dec. 20.

KEDVES 3. PART OLVASÓ!
EZ A LEVÉL NEKED SZÓL!
SZIA!

Én már nem álmodozom és nem ábrándozom arról, hogy pesti „lány" létemre milyen jó is lehetne vidéken élni.

Én már nem keresem a helyet, a legmegfelelőbb fekvésű falut, a leggyönyörűbb tájat, ahol van hegy is, völgy is, folyó is, tó is, de megfelelő és szükséges civilizáció is (pl. egy kisgyerek miatt!).

Én már nem hívok össze embereket, hogy megnézzem, kivel is lenne érdemes leköltözni vidékre – mert ha mindezt még tenném, akkor még mindig Budapesten laknék, s ki tudja, meddig.

Én azonban elköltöztem Budapestről – Tápióbicskére a kislányommal együtt. Most már ott várok mindenkit, aki szeretne a természethez közelibb, természetesebb, teljesebb életmódot élni, vagy abba belekóstolni.

Jöhettek egyedül, párban, többen, családban, csoportban – pihenni, regenerálódni, nyaralni, táborozni, csoportozni vagy/és dolgozni a földemen, a házamon, a földemben, a házamban, ami persze attól kezdve már a tiéd is lesz. A fizikai munkán, a szellemi munkán, s általában a munkán túl megtanulni létezni, lenni, s ennek boldogságában szabadjára engedni a kreatív erőket és egy-egy alkotás által még közelebb vonódni a világ teljességéhez, amelyben egyébként is benne élünk, csak látni kell, hogy minden már régóta megvan, legfeljebb nem vettük észre.

A „Bors-ment-a-tanya" májustól szeptemberig kb. 10 „tábort" szándékozik fogadni-tartani. Ezekre már most lehet jelentkezni – résztvevőként vagy csoportvezetőként egyaránt.

Várható témakörök:

1. Szülői eredményesség tréning;

Tanári eredményesség tréning – a Gordon-módszer elsajátítása saját élményű csoportokban.

2. Masszázs-technikák az egészség és a személyiségfejlődés érdekében.

3. Ön – és mások gyógyításának humanisztikus technikái, szelíd módszerei.

4. Biokultúra a gyakorlatban – a kb. 300 négyszögöles tervezett biokertben.

5. A hit és a vallás kérdései.

6. Asztrológiai tábor.

7. Természetgyógyászati tábor.

9. A mi életünk – egy-egy híres alkotó (író, festő stb.) életének tükrében – pl. Hamvas Béla

10. Életünk a Vízöntő Korszakban – ismerkedés a New Age közösségekkel, szellemiségükkel.

A táborokban minden nap lesznek saját élményű csoportok, nyitó- és zárókörök, egyéb önismereti technikák pihenő és alkotó órák, de fizikai munka is a kertben, a házon, a házban – környezetkímélő módszerekkel, emberkímélő csoportokban. Be szeretnénk vonni a falu lakóit is a nyitott csoportok munkáiba.

A táborok önellátóak lesznek – s így a részvételi díj egy hétre mindössze 1000 Ft plusz a kikalkulált tiszteletdíjak arányosan egy főre jutó része. Jó tudni még: a következő községben thermál vizű gyógystrandfürdő van.

Mára ennyi elég.

Minden további ötletet szívesen veszek, minden további részletesebb információt szívesen adok, levélben vagy személyesen.

Szóval, gyertek, de előbb írjatok!

Köszönöm. Bors Mária (ex Teaház Almássy tér)
Cím: Tápióbicske, Rákóczi út 114. ir. sz. 2764

MEGRENDELEM
a GONDOLAT Kiadó

❑ Thomas Gordon
P.E.T. A SZÜLŐI EREDMÉNYESSÉG TANULÁSA 120,- Ft

❑ Sting-Jean-Pierre Dutilleux
STING AMAZÓNIÁBAN 98,- Ft

❑ Marie Winn
GYEREKEK GYERMEKKOR NÉLKÜL 120,- Ft

❑ Judy Dunn
TESTVÉREK 99,- Ft

című könyvet a ❑ -be írt példányban postai utánvéttel.
A postaköltség a kiadót terheli.

NÉV: .....
CÍM: ❑❑❑❑ .....
.....

A megrendelés címzettje:
GONDOLAT, Bp. 1368 Pf.: 225

MEGRENDELEM
a GÖNCÖL Kiadó

❑ J.E. Lovelock
GAIA A FÖLDI ÉLET EGY ÚJ NÉZŐPONTBÓL 129,- Ft

❑ Will Durant
A GONDOLAT HŐSEI 249,- Ft

❑ SORSDÖNTÉSEK
Kiegyezés 1867: Trianon 1920: Párizs 1947 320,- Ft

❑ Illés György
SZERELMEK KÖNYVE
(Arcképek a magyar irodalomból) 70,- Ft

című könyvet a ❑ -be írt példányban postai utánvéttel.
A kiadó a fenti árakból 20% engedményt ad a szelvényen érkező megrendelésekre. A postaköltség a megrendelőt terheli.

NÉV: .....
CÍM: ❑❑❑❑ .....
.....

A megrendelés címzettje:
GÖNCÖL Kiadó, Bp. 1519 Pf.: 351

TOBORZÓ
EGY MAGYARORSZÁGI SZELÍD ENERGIA-KÖZPONT ALAPÍTÁSÁRA

Terv: A Hannover melletti EUZ/Eldagsen mintájára egy önigazgatásos szelíd energia-intézetet létesíteni sokoldalú tevékenységgel.

Alapítók: Olyan emberek – például végzős mérnökök – kerestetnek, akik
- állást akarnak és képesek maguknak csinálni,
- értelmes, humánus munkát akarnak végezni,
- egészségesen, eszményeik szerint akarnak élni.

– Energiamérnökök
– Olaj/gázmérnökök
– Ács, kőműves, kertész, vízvezetékszerelő
– Filozófus, csak fogja meg a kalapácsot

A ház: Már most kerestetik egy olyan épület, ami napházzá, műhellyé, kiképző központtá építhető át:
– Régi gyár, vendéglő, tanya, iskola, MÁV-ház stb.
– Villamos + Buszjárat
– Déli tető legyen
– Alkalmas előadóterem, konyha, műhely

Tőke:
– Városi, tanácsi, minisztériumi kölcsön, támogatás
– Alapítványok
– Saját takarék, a munkatárs bevásárolja magát a projektbe
– Részvénypapírok
– Saját munka (kéz- és lóerő, igás állatok tartása)

Intézet-szerkezet: A házban több cég működne: -szolár tervező és szerelő iroda, kft.
– építész iroda, – szelíd energia kiadó, – kiképző központ stb.
– vándorkiállítás, stb. (több „Standbein", eszközkihasználás)

Jövedelem: szolár berendezések tervezése, építése, forgalmazása, könyvkiadás, kiképződíjak, kertészet, vándorkiállítás, városok, községek enerigaellátásának tervezése.

Időterv: Kicsiben kezdeni; energiacsoport, röplapok, szolárstúdium, kisebb készülékek, takarékoskodni – lassan sietni, jobbról előz a kommerc-szolár.

Rózsa Sándor, Lechenicher Str. 16., D-5000 Köln 41

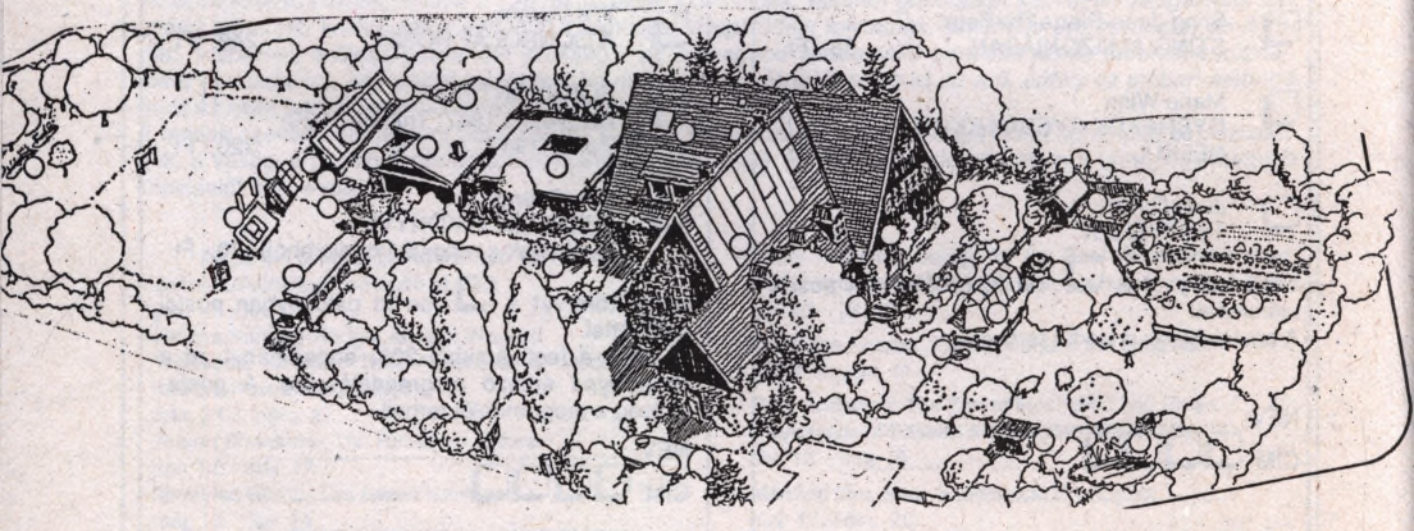

Draskóczy Magdolna: HEGYKÉNT GONDOLKODNI

Egy érdekes és megindító könyvecske került a kezembe. Címe: Thinking like a mountain – Towards a Council of All Beings (Hegyként gondolkodni – Az összes létezők tanácsa felé).

Az „Összes létezők tanácsa" egyfajta csoportos tevékenység és az ezzel járó csoport-folyamat, amely felkészíti és alkalmassá teszi az embereket arra, hogy „meghallják önmagukban a föld sírását". A könyv célja, hogy a szélesebb közönséggel is megismertesse ezt a John Seed, Joanna Macy és Pat Fleming által kezdeményezett mozgalmat.

John Seed szerint mozgalmuk kétféle gyökérből ered. Az egyik gyökér az Interhelp hálózat által kezdeményezett „Despair and Enpowerment" (Kétségbeesés és erő-nyerés) tevékenység, amelynek alapeszméje, hogy az emberek nem azért nem tesznek valamit földünk túlélése érdekében, mert tudatlanok vagy közömbösek, éppen ellenkezőleg, a legmélyebb szinten mindannyian tudatában vagyunk földünk pusztulásának, de nem merünk szembenézni vele, mert félünk, hogy a kétségbeesés elviselhetetlen lenne. Az általuk végzett csoportmunka – amelyben egy ízben magam is részt vettem – azt mutatja, hogy ezt a kétségbeesést, gyászt és haragot át lehet élni, és kreatív energiává és cselekvéssé lehet alakítani. Ezeknek az érzéseknek a felszabadítása utat nyit az emberben a minden élőlénnyel való alapvető egység átélése felé is. A másik gyökér a mély-ökológiának nevezett természetfilozófia. A reformista környezetvédelemtől eltérően, amely a környezeti krízis bizonyos tüneteit próbálja kezelni, a mély-ökológia civilizációnk alapvető értékeit kérdőjelezi meg. A zsidó-keresztény/marxista/humanista hagyománnyal ellentétben azt vallja, hogy az ember nem a legfőbb érték és a teremtés koronája, hanem csak egyszerű tagja az élőlények közösségének. Az embernek meg kell tanulnia, hogy „hagyja, hogy a lények létezzenek", ne akarjon uralkodni a többi élőlény felett. Meg kell értenünk, hogy az élőlények nem piramist alkotnak, amelynek a csúcsán helyezkedik el az ember, hanem kört, amelyben minden tag minden taggal kapcsolatban áll.

Az „Összes létezők tanácsa" összejövetelein fontos szerepet kapnak a rituális gyakorlatok, amelyek három téma köré csoportosulnak, ezek a gyász, az emlékezés és a többi élet-forma kilátásairól való beszélgetés. Az összejövetelek olyan biztonságos légkört biztosítanak, ahol a résztvevők kifejezhetik bolygónk jövőjével kapcsolatos aggodalmaikat, átélhetik a fájdalmat valamint a veszteség és elkülönítettség miatti gyászt. Olykor a harag és a szenvedélyes törődés érzése is kifejezést nyer. Az elnyomott érzések kifejezése helyet enged az összetartozás átélésének is. Sokféle gyakorlat van, amelynek segítségével felidézik a természetben való gyökerezésünk emlékét.

A rituálék nem helyettesítik a közvetlen cselekvést a résztvevők számára, inkább felkészítik őket a cselekvésre, és tágabb összefüggésbe helyezik akciójukat. Azt élik át, hogy nemcsak önmagukért, saját véleményükből vagy hitükből kiindulva folytatják harcukat, hanem mélyebben azonosulva a több mint négy milliárd éves Földdel, mintegy annak képviselőivé válnak. Azokat, akikkel egy-egy akció során szemben állnak, szintén arra figyelmeztetik, hogy emlékezzenek arra, hová tartoznak, és ne áldozzák fel szűk érdekeikért saját nagyobb perspektívájú érdekeiket.

Csatlakozókat, kapcsolatokat keresünk

Kisszőlősre (Veszprém megye) települt életközösségünket jelenleg három család alkotja, átlagéletkoruk 25 év.

A Bokor nevű bázisközösség szellemi talaján nőttünk fel és erősödtünk meg Sopronban.

A Bokor egyes tagjaival ma is kapcsolatban vagyunk. A három család egyike gyermektelen, a fiatalasszony védőnő, férje polgári szolgálatát tölti. A másik házaspár kétgyermekes, az asszony otthon GYED-en van, férje orgonaépítő iparos. E sorok írója körül négy gyermek zsong, a feleségem szintén GYED-en van, magam pedig erdőmérnöki végzettséggel napközis nevelő vagyok. A falu százötven lakosú kis település, amelyet a falurombolás igencsak foghíjassá tett. Aki maradt, nagyobbrészt nyugdíjas. Ide várunk vállalkozó kedvű fiatal családokat.

Ha valakinek van egy kimustrált gépkocsija, nagy ajándék lenne induló életközösségünk számára. Közösségünk nevében:

Kuti István,
8483 Kisszőlős, Rákóczi u. 50.

Tudományos műhely,
módszertani központ,
adatbank
a Csíkszeredán működő
KOMMUNIKÁCIÓS ANTROPOLÓGIA MUNKACSOPORT,

a KAM
tíz évi informális működés után vált hivatalosan is intézménnyé
tevékenységi köre:
A MINDENNAPI ÉLET ANTROPOLÓGIAI ELEMZÉSE
témáink:

- helyi közösségek vizsgálata
- oral history
- a jóslás gyakorlata
- mentális térképek
- emlékezés
- kommunikációelmélet
- egyéni életvilágépítések
- folklorizmus
- tréfás nyelvi kapcsolatok
- ünneplési gyakorlat
- értékrendszerek
- rendszerelmélet

a KAM negyedévi kiadványa
ÁTMENETEK
címmel jelenik meg
Tartalma: tanulmányok, mikroelemzések, kritikák, szemle, dokumentum
a KAM
kapcsolatokat kíván kialakítani szakemberekkel és intézményekkel szakmai kooperáció, közlés, információcsere céljából

Cím: Kommunikációs Antropológia Munkacsoport
4100. M-Ciuc
P.O. Box 81.
Jud. Harghita. ROMÁNIA

Az ÁTMENETEK első és további számai Magyarországon megvásárolhatók az ELTE Antropológiai Tanszékén (Pesti Barnabás u. 2-4. IV. emelet), – Fehrentheil Bernadette-nél, valamint a Közművelődési Információs Vállalat könyvtárában (Óbuda, Miklós tér 1.) – Ernszt Árpádnál.

Martin Heidegger

MIÉRT MARADUNK VIDÉKEN

(1933)

A Fekete-erdő déli részén, magasan fekvő, széles völgy fölött a hegyoldalban, 1150 méter magasan áll egy kicsiny síkunyhó. Alapterülete 6-szor 7 méter. Az alacsony tető három helyiséget fed be: a lakókonyhát, a hálószobát és a dolgozókamrát. A nagy kiugró tetejű tanyák a szűk völgyfenéken elszórva az éppoly meredek szemközti hegyoldalban terülnek el. A lejtőn fölfelé hegyi rétek és legelők húzódnak egészen az öreg, magasba nyúló, sötét fenyőkből álló erdőig. Odafönt a tiszta nyári égbolt, amelynek sugárzó terében két héja köröz egyre magasabban.

Ez az én munkám világa – az idegen és a nyaraló *szemlélődő* tekintetével nézve. Én magam a tájat tulajdonképpen sohasem szemlélem. Napról napra, óráról órára történő változását az évszakok széles váltakozásába ágyazva élem át. A hegyek súlya és őskőzetük keménysége, a fenyők megfontolt növekedése, a virágzó rétek ragyogó, egyszerű pompája, a hegyipatak csobogása a tágas őszi éjszakában, a mélyen behavazott mezők szigorú egyszerűsége, mindez áttolakszik, tör és lendül a napiléten ott fent.

Persze nem az élvezetet kereső elmerülés és mesterséges beleélés pillanataiban, hanem csak akkor, ha a saját lét a munkáját végzi. E hegyi valóság számára csak a munka nyit teret. A munka menete a táj történésébe illeszkedik.

Mikor sötét téli éjszakán vad hóvihar ostromolja a kunyhót, és mindent elfüggönyöz és befed, akkor van itt a filozófia ideje. Kérdéseit akkor kell egyszerűen és lényegretörően feltennie. Minden gondolat kidolgozása csak kemény és éles lehet. A nyelvi megformálás erőfeszítése olyan, mint a magasba nyúló fenyők ellenállása a viharral szemben.

És a filozófiai munka nem egy különc mellékes foglalatossága. A legszorosabban hozzátartozik a parasztok munkájához. Ha a parasztlegény a nehéz szánkót a lejtőn felhúzza, aztán bükkfahasábokkal magasan megrakva óvatosan az udvarába kormányozza, akkor az én munkám ugyanilyen természetű. Ebben gyökerezik a parasztokhoz való közvetlen hozzátartozás. A városiak úgy gondolják, hogy „a nép közé" mennek, ha a parasztokkal hosszabb beszélgetésbe elegyednek. Amikor esténként a munkám szüneteiben a parasztokkal a kemencepadkán vagy a sarokban az asztalnál üldögélek, rendszerint egyáltalán nem beszélünk. Némán szívjuk a pipánkat. Közben talán szó esik arról, hogy a munka az erdőben a végéhez közeledik, hogy a nyest múlt éjszaka betört a baromfiólba, hogy egy tehén holnap várhatóan borjadzik, hogy egy parasztot megütött a guta, hogy az időjárás hamarosan „megfordul". Saját munkámnak a Fekete-erdőhöz és lakóihoz való elválaszthatatlan hozzátartozása az évszázados, semmivel sem pótolható, sváb-alemann talajhoz rögzítettségből ered.

A városiakat egy úgynevezett vidéki tartózkodás legfeljebb „felpezsdíti". Az én egész munkám azonban a hegyek és az itt lakó parasztok világán nyugszik és az vezeti. Mostanában néha hosszabb időre tárgyalások, előadókörutak, megbeszélések és az itteni tanítás szakítják meg a fenti munkát. De amint ismét felmegyek, már a kunyhólét első óráiban előtolakszik a korábbi kérdések egész világa, mégpedig pontosan abban az alakban, ahogy otthagytam. Egyszerűen magával ragad a munka saját lendülete, és rejtett törvénye ellen alapjában véve tehetetlen vagyok.

A városiak gyakran csodálkoznak, hogy milyen hosszú időt töltök egyhangú egyedüllétben a parasztok és a hegyek között. Pedig ez nem egyedüllét, hanem magány. A nagyvárosban tud az ember olyan egyedül lenni, mint sehol másutt. De magányos ott soha nem lehet. A magány ugyanis azzal a sajátos hatalommal rendelkezik, hogy nem elkülönít bennünket, hanem minden dolog lényegének közelébe juttat.

Odakint az ember az újságok és folyóiratok által egy szempillantás alatt „hírességgé" válhat. Ez azonban a legbiztosabb út, amelyen az eredeti szándék a félreértés áldozatává válik és feledésbe merül.

Ezzel szemben a paraszti emlékezet hűsége egyszerű, megbízható és tartós. Nemrég halt meg ott fent egy öreg parasztasszony. Gyakran és szívesen beszélgetett velem és mesélt régi falusi történeteket. Erőteljes, képekben gazdag nyelvében sok régi szót és mondást őrzött meg, amelyek mára a falusi ifjúság számára érthetetlenné váltak és így az élő nyelv számára elvesztek. Még tavaly is gyakran felmászott hozzám a 83 évével, mikor hetekig egyedül éltem a kunyhóban. Mint mondta, meg akarta nézni, hogy ott vagyok-e még vagy „valaki" észrevétlenül ellopott.

A halála előtti éjszakát a hozzátartozóival töltötte beszélgetésben. A vég előtt másfél órával még üdvözletet küldött velük a „professzor úrnak" – az ilyen emlékezet összehasonlíthatatlanul többet ér, mint bármely világlap ügyesen megírt „tudósítása" állítólagos filozófiámról.

A városi világ abban a veszélyben van, hogy egy pusztító tévhitnek esik áldozatul. Gyakran úgy tűnik, igen hangos, serény és ínyenckedő tolakodással foglalkoznak a parasztok világával és létével. Ezzel azonban éppen az ellenkezőjét teszik annak, amire most egyedül szükség van: távol maradni a paraszti léttől és inkább mint bármikor saját törvényére bízni. El a kezekkel – ne rángassátok bele az irodalmárok hazug fecsegésébe népiességről és talajhoz rögzítettségről. A parasztoknak semmi szükségük erre a városias bizalmaskodásra és nem is kérnek belőle. Szükségük van viszont tiszteletre és tapintatra saját lényegükkel és ennek önállóságával szemben. Azonban a városi jövevények és átutazók közül sokan – nem utolsósorban a síelők – manapság gyakran úgy viselkednek a faluban vagy egy tanyán, mintha egy nagyvárosi szórakozóhelyen „mulatnának". Az ilyen sürgés-forgás egyetlen este nagyobb pusztítást okoz, mint amit a néprajzkutatók munkája egy évszázad alatt helyrehozhat.

Hagyjunk fel minden leereszkedő bizalmaskodással és hamis népiességgel – tanuljuk meg a fenti egyszerű, kemény létet komolyan venni. Csak akkor fog ismét szólni hozzánk.

Nemrég másodszor is meghívást kaptam a berlini egyetemre. Ilyenkor visszahúzódom a városból a kunyhóba. Hallgatom, mit mondanak a hegyek, az erdők és a tanyák. Elmegyek öreg barátomhoz, egy 75 éves paraszthoz. Az újságban olvasott a berlini meghívásról. Vajon mit fog mondani? Tiszta szemének biztos pillantását lassan rám emeli, száját összeszorítja, hűséges, megfontolt kezét a vállamra teszi – alig észrevehetően megrázza a fejét. Ez pedig azt jelenti: kérlelhetetlen nem!

ford. Balázsi György

Talajhozrögzítettség = Bodenständigkeit

* * *

A fenti Heidegger-írás látszólag a posztmodern és zöld mozgalmak gondolatkörébe tartozik. Témája az egyszerű paraszti élet, szembeállítva a civilizációval és a nagyvárossal. Ezért kerül közlésre egy olyan folyóiratban, amelynek törekvései közel állnak az említett mozgalmak törekvéseihez.

Azt a látszatot azonban feltétlenül el kell oszlatni. Az írás tulajdonképpeni témája ugyanis nem a paraszti élet, hanem a filozófia eredete. Ahhoz, hogy ezt beláthassuk, szert kell tennünk a filozófiára vonatkozó előzetes felfogásra.

Filo-szofía görög szó, jelentése: a tudás kitüntetett formájának megszerzésére irányuló törekvés. (A szokásos fordítás, vagyis „a bölcsesség szeretete" nem kielégítő, mivel bizonyos értelemben túl sokat, bizonyos értelemben túl keveset mond). A fogalom pontos meghatározásához annak tisztázása szükséges, hogy mit jelent a szofía, vagyis hogy milyen szempontból kitüntetett tudás az, amelynek megszerzésére a filozófia törekszik. Erre vonatkozólag maguktól a görögöktől remélhetünk felvilágosítást, akik elsőként gyakorolták azt az életformát és gondolkodásmódot, amit az általuk bevezetett kifejezéssel azóta is filozófiának nevezünk. Valóban, Arisztotelész a Metafizika első könyvének második fejezetében éppen azt a kérdést veti fel, hogy kit nevezünk szofosznak, illetve milyen tudást szofiának.

1. A szofosz mindent tud, amennyire lehetséges, méghozzá nem minden dolgot külön-külön, hanem általános tudással rendelkezik. 2. A szofosz továbbá olyan tudás birtokosa, amit az embernek nem könnyű megszerezni. 3. Azonkívül, aki pontosabb tudással rendelkezik és jobban meg tudja határozni a dolgok okait, azt inkább nevezzük szofosznak. 4. Végül azt, aki olyan tudás birtokosa, amelyre saját magáért illetve a tudás kedvéért törekszenek, inkább nevezzük szofosznak, mint azt, aki valamit valami más kedvéért tud. Mind a négy meghatározás arra utal, hogy szofiának azt a tudást kell nevezni, amely a dolgok eredetére és belső okaira vonatkozik. A filozófiát mindezek alapján eredeti gondolkodásként (ursprüngliches Denken) határozhatjuk meg (az eredetiségnek nem abban az értelemben, ahogy általában ezt a kifejezést értik, vagyis hogy aki eredetiségre törekszik, annak mindenképpen valami „újat" kell kitalálnia). Adódik azonban egy másik meghatározás is. Azt, amit Arisztotelész a dolgok eredetének, arkhéjának nevez, Empedoklész a dolgok gyökereként (rhidzómata pantón) nevezi meg. A dolgok eredetének kutatását tehát rhidzomatikus, vagy ismertebb szóval radikális gondolkodásnak is nevezhetjük (rhidzóma=radix=gyökér). A filozófia tehát nem más, mint radikális gondolkodás.

Mi újat tudunk meg ehhez képest Heideggertől a filozófiáról? Semmit. Heidegger ugyanezt mondja, mint Arisztotelész, csak másképp. Radikálisan gondolkodni nem csak annyit jelent, mint „a dolgot a gyökerénél megragadni". A gondolkodás nem lehet radikális, ha nincs olyan talaj, amelybe a gyökereit (rhidzómata) mélyeszti. A radikális ellenéte ebben az értelemben a gyökértelen, vagy ami ugyanazt jelenti, a talajtalan. A nem-radikális gondolkodás felületessége csak gyökértelenségének illetve talajtalanságának következménye.

Arisztotelész az egész addigi filozófiatörténet áttekintésével mutatja be, hogy a filozófia valóban nem más, mint a dolgok eredetét és gyökerét kutató, vagyis eredeti és radikális gondolkodás. Heidegger pedig költői ábrázolóerővel mutatja be azt a földet és azt a világot, amelyben gondolkodása gyökerezik és amelyben otthonos, vagyis amelytől elválaszthatatlan. Éppolyan elválaszthatatlan, mint a kő a földtől, amelyet, mint Arisztotelész írja, akárhányszor a magasba dobnak, nem lehet „rászoktatni" arra, hogy felfelé essen.

A gondolkodó éppúgy nem mehet Berlinbe, mint a földműves, mivel tevékenysége azonos a földművesével.

Balázsi György

Eberhard Arnold

A HUTTERI TESTVÉREK TÖRTÉNETE

A hutteri testvérek keresztény-kommunisztikus alapon álló közösséget képeznek, amely több mint négy évszázada él és így példájuknak csodálatos történelmi hitelessége van. A legnehezebb üldözéseket is átvészelték, hitükért sokszor feláldozták javaikat, sőt életüket. Ma kb. háromszáz (két-háromszáz lelkes) falut alkotnak, nagyrészt Észak-Amerikában.

A hutteri közösség a mennonitákéval azonos törzsközösségből eredt. Létezésük első hét évében szinte ugyanazokat a tanokat hirdették, és néhány kivételtől eltekintve hirdetik még ma is.

Jakob Hutter, Hans Ammon és Peter Riedmann első írott üzeneteiben és különösen Ulrich Stadler tanításában igen erős hangsúlyt kap a teljes közösségben éles szellemének rájuk gyakorolt hatása, amelyet a Teremtő Atya, a Megváltó Fiú és a Szentlélek közötti megbonthatatlan egység hatásaként értelmeznek. Jézus emberi mivoltának tényét hangsúlyozzák írásaik és tanításaik, miszerint testét Krisztus nem az égből hozta magával, hanem Máriától kapta. A gyerekek eredendő bűne nem létezik számukra Krisztus megváltása következtében, aki meghalt a világ bűneiért. Csak a testi halál és a rosszra való hajlam maradt meg az eredeti bűnből. Az államhatalom mint Istentől adott rend a testvérek számára Isten haragjának kinyilvánítását jelenti, de a közösség sohasem tekinti magáénak Isten véres ítéletét, hanem csak szerető szívét, Jézus Krisztus teljes szeretetét és a Szentlélek tiszta szellemi-lelki fegyelmét. Így válik számukra a teljes közösségi élet a végső idő bárkájává. A közelgő utolsó ítélet várásának már az ő idejükben is különös éltető hatása volt.

A zürichi közösség első hírnöke Georg Blaurock volt, aki az Alpok országaiban tevékenykedett, amelyekből majdnem a teljes hutteri közösség eredt. 1529-ben Tirolban mártírhalált halt. Utódja ezután Jakab Hutter lett, lényegében ugyanazokat a tanokat hirdette, amelyeket Blaurock terjesztett. Mivel szokatlanul keményen üldözték őket a tiroli hegyekben, és ennek az anabaptizmus követői közül sok százan estek áldozatul, ezért sok család Morvaországban keresett új hazát. A mozgalom első éveiben a Morvaországba menekülő anabaptisták Nikolsburgban telepedtek le; ott, ahol Dr. Balthasan Hubmaier utoljára tevékenykedett.

Mivel itt számolni kellett a török támadásával, ezért dönteni kellett abban, hogy a várható erőszak ellenére is fenntartsák-e fegyvertelenségüket. Jakob Wiedemann és Hans Hut barátai vezetése alatt mintegy 200 felnőttből álló csoport a feltétel nélküli fegyvertelenség és az őskeresztények szelleme és példája alapján álló vagyonközösség mellett döntött. Elképzelésük megvalósításához egy új közösséget kellett alapítaniuk. 1528-ban elhagyták Nikolsburgot és a szomszédos Austerlitzben, a Kaunitz család birtokán találtak menedéket, akik már 1511-ben kóbor lovagokként telepedtek le. Bogenitz faluban, ahol a vándorlásuk során az éjszakát töltötték, vezetőjük Jakob Wiedemann támogatására négy megbízható embert választottak, közöttük volt Jakob Maendl, aki korábban az egyik nagyobb nikolsburgi birtok számtartója volt. De mielőtt új lakóhelyükre elértek volna, már bevezették a vagyonközösséget. A vezető a földre fektetett egy kabátot, amelyre mindenki kirakta mindenét.

Ezzel itt 1528-ban (miután korábban Nikolsburgban és Linzben volt már Hans Hut irányításával néhány kezdeményezés) megalakították az első keresztény-kommunisztikus elvekre épülő közösséget, mely aztán minden üldöztetést túlélt. A tiroli Jakob Hutter ismételten meglátogatta az austerlitzi közösséget, melynek életvitele nagy hatással volt rá. Ezért a Tirolból menekülő anabaptistákat Austerlitzbe és Auspitzbe irányította és ott 1533-ban sok követőjével együtt maga is letelepedett. Az erősen megnövekedett közösség vezetését Jakob Wiedemann már nem tudta ellátni. A Tirolból újonnan érkezők jobban bíztak Jakob Hutterban mint az összes többi vezetőben, és el is érték, hogy a legfőbb vezető Jakob Hutter legyen.

Megfontoltan és határozottan kormányozta a közösség életét. A teljes közösség szigorú fegyelmét, melyet bevezetett, nem helyeselte mindenki azok közül, akik előtt Austerlitzben majd Auspitzben Hutter tiroliaival közösséget vagy legalább kölcsönös egyetértést kerestek. Sokan aztán eltávolodtak, és a kommunisztikus életvitel enyhébb alkalmazásával egyéni közösségeket alakítottak; de ezek egyike sem lett hosszú életű, miközben Jakob Hutter szigorú közössége, egyre erősebbé vált, mivel a német államokból, amelyekben az anabaptisták üldözése erősödő indulattal folytatódott, és különösen Tirolból továbbra is egyre többen érkeztek. Legvégül sokan visszatértek azok közül, akik korábban kiváltak. Így aztán Morvaországban a 16. században több mint nyolcvan helyen alakultak közös háztartások, amelyeket házi uradalomnak neveztek, amelyek hamarosan kiemelkedő helyet szereztek az ország gazdasági életében. Néhány hutteri házi uradalomnak több mint ezer lakója volt, de majdnem mindegyiknek volt félezer. Az ellenfelek azt állították, hogy rövid idő alatt 17 000 hutteri kezdett el ott élni (Erhart), néhányan számukat a századvégre már 70 000-re becsülték (Ottius, Annalen). Ipari tevékenységüket úgy fejlesztették ki, hogy áttekinthető szervezetük összevethető a mai racionális irányítású futószalagos gyárral, de nem szabad elfelejteni, hogy ezekben a munkaközösségekben mindenki mindenkivel örömet adó lelki egységben élt, melyet ma a gyárakban hiába keresnénk.

A nemesi földbirtokosok a hutteri testvéreket szorgalmuk miatt nagyra becsülték, ezzel szemben a lakosság egyéb rétegei versenyképességük miatt harcoltak ellenük, ugyanígy a papság, amely tanításukat háttérbe akarta szorítani és összekeverte a kommunista-vagy hutteri testvéri rendet a tökéletesen más típusú münsteri reformációs igényekkel. A felszíni tünelem ellenére is nehéz helyzetben voltak, de állapotuk egy ideig lehetővé tette, hogy gazdasági és hitbéli erejüket teljes mértékben kibontakoztassák. A gazdasági és a vallási életben kéz a kézben haladtak, mert úgy látták, hogy csak ebben az egységben fejezhetik ki az Isten iránti szeretetet felebarátaik iránti szeretetként. Ezért létezésükbe és munkásságukba vetett hitük a következő vitatkozó és pozitív mondatukban csúcsosodott ki: hitünk Istenben és Krisztusban sáros és értéktelen, ha ez a szeretetben nem mutatkozik meg. Az Isten szeretete, melyet a Szentlélek vált ki bennünk, nemcsak a lelki dolgokban, hanem éppen úgy minden földi dologban is megköveteli a tulajdon feladását az igazságosság és testvériség tökéletes egységeként, de különösen minden munkaerőnk átadását.

Minden igyekezetük arra irányult, hogy az őskeresztényi közösséget a lehető legtökéletesebben lemásolják, de nem szolgalelkűen, betű szerint, ami ellen mindig harcoltak, hanem a Szentlélek pünkösdi irányításával, aki nekik évszázadok távlataiban is mindig ugyanazt jelenti. Ebből folyólag Jakob Hutter mártírhalála után is általában csak az említett részletekben különböztették meg magukat a többi anabaptistától. A vagyonközösség és a szigorú közösségi alkotmány alkotta a nagy vízválasztót. Ahol ezt a szakadékot áthidalták, ott a hutteri közösségeknek, hála szervezettségüknek, alapos felkészültségüknek és mindenekelőtt a bennük izzó Lélek-erőnek, melyet a 16. században az üldöztetés idején szereztek meg, nem okozott nehézséget, hogy követőket szerezzenek, elsősorban a svájci testvérek között. Ahogyan ezeknél, úgy a hutteri testvéreknél is tekintélynek örvendtek az 1527-es schlatteni határozatok mint az „elindítók" iránymutató útbaigazítása a közösségi életről. De a hutteri közösségeknél a vagyonközösség tanítása maradt a legfontosabb irányelv. Teljes vallási és társadalmi életük erre épül.

A közösség valamennyi tagja számára rugalmas munkamegosztást vezettek be. Ebben határozott szabályokat állítottak fel, amelyhez minden tag Krisztus testébe beillesztettként alkalmazkodott. A munka felosztása nemcsak a termelésre terjedt ki, hanem a házi munkákra és a családi életre is.

A közösségi nevelés a legkisebb gyermekek nevelésétől eltartott egészen azok teljes munkavégző képességének eléréséig. Itt már a 16. században létrehozták azt a rendszert, amelyet 1779 óta az elszászi Steintal-i Waldbach lelkésze, Johann Friedrich Oberlin és később a Nőszövetségek, a katolikus apácarendek és az evangélikus egyház belső missziója a kisgyermekek napközi otthonában és az óvodákban alkalmaztak. Itt nem szabad figyelmen kívül hagyni,

hogy a szülők ugyanabban az intenzív közösségi életben éltek, mint amelyben gyermekeiket nevelték, ezért szóba sem jött a családi élet megszüntetése. De azok az anyák, akik különleges alkalmasságuk és képességük miatt óvónőként, tanítónőként nem kerültek a gyerekek közé, felszabadultak a közösség számára végzendő egyéb munkára.

Az idősebb gyermekeket német nyelven olyan tantárgyakra oktatták, mint amilyenek a mai népiskolák tantárgyai, de mindenekelőtt a hittanra, imádkozásra és a közösség vallási hittartalmainak megismerésére. Az oktatásügy, amely az akkori időkben minden országban csak a városi fiatalság egy kis részére terjedt ki, a hutteri testvéreknél olyan magas fokot ért el, hogy alig volt közöttük analfabéta, és írásművészetük, mint ritka íráskultúra a mai szakemberek csodálatát váltja ki. Még az olyan nehéz szövegeket is, mint az 1557-es wormi tárgyalásra adott hutteri választ, Baerthel Fliegel tanító vezetésével hibátlanul írták le a nagyobb gyerekek. A hutteriek 1568-as iskolarendszere az egyik legrégebbi német nyelvű iskolarendszer. Iskoláik és nevelő otthonaik olyan fejlettek voltak, hogy azokat más felekezetek gyerekei is látogatták, mint egy mai országos nevelő otthont. A lelki oktatás mellett nagy súlyt helyeztek a diákok egészségére, iskoláik az elsők voltak Európában, amelyekben tudományos módszereket alkalmaztak a fertőző gyermekbetegségek terjedésének megakadályozására.

Még a tanulmányok befejezése előtt a nagyobb gyerekeket bevezették a szakmai kiképzésbe, melyen minden fiúnak és lánynak részt kellett vennie. A modern szakmunkásképzőt a hutteri testvérek négy évszázaddal előrehozták, így magyarázható, hogy a kézművesség virágzott és a hutteri közösségek termékeit megbízhatóságuk miatt keresték, és ezáltal hírnévre tettek szert. A kézművesség a közszükségletek majdnem minden ágát felölelte. Kimaradtak azok a termékek, amelyek háborús célokat szolgáltak. De luxuscikkeket, mindenekelőtt az öltözködésben, szintén nem állítottak elő. Az egyes ipari szakmákat az írásművészethez hasonlóan művészi színvonalon művelték.

A hutteri gazdasági életben nagy teret kapott a mezőgazdaság, amely a mindennapi élet szükségleteiről gondoskodott, de sok ipari tevékenység számára is szállított nyersanyagot: így a malmoknak, sörfőzdéknek, cserzőműhelyeknek, fonodáknak, és szövődéknek, pékségeknek, szíjgyártó műhelyeknek, cipészségeknek és szabóságoknak. Fejlettek voltak a kovács-, az asztalos-, a fazekasműhelyek és az építőipar. A nyersanyagok és a késztermékek kereskedelme a különleges beszerzők és eladók kezeiben volt, akiknek arra is figyelniük kellett, hogy csak a legjobb árukat szállítsák. Minden kézművesség számára szabályokat alkottak, melyeket a mindenkori tapasztalatok alapján kiegészítettek.

A házi uradalmak valamennyi lakója igényét a közös pénztárból fedezték, amelybe az összes bevétel befolyt. A lakók szorgalma és az általánosan bevezetett takarékosság a hutteri házi uradalmak második generációja számára növekvő jólétet eredményezett, amely felkeltette az őslakosság irigységét és vallási nézeteik miatt ellenségeskedéshez is vezetett.

A hutteri közösség teljes életét átitatta hitük szelleme. Legmagasztosabb céljuk az egyéneknek is, a közösségeknek is olyan közösségi élet volt, amelyben Isten is jelen van. Ezért kerültek minden olyan cselekedetet, amely életük ezen értelmének ellentmondott. Hogy milyen erősen élt bennük az, hogy Jézus parancsait szelleme szerint és a hit szeretetében teljesítsék, bizonyítják azon mártírok ezrei, akik soraikból hitük kedvéért a halált választották; ezt igazolja a közösségi tulajdon feláldozása is, amikor államhatalmi nyomást gyakoroltak lelkiismeretükre, és inkább vándoroltak országról országra, ha tanításaikból valamit a hatóságok nem respektáltak többé.

Még a 20. században is haltak mártírhalált hutteri testvérek az USA katonai börtöneiben, mert nem tagadták meg azon elvüket, hogy nem fognak fegyvert. Közel 50, többnyire egészen fiatal ember közül, akik a katonaság karmai közé kerültek, a legerősebb nyomás ellenére egyetlenegy sem tért el hajszálnyit sem apáik vallási magatartásától. Közel 350 év telt el, amióta 1573-ban a württembergi Wittlingen börtönének kormányzója a testvérek ezen állhatatosságát nyilvánosan megerősítette, miszerint még sohasem hallott arról, hogy az országban egy hutteri testvér eltért volna a hitétől.

A 16. században a morvaországi testvéreknek az új hitbuzgó testvérek eljuttatták a többi országban üldözött tagok üzeneteit, amelyek felemelő tanúbizonyságot adtak örvendetes hitbuzgalmukról. Hírnökeik, akik a német fejedelemségekben nagyszabású missziós tevékenységet fejtettek ki, ugyanolyan és tartósabb életveszélyben voltak, mint korábban az első évszázadokban a keresztények. Elmentek Tirolba, Felső-Ausztriába, Csehországba, Stájerországba, Sziléziába, Bajorországba, a Sváb hercegségbe, Hessenbe, Svájcba, az alsó-rajnai síkságra és Pfalzba, ahogyan mondták, hogy „az Úrnak hívőket toborozzunk", és nem riadtak vissza sem a kínszenvedésektől, sem a börtöntől. A 16. században csak igen kevés hutteri misszionárius halt meg

természetes halállal, a legtöbbjük börtönökben vagy vesztőhelyen fejezte be az életét.

A hutteri testvérek irodalma működésük első 50 évében és később is nagyobbrészt a börtönökben keletkezett, mindenekelőtt számos írott üzenet, hitvallások, és kitartásra buzdító írások, valamint sok vallási ének. Valamennyi írásukat, az első ötven év nagy konkordanciáit is kézírással terjesztették és valamennyi még ma is közösségi használatban áll. Vallás-erkölcsi hitük és életük számára a Biblia mellett irányadó Peter Riedemann 1540-ben írott „Beszámoló vallásunkról, tanainkról, és hitünkről" c. könyve, egyike azon igen kevés hutteri könyveknek, melyet már Morvaországban kinyomtattak. Az 1565-ös kiadásból még két példány található Amerikában. Az amerikai és német testvéreknél őrzött és az 1545-1620 közötti időkből származó kéziratok 73 kötetet tesznek ki, melyek közül húsz jó 250 lapot, tehát több mint 500 oldalt tartalmaz; az 1620-1700 közötti évekből származó kéziratok 118 kötetet foglalnak magukba. A későbbi időkben is, különösen 1763-tól, hihetetlen szorgalommal másoltak, az 1760-1824 között keletkezett könyvekből az amerikai és német testvérközösségeknél 209 kötet található meg. Mivel évről évre tovább másolták ezeket, így ma néhány ezer kézírásos könyv van a testvérek birtokában. A „Kis történelemkönyv", az „A hutteri testvérek történeti könyvei", melyet Johann Loserth tudományos irányításával, Eberhard Arnold közreműködésével, a fuldai járásban található Neuhof melletti testvérközösségnél nyomtatásban is kiadtak, valamint az ott és a berlini városi missziónál, a Hochweg kiadónál megjelentetett Eberhard Arnold, „A testvérek teljes közössége, akiket hutterieknek neveznek" c. könyv ezeket a kéziratokat a legpontosabban megadják és ismertetik. Írott üzenetek, beszámolók, énekek, konkordanciák, hittételi könyvek és hitvédelmi írások, leginkább az első nyolcvan év termései és igen nagy számban hitmagyarázatok, tanítások, rövid beszédek, előszavak, és szabályok az 1858-1700 közötti időkből. Megmaradt még két igen régi orvosi könyv is.

A kommunisztikus közösség élén Jakob Hutter csak három évig állt. 1535 végén tiroli misszionárius útja során az Eisack melletti völgyszűkületnél üldözői kezei közé került. Szörnyű kínzások után, melyekkel nem érték el, hogy megtagadja hitét vagy elárulja barátait és testvéreit, Innsbruckban a székesegyház előtt, 1536. március 3-án mágyán halt mártírhalált. E közösséget Morvaországban és Magyarországon kezdettől fogva róla nevezték el „hutteri testvéreknek", újabban ők sajátmagukról, mint „hutteri testvérekről" írnak. Egymás között „testvérek"-nek nevezték és nevezik magukat, és sohasem utalnak vissza a hutteri testvérek elnevezésére és legszívesebben „a testvérek, akiket hutterinek neveznek" kifejezést használják.

A hutteri közösség története rendkívül mozgalmas. Amikor 1535-ben a morva országgyűlés a kormány nyomására az anabaptisták kiutasítása mellett döntött, a nemesség csak vonakodva teljesítette a rendeletet, mivel a szorgalmas lakosságot, akik nekik hatalmas hasznot hajtottak, nem akarták elveszíteni. Csak 1547-ben, a háborút követően kényszerült a nagybirtokos nemesség engedelmeskedni a kiutasítási parancsnak. A üldözöttek erdőkben és barlangokban tengették életüket, előttük minden ajtót becsuktak, mivel Ferdinánd király rendelete szerint senki sem fogadhatta be őket. Sok család, teljes közösségek és közösségek túlélői találtak menedéket 1546-ban Magyarországon.

A császár és a protestáns fejedelemségek közötti 1552-es passaui szerződés és az 1555-ös augsburgi vallási békekötés után mertek először az anabaptisták visszatérni a volt morvaországbeli településeikbe. A rájuk gyakorolt nyomás és üldöztetés alábbhagyott. 1565-ig olyan időket éltek, melyet kihasználtak erőgyűjtésre és újraépítésre. Hatásos fellépésükkel barátaik kijárták a császárnál, hogy az országban maradhassanak. A bécsi udvarnál szorgoskodó védelmezőik olyan tiszteletet szereztek nekik, hogy Georg Zobel hutteri orvost többször Bécsbe rendelték, egyszer személyesen a császárhoz, más alkalommal azért, hogy egy járványos betegség leküzdéséhez intézkedéseket javasoljon. Üzemi munkásokként és vezetőkként, hála jó felkészültségüknek és szigorú életfelfogásuknak nagy tiszteletnek örvendtek.

1565 és 1592 között képességeiket teljes mértékben kibontakoztatták. Krónikáikban ezt az időszakot, mely Peter Walpot vezetésével kezdődött, „aranykornak" nevezik. A gazdasági terület nagy sikerei ismét felkeltették a lakosság egyes részének ellenszenvét. Ezzel egyidőben a katolikus papság részéről is heves harc indult meg; mindenekelőtt kikezdte helyzetüket Ehrhard plébános tevékenysége, a jezsuita Cardanus, később Fisher plébános fellépése. Először a hutterieknek magasabb adót kellett fizetniük, mint egyéb iparosoknak; és azokra a nemesekre, akik hutteri családot fogadtak be birtokaikra, különleges szolgáltatásokat róttak ki. Ehhez jött aztán 1592-től, az újabb üldözési hullámtól, a harmincéves és a törökök elleni háborútól kezdődően a fokozatosan megerősödő irányzat, hogy a hutteri házi uradalmak mindeddig szigorú rendjét, jóllehet a vezetők 130 éven keresztül sikeresen harcoltak ellene, lazábbá tegyék. És így már a 16. század végén érezhetővé

vált a mendezidáig példátlan külső befolyásuk csökkenése. Súlyosan érintette a közösséget, hogy a nikolsburgi uradalom, melynek közvetlen közelében volt az egyik székhelyük, 1575-ben Christoph von Lichtenstein tékozlása miatt Adam von Dietrichsteinnek, a későbbi Franz von Dietrichstein püspök apjának tulajdonába került. Ott az életfeltételek hamarosan olyan alapvetően megváltoztak, hogy mindenkinek aki nem akart katolikussá válni, el kellett hagynia otthonát.

1620-ban, a Fehér hegységnél a katolikusok győzelmét hozó ütközet után tömeges kiutasítást rendeltek el. Az 1622. szept. 28-i császári felhatalmazás megparancsolta, hogy minden lakosnak, aki hutteri közösséghez tartozik, négy héten belül el kell hagynia Morvaországot, különben súlyos testi, sőt halálbüntetés vár rájuk. A hutteri közösség több mint 20 000 tagját úgy üldözték el Morvaországból Magyarországra, hogy mindenüket hátra kellett hagyniuk. A menekültek ezen része az akkor Magyarországhoz tartozó Szlovákiába és Erdélybe ment, a többiek szétszóródtak a szélrózsa minden irányába, és többé nem is találták meg egymást. Ezt a csapást sohasem heverték ki annyira, hogy korábbi szerepüket visszanyerték volna. Csak kicsiny töredékük tudta túlélni az üldöztetést és a következő 40 évet, a török támadások és a csapat-elszállásolások gazdaságot romboló és ugyanakkor demoralizáló hatásait. A testvéreknél található egy, az 1663 körüli időkből származó „Kesseldorfi tanítás" Hans Friedrich Küntsch ige-szolga kéziratában: ezekben az időkben néhány év alatt a kb. tizenkét ezerből csak ezer tagja maradt meg a közösségnek.

Bár keleten ismét alakíthattak ki házi uradalmakat, többé már nem jutottak olyan szerephez, mint Morvaországban. Így is Magyarországon közel 30 házi uradalmat („Haushaben" – ebből a magyar „habánok" szó, amely a hutteriek magyar neve lett – a szerk. megj.) létesítettek, melyek közül a legnagyobbhoz kb. félezer család tartozott: Sabatisch és Lewaer helységekben 1620 után még hosszú időn át több ezer hutteri élt, de ellenállásuk utolsó jelentős püspökük, Andreas Ehrenpreis halálát (1662) követően fokozatosan megtört. A 30 éves háborúban és az ezt követő, törökök elleni harcokban az átvonuló csapatok fosztogatásai miatt sokat kellett szenvedniük, akik számára a nagy raktárházak élelmiszer rekvirálásaikhoz kedves célpontot jelentettek.

1639 és 1665 között vészhelyzetükben a hollandiai mennonitákhoz fordultak segítségért, akik számukra bőséges támogatást biztosítottak. Mivel közös raktárházaikat nem fenyegette már többé a háborúskodó hordák állandó támadása, ezért Magyarországon 1685-ben és Erdélyben 1695-ben néhány, de 1699-ben már az utolsó házi uradalmuk is feladta közösségi háztartását, és minden családnak megengedték, hogy gondoskodjék saját magáról. A föld s az épületek közös kezelésben maradtak. A testvérek őrzik még e kor utolsó presbiter püspökeinek (Kaspar Eglauch és Tobias Bertsch) eredeti feljegyzéseit arról, hogy ők is a teljes közösséget, a javakét is, tekintették igeszolgálatuk legfontosabbjának. A mai hutteri testvéreknek az 1700-1763 közötti újabb gyengülés időszakára vonatkozóan van bizonyíték a kezükben arra, hogy akkor is a hutterség hit- és életirányzatát képviselték, ha újból nem is találták meg annak módját, hogy teljes mértékben érvényre juttassák.

Amikor a hadi fosztogatások megszűntek, újból megkezdődött a vallási üldöztetés. A jezsuiták ismételten megkísérelték rávenni a hutteri testvéreket, hogy térjenek át a katolikus egyházba. Amikor szépszerével semmit sem értek el, 1768-ban Mária Terézia engedélyezte a jezsuitáknak, hogy szigorú intézkedésekhez folyamodjanak a hutteriekkel szemben. Egy rendelkezés úgy intézkedett, hogy valamennyi hutteri gyermeket katolikus papnak kell megkeresztelnie. Hittankönyveiket bevonták, sok és tetőig megrakott kétfogatú kocsival katolikus könyvtárakba szállították, nagy részüket elégették, s ellátták a hutterieket katolikus hittankönyvekkel. A hutteri lelkészeket börtönbe vetették és a jezsuitáktól rendszeres katolikus oktatást kaptak. A hutteri imaházakban katolikus istentiszteletet tartottak, és a részvételre katonai erőszakkal kényszerítették a hutterieket. A katonákat a házi uradalmaknak kellett eltartaniuk. Miután uradalmaikat hónapokon keresztül a katonaság tartotta megszállva, azt az ajánlatot kapták, hogy külön összejöveteleken hallgassanak katolikus istentiszteletet és gyermekeiket saját tanítóik taníthassák. Ezenkívül különféle privilégiumokat engedélyeztek számukra, nem kellett katonai szolgálatot teljesíteniük, adómentességet élveztek, és saját községi bíróságot kaptak. A katolikus egyházra átruházott korábbi hutteri földbirtokot közös gazdálkodásra és haszonélvezetre átengedték nekik.

Amire a katolikus egyház más országokban sikertelenül törekedett, az itt erőszakkal s ármánnyal nagymértékben sikerült. A legtöbben áttértek katolikusnak. Habánoknak vagy újkeresztényeknek nevezték őket és legtöbbjük beolvadt a többségbe.

Két kisebb zárt csoport, mindegyik közel 200 lakossal, egyenként 30-40 családdal a Sabatischek és Lewaer falvakban valamint még néhány önálló család a Szent Jánosban máig fennmaradt a mai Szlovákia területén (Pozsonytól észak-nyugatra). Az 1848-as

forradalom évében privilégiumaik érvényüket vesztették. A habánokat állami hatóságok alá rendelték, a közös vagyont haszonbérbe adták, és a máig meglévő „testvérközösségek" nevében az elöljáró kezeli úgy, hogy a bérleti díjat szétosztják valamennyi tag között.

A hutteri testvéreknek csak egy nagyon kis hányada tudta magát és a hutteri írások jó részét megmenteni. Erősítette őket egy kis karintiai csapat, amely 1752-ben elhagyta a katolikus egyházat és egy lutheri közösséget akart alapítani, amire Luther, Johann Arndt és más lelkész-biblikusok írásai indították őket.

Mivel a katolikus valláshoz nem akartak többé visszatérni, ezért tulajdonuk elvesztése mellett az országból kiutasították és hajóval Erdélybe vitték őket. Egy, a hutteri testvérek közelében fekvő faluban rakták ki őket. Az ottani lutheri egyházközségben nem találták meg azt, amit kerestek azok, akik komolyan vették a hegyibeszédet. Hamarosan csatlakoztak a hutteri közösséghez és 1763-ban megkapták tőlük első lelkészük kinevezését és megerősítését és nagy-nagy titokban ellátták őket régi írásokkal. Az 1685 és 1699 között a háborús sanyarúság miatt feladott vagyonközösséget 1763-ban, Kreuz helységben ismét bevezették.

A hutteri testvéreket a jezsuiták itt is folyamatosan zaklatták. Lelkészeiket és más kiemelkedő testvéreiket és nővéreiket börtönbe zárták, vagy részvételre kényszerítették a katolikus istentiszteleteken. Több tagot elhurcoltak különböző falvakba és városokba. De hamarosan ismét összegyűltek. 1767-ben el akarták venni gyermekeiket is, hogy jezsuita árvaházban neveljék őket. Amikor a megrémült szülők erről tudomást szereztek, úgy döntöttek, hogy elmenekülnek. Egy 67 fős csoportnak sikerült a Kárpátokon keresztül elmenekülnie. Havasalföldön, Bukarest közelében földet béreltek, és itt újból kialakítottak egy házi uradalmat. Itt később az orosz-török háborúban résztvevő csapatok fosztogatásai miatt sokat kellett szenvedniük. 1770-ben Katalin orosz cárnőtől ajánlatot kaptak, hogy mentesülnek a katonai szolgálat alól, az iskolákban saját felügyeletet és messzemenő közigazgatási önállóságot kapnak. Valamennyi havasalföldi hutteri család kivándorolt Oroszországba, és Kievtől 180 km-re, Wischenkában testvérközösséget alapított, amely a magyarországi habánok odaköltözésével erőteljesen megnövekedett.

Amikor a Magyarországon maradt és a katolikus vallásra áttért testvérek megtudták, hogy azok Oroszországban hitük miatt semmiféle kényszernek nincsenek kitéve, sok család szintén az oroszországi kivándorlás mellett döntött. Ezzel létrejött ott egy 140 lelket számláló hit- és vagyonközösség, melynek egyik felét karintiai új-hutteriek, másik felét régi-hutteriek alkották, ez utóbbiak részben az erdélyi új alapításban szerephez jutottak, másik részben pedig akiket Magyarországról nyertek meg az új egyházközség számára. Rövid idő alatt jólléthez jutottak, amely a második és harmadik generációban a lelkiélet elsorvadásával járt. A közösségi háztartást időközben megöregedett vezetőjük, Johannes Waldner tiltakozása és igyekezete ellenére 1819-ben feladták, iskolájukat – amely még a legsúlyosabb üldöztetés alatt sem következett be – bezárták és a közösség elszegényedett.

1842-ben elhagyták a települést és a krími félszigettől északra, Melitopol közelében egy igen termékeny területen, ahol már a nyugatporosz mennoniták a Molotschna-kolóniát kiépítették, a Taurusz kormányzóságban alapítottak két falut, Hutertalt és Johannisruht. Itt szintén hamar jólétbe kerültek. A vagyonközösségi életet, mellyel a kormány a kitartóan ismételt beadványok ellenére hosszú időn keresztül elutasítóan szembehelyezkedett, 1850-től kezdődően több, de nem életképes kísérlet után két csoportnak 1857-ben, ill. 1859-60-ban sikerült ismét tartósan bevezetnie. Hutterdorfban és Scherometben a morvaországbeli példa alapján két házi uradalmat létesítettek, miközben a többi hutertali és johannisruhi lakos tulajdonviszonyban élt; a néhány vagyonosabb johannisruhi által bevezetett harmadik vagyonközösséget néhány év után átmenetileg ismét feloszlatták, és csak 1877-ben Amerikában élesztették fel sikerrel.

Az oroszországi általános katonai szolgálat bevezetése a hutteri közösségeket ugyanúgy, mint a mennonitákat, döntésre késztette: vagy kihagyják a fegyverviselés megtagadását alkotmányukból, vagy egy olyan országba költöznek, melyben mentesülnek a katonai szolgálat alól. A kormányzat felajánlotta, hogy a fegyveres szolgálat helyett erdei szolgálatot teljesítsenek, de ez számukra nem volt elegendő. Amerikába küldött képviselőik ugyanúgy, mint 1873-ban a mennoniták, biztosítékot kaptak a washingtoni és az ottawai kormányoktól arra, hogy a háborúval szembeni vallási meggyőződésüket tiszteletben tartják.

Így 1874-ben és 1877-ben a hutteri testvérek amellett döntöttek, hogy kivándorolnak az USA-ba és Dél-Dakotában három testvérközösséget alapítottak.

A hutteri testvérek most főként földműveléssel foglalkoznak. Bevándorlásukkor az ipar Amerikában már olyan fejlett volt, hogy kézművességükkel már nem tudtak a helyi lakossággal ver-

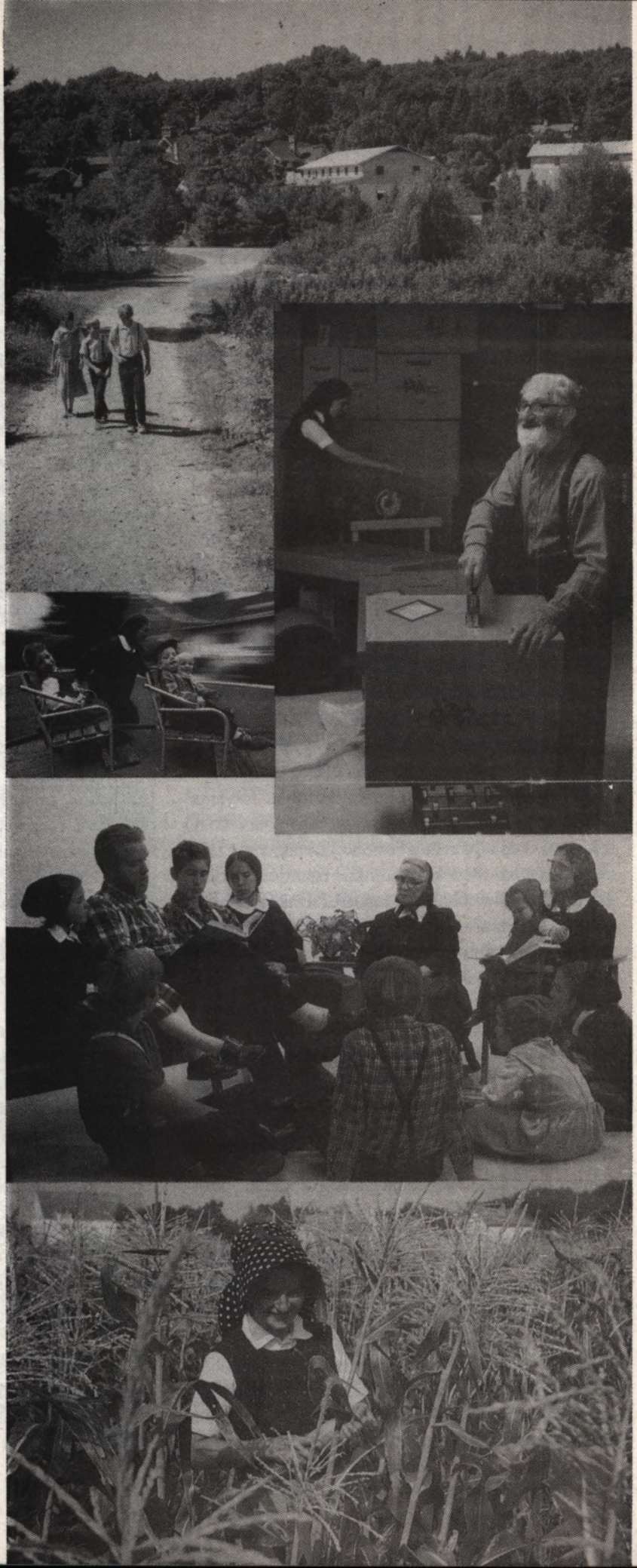

senyre lépni. A műhelyek, melyeket fenntartanak, szinte csak a testvérközösség saját igényeit szolgálják. A henyélést nem tűrik el maguk között. Minden munkaképes tagnak az összesség érdekében kell tevékenykednie. A munkát tervszerűen felosztják a testvérközösség lakosai között. A céltudatos egymás keze alá dolgozással arról is gondoskodnak, hogy a túlórázást elkerüljék. Minden testvérközösség élén egy vagy két lelkész, valamint a gazdaság vezetője áll, akiket tisztségükre (hivatalukra) a választásra jogosult férfiak választanak, és ezt szokás szerint életük végéig betöltik. Tanácsadóként rendelkezésükre áll egy kb. 5 idősebb tagot számláló testület, a közösségi munkák vezetése a gazdasági vezető feladata, ebben segít neki a munkamegosztó, a házvezetőnő, vagy a háziasszony. Vezeti a pénztárt és kezeli a készleteket. Hozzá tartoznak az egyes osztályok vezetői, és neki tartoznak felelősséggel. A tényleges döntések végrehajtásához, mint pl. egy testvérközösség feloszlatása, vagy egy új közösség létrehozása, teljes egyetértés szükséges.

A gazdasági vezető kivételével a testvérközösségen belül senkinek sincs pénze. Az egyének igényeit a közös pénztárból fedezik. Senkinek sincs személyi tulajdona. Aki belép a közösségbe, mindenét, amivel rendelkezik, át kell a közösségre ruháznia, ezt nem követelheti vissza, ha ismét ki akar lépni. Az egyes testvérközösségek egymástól függetlenek. A vagyonközösség bizonyos fokig ugyanazon testvérközösség tagjaira korlátozódik. Egy másik testvérközösség nem részesedik annak tulajdonából. Amennyiben egy testvérközösség egy másikkal árucserét folytat, akkor a kiegyenlítéshez gyakran pénzt használnak fel. Ha egy testvérközösség (és ez gyakran megtörténik) egy másiknak anyagi segítséget nyújt, akkor ezt ajándékozásnak tekintik. A takarékosság többnyire a meglévő testvérközösség bővítését vagy egy új kialakítását szolgálja. Egy régebbi közösség egy új testvérközösség létrehozásánál melyet legnagyobbrészt tagjainak gyermekei laknak be, nem tarthat igényt a kiadások megtérítésére. Az új testvérközösség a szülői közösséggel különösen szoros kapcsolatot alakít ki, némelykor azonos vezető testületet.

Mégha minden egyes testvérközösség bizonyos fokig önálló is, a vallási kérdésekben és a gyakorlati munkában és életformában akkor is a legszorosabban együttműködnek.

A különböző testvérközösségek bizonyos időszakonként konferenciát tartanak, melyen képviselőik megbeszélik és megvitatják a közösségi ügyeket és vallási kérdésekről tárgyalnak. A döntések valamennyiük számára kötelezőek. A 16. századbeli őseik meggyőződésétől a hutteri testvérek nem tértek el. A világtörténelemben ezidáig egyedülálló példával szolgálnak, miszerint egy keresztény-kommunisztikus alapokon felépített családi közösség négy évszázadon keresztül fennmaradt. Ezt bizonyítja az, ahogyan az üldöztetés idejében a legnehezebb helyzeteket is átvészelték, ahogyan hitük kedvéért feláldozták életüket és vagyonukat. Ez a hősiesség csak kevés vallási közösségre jellemző.

Fordította: Thassy Miklós

Simonyi Gyula:

Szerelemről fiataloknak, házasoknak, szülőknek

„Isten saját képmására teremtette az embert férfivá és nővé." (Ter. 1,27)

Az egy kötetbe foglalt három kis könyv címe: Szerelemről fiataloknak; A nemiség kiteljesedése a házasságban; A szexuális nevelés. „Szolgálja e három írás Isten teremtéskori célját: hogy a férfi és nő életre szóló szerelme, szeretetközössége legyen az ember istenképűségének legszebb megvalósulása a Földön. Hiszen Ő maga is Szeretetközösség." (Idézet az előszóból) A kötet ára 110,-Ft.

A magyar katolikusok szenvedései, 1944-1989

Nagy jelentőségű gyűjtemény fél évszázad dokumentumaiból. Szellemesen és élethűen állítja egymás mellé a korabeli híradásokat és tényeket. Nem magyaráz, a tények, az eredeti írások meggyőzőek.

„Komoly munka volt az anyag összegyűjtése, rendszerezése és frappáns felvezetése. Mind a szaktudomány, mind a közvélemény számára nem kis nyereség." (Dr. Katus László, egyetemi docens, MTA Történelemtudományi Intézet)

Havasy Gyula plébános 460 oldalas dokumentumgyűjteményének ára: 230,-Ft plusz postaköltség.

HARMADIK PART

POSTACÍMÜNK

H-1124 BUDAPEST
Németvölgyi út 120.

MEGJELENIK: TAVASSZAL — NYÁRON — ŐSSZEL — TÉLEN

Előfizetőink publikációs joggal rendelkeznek. – Hogyan érvényesül ez?
Írásod elküldésekor mellékelj tömör ismertetést is. Ezután két eset lehetséges:
*– **Publikálásra alkalmasnak tartjuk.** Ekkor megjelentetés után honoráriumot fizetünk.*
*– **Nem kívánjuk közzétenni.** Ekkor írásod információs tárunkba kerül, az ismertetést pedig közöljük. A kéziratok másolatai postai úton kölcsönözhetők. Ha 50 ilyen igény befut, akkor újra megfontoljuk a közzétételt és csak különlegesen indokolt esetben állunk el ettől. Indokunkat közzétesszük a Harmadik Partban.*

* * *

ELŐFIZETÉS: 1991-től számonként 20 Ft kedvezménnyel!!!

MEGVÁSÁROLHATÓ: Számos könyvesboltban (TÉKA, Művelt Nép, Katalizátor Iroda, Pont) néha újságárusoknál, de kérni kell, mert többnyire nem rakják ki, egyes klubokban (Fészek, White-fül stb.) és budapesti galériákban.
DE A TERJESZTÉS ÁLLANDÓAN VÁLTOZIK.

* * *

Ha pénztárcád megengedi és közösséget érzel a Harmadik Parttal, akkor akár
ÖRÖKRE IS MEGKAPHATOD
A Harmadik Part alapítványt ötezer forinttal vagy többel támogatók örökre megkapják a Harmadik Partot. (A támogató vagy a lap élte végéig.)
Az alapítvány céljára fordított összeg a SZJA adóalapjából levonható.
Erre szolgáló elismervényt küldünk.

ALAPÍTVÁNYUNK TÁMOGATÁSÁRA ÁTUTALÁS TELJESÍTHETŐ:
Harmadik Part Alapítvány, MHB 323-10528

A Harmadik Partban olyan HIRDETÉSEKET KÖZLÜNK, amelyek nem ütköznek főbb értékeinkkel. Környezetbarát termékeket, emberséges szolgáltatásokat kedvezményes áron hirdetünk. Tájékoztatás: Maurer György 115-4430.

CONTENTS

4 SEBEŐK János
PITFALLS OF PROTECTING THE ENVIRONMENT
To say in defence of Nature that we are part of it, does not hold water. Catastrophy-rhetorics are not of much use, either.
How to build up a new ethics then, serving, as basis for biospheric autonomy?

12 GRABÓCZ Gábor
RUSSIAN SPRAT
„The fishing rod swings again, and... doom-dah-dah-doooom... Huge lorries ramming the idyllic chirrup of the spinning reel."

15 HAJNAL István
A NEW VIEW ON HISTORY
Primitive forms of culture, serving all-round purposes, may yield richly. High forms of culture, on the other hand, may dry up after a quick growth, lacking the black soil of life.

21 LAKATOS László
LIFE AND FORMS
Hajnal's view of history

28 BARTOS Tibor
THE GIFT OF THE SPIRIT
„Our Elek never comprehended, how a painter could portrait riffraff."

32 HALÁSZ Tünde
IN MEMORIAM NICARAGUA
The Holy Virgin does not support the bourgeoisie."

34 BARTÓK Julia
BETWEEN KOLOZSVÁR AND BUDAPEST

37 HALÁSZ Tünde
SCARCITY? DISRUPTION?

37 HÁMORI Attila
SPRINGTIDE

38 **OWING TO LACK OF INTEREST TOMORROW HAS BEEN CANCELLED**
Anarcho-Punk Pages

44 KALMÁR Gergely
COVERED UP VEGETABLES
„Poisonously expensive" is not merely a Hungarian turn of speech when applied to out-of-season, forced vegetables. The report of our agricultural engineer-author surpasses our worst forebodings.

48 **THAT'S ALL**
Gaia-news

50 TÓTH Csaba
ON INTELLECTUAL TRENDS OF TODAY
„... they are idolizing Traditions or Natural Life or what have you, which all can be engulfed in consciousness, but are certainly not elixirs of it..."

53 Rudolf STEINER
ON INNER CONCENTRATION

54 Massimo SCALIGERO
CONCENTRATION

55 FÁBIÁN Ildikó
THE PROPORTION OF WHOLESOMENESS AND CREATION

58 HAMVAS Béla
MEDITATION
„... there is no other possibility to interfere with someone else's life, but only if this someone asks me to..."

61 ZAJA Péter
REPORT ON THE ÖKO-VILLAGE

62 **LOOKING AT EACH OTHER**
News and initiatives

65 DRASKÓCZI Magda
THINKING LIKE A MOUNTAIN
Book-review

66 Martin HEIDEGGER
WHY DO WE STAY IN THE COUNTRY? (1933)

68 EBERHARD Arnold
HISTORY OF THE HUTTERITE BRETHREN
The Hutterites' Christian-Communistic brotherhood exists for more than four centuries. They live mostly in U.S.A., in about 300 villages, 2-300 souls each. Hungary was a scene of their past history.

SEBEŐK JÁNOS • HAJNAL ISTVÁN • BARTOS TIBOR
RUDOLF STEINER • MASSIMO SCALIGERO
HAMVAS BÉLA • MARTIN HEIDEGGER

- A környezetvédelem csapdájában
- Az élet és a formák
- In Memoriam Nicaragua
- Anarcho – Punk
- Takargatott zöldségeink
- A teljesség és a teremtés arányszáma
- Ökofalu helyzetjelentés
- A Hutteri Testvérek története